

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Dianos Liubinos
V kurso, privatinės teisės: civilinių ginčų
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Kompetencijos – kompetencijos doktrinos turinys Lietuvos teismų praktikoje
Competence-Competence Doctrine Content in the Practice of Lithuanian Courts**

Vadovas: lekt. Albertas Šekštelo
Recenzentė: prof. dr. Egidija Tamošiūnienė

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe analizuojami visuotinai pripažintos kompetencijos kompetencijos doktrinos teoriniai pagrindai ir aktualios praktinės problemos. Dėmesys skiriamas aktualiausiai Lietuvos teismų praktikai, siekiant išanalizuoti kompetencijos kompetencijos doktrinos turinį bei išsiaiškinti kokias galias turi nacionalinis teismas taikant šią doktriną, literatūroje pateiktoms skirtingoms nuomonėms dėl šios doktrinos apibūdinimo ir aiškinimo bei paieškai atsakymų į klausimus, kurių nereglamentuoja įstatymai. Siekiant įvertinti nacionalinio įstatyminio reguliavimo ir teismų praktikos kokybę, darbe taip pat analizuojama kaip ši doktrina bei jos turinys suprantami skirtingose bendrosios kompetencijos ir kontinentinės teisės valstybėse.

Pagrindiniai žodžiai: arbitražas, kompetencija, jurisdikcija, doktrina, arbitražinis susitarimas, arbitražo teismas, negatyvusis aspektas.

In this master 's thesis the theoretical foundations and relevant practical problems of universally recognized competence competence principle are analyzed. The main attention is paid to the most relevant practice of Lithuanian courts in order to analyze the content of the competence competence principle and to find out what powers the national court has in applying this principle, to different opinions in the legal doctrine on the description and interpretation of this principle. In order to evaluate the quality of national legislation and case law, the question how this doctrine and its content are understood in different common law and continental law states is also analyzed.

Key words: arbitration, competence, jurisdiction, doctrine, arbitration agreement, arbitral tribunal, negative aspect.

TURINYS

IŽANGA	1
1. KOMPETENCIJOS KOMPETENCIJOS DOKTRINOS SAŲOKA IR ŠALTINIAI.....	6
1.1. Kompetencijos kompetencijos doktrina bendrosios teisės valstybėse	10
1.1.1. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal Anglijos teisę.....	11
1.1.2. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal JAV teisę	13
1.2. Kompetencijos kompetencijos doktrina kontinentinės teisės valstybėse	14
1.2.1. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal Prancūzijos teisę.....	14
1.2.2. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal Vokietijos teisę.....	16
1.2.3. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal Šveicarijos teisę.....	17
2. KLAUSIMAI, KURIUOS APIMA ARBITRAŽO JURISDIKCIJOS KLAUSIMAI	20
2.1. Arbitražinio susitarimo galiojimas	20
2.1.1. Arbitražinio susitarimo esmė, forma, turinys	20
2.1.2. Arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindai.....	24
2.1.3. Arbitražiniam susitarimui taikytina teisė.....	28
2.2. Arbitruotinumumas	30
2.3. Arbitražinio susitarimo aiškinimas ir taikymo apimtis	33
3. KOMPETENCIJOS KOMPETENCIJOS DOKTRINOS TURINYS	36
3.1. Pozityvusis aspektas	36
3.2. Negatyvusis aspektas.....	37
3.2.1. Valstybės teismo veiksmai esant situacijai, kai tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas	39
3.2.1.1. Valstybės teismo veiksmai nesant pradėtam arbitražiniam nagrinėjimui	40
3.2.1.2. Valstybės teismo veiksmai esant pradėtam arbitražiniam nagrinėjimui	44
3.2.2. Valstybės teismo kompetencija spręsti arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimą.....	45

3.2.2.1. Arbitražinio susitarimo negaliojimo peržiūrėjimo standartai	50
3.2.3. Valstybės teismo kompetencija spręsti arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimą.....	53
3.2.3.1 Arbitražinio susitarimo taikymo apimties peržiūrėjimo standartai	56
4. KOMPETENCIJOS KOMPETENCIJOS DOKTRINOS NETINKAMO TAIKYMO	
PASEKMĖS.....	59
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
SANTRAUKA	70
SUMMARY	71

IŽANGA

Darbo aktualumas. Paskutiniais metais vis daugėja į arbitražą besikreipiančių šalių skaičius, o tai reiškia, jog arbitražas kaip alternatyvus ginčų, kylančių iš įvairių civilinės teisės santykių, nagrinėjimo ir sprendimo būdas tampa vis patrauklesnis ir populiariesnis tarp verslo subjektų tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo srityje. Arbitraže nagrinėjamų bylų skaičių didėjimą lemia arbitražo proceso privalumai. Lyginant su teismo procesu, bylos nagrinėjimas arbitraže nėra toks formalus – šalys turi plačias pasirinkimo teises, gali pasirinkti tiek kalbą, tiek arbitrų skaičių bei arbitro kandidatūrą, tiek taikytiną teisę, taip pat arbitražo procesas pasižymi tokiais svarbiais privalumais kaip konfidencialumas bei galimybė racionaliai panaudoti laiką, arbitražas yra greitesnis ginčo nagrinėjimo būdas. Magistro darbo pagrindu tapo fundamentali tarptautinio komercinio arbitražo bei visuotinai pripažinta kompetencijos kompetencijos doktrina, be kurios arbitražo procesas netektų kai kurių teigiamų savybių ir neįgytų tokio populiarumo. Kompetencijos kompetencijos doktrina yra teisinės doktrinos produktas ir be jokios abejonės yra labai reikšminga arbitražo praktikai, kadangi suteikia arbitrams galias spręsti savo kompetencijos klausimą, nesikreipiant į nacionalinį teismą, kuris arbitražo teismo sprendimo panaikinimo arba pripažinimo stadijoje įstatymų nustatyta tvarka ir įstatymų nustatytose ribose atlieka „vėlesnę“ priimto sprendimo kontrolę. Nuo tinkamo šios doktrinos taikymo tiesiogiai priklauso visas paskesnis arbitražinis nagrinėjimas, tame tarpe ir kreipimosi dėl panaikinimo rezultatai. Kadangi ši doktrina buvo sukurta kaip teisinė fikcija, kuria siekiama sustiprinti arbitražo teismų jurisdikciją, labai svarbu išanalizuoti ir įvertinti, kaip ji suprantama ir taikoma teismų praktikoje, nes šiuo metu, dėl vienodo požiūrio į kompetencijos kompetencijos doktriną nebuvimo ir netinkamo doktrinos taikymo, ji grasina pakenkti jurisdikcijos pusiausvyrai tarp arbitražo ir valstybinio teismo.

Tyrimo objektas. Įvertinimas, ar kompetencijos kompetencijos doktrinos turinio taikymo teisminė praktika Lietuvos Respublikoje yra tinkama ir atitinka pasaulinę praktiką. Siekiant atskleisti temą, darbe analizuojamos kompetencijos kompetencijos doktrinos pripažinimo kitose valstybėse pagrindinės tendencijos.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Šio magistro darbo tikslas – sistemingai išanalizuoti Lietuvos teismų praktiką taikant kompetencijos kompetencijos doktrinos turinį bei išsiaiškinti kokias galias turi nacionalinis teismas taikant šią doktriną. Tikslu įgyvendinimui būtina atsakyti į klausimus, kas yra kompetencijos kompetencijos doktrina, kokius klausimus ji

apimą, koks yra jos turinys ir kokios pasekmės kyla dėl netinkamo šios doktrinos taikymo. Siekiant pateikti kuo tikslesnius ir išsamesnius atsakymus į šiuos klausimus, darbui keliami tokie uždaviniai: 1) apibrėžti kompetencijos kompetencijos doktrinos sąvoką bei palyginti kaip ši doktrina suprantama kontinentinės ir bendrosios teisės valstybėse; 2) sužinoti kokius klausimus apima arbitražo jurisdikcijos klausimai bei išanalizuoti su šiais klausimais susijusią problematiką; 3) išsiaiškinti Lietuvos teismų praktiką taikant kompetencijos kompetencijos doktriną, išanalizuoti valstybinio teismo veiksmus esant situacijai, kai tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas bei atskleisti reguliavimo spragas; 4) atskleisti kompetencijos kompetencijos doktrinos netinkamo taikymo pasekmes.

Tyrimo metodai. Atsižvelgiant į darbui keliamą tikslą bei temos problematiką, šiame magistro darbe naudojami tokie pagrindiniai teisės mokslo tyrimo metodai – sisteminis, loginis, lyginamasis, lingvistinis, aprašomasis. Remiantis sisteminiu metodu buvo analizuojamos ir interpretuojamos tarptautinės ir nacionalinės teisės normos, nustatoma jų tarpusavio sąveika. Taikant loginį metodą atrinkta temai naudinga medžiaga bei suformuota pozicija dėl magistro darbo temą reguliuojančių teisės normų, egzistuojančios teismų praktikos ir nuomonės teisinėje doktrinoje pagrįstumo. Lyginamasis metodas buvo taikomas lyginant užsienio valstybių teisės aktus bei teismų praktiką siekiant išsiaiškinti kompetencijos kompetencijos doktrinos suvokimą ir reglamentavimą įvairiose teisės sistemose. Lingvistinis ir aprašomasis metodai buvo naudingi apibrėžiant darbe nagrinėjamos doktrinos sąvoką ir esmę.

Darbo originalumas. Lietuvoje konkrečiai šia tema atliktų mokslinių tyrimų bei per paskutinius penkerius metus apgintų magistrų darbų nerasta. Kompetencijos kompetencijos doktrinos tema kažkiek buvo paliesta ir paminėta nagrinėjant arbitražo ir valstybės teismo santykio, valstybės teismo pagalbos arbitražo procese temas, tačiau ne taip plačiai kaip šiame darbe, o tik per pagrindinius šios doktrinos aspektus. Užsienio arbitražo literatūroje ir moksliniuose darbuose kompetencijos kompetencijos klausimas nėra naujas: vertinant užsienio valstybių literatūros šaltinius, akivaizdu, jog ši tema dažnai pritraukia užsienio mokslininkų dėmesį ir teisinės medžiagos apie kompetencijos kompetencijos doktrinos problemas yra nemažai. Tačiau, skirtingai negu šiame darbe, užsienio literatūroje nėra vertinamas kompetencijos kompetencijos doktrinos reglamentavimas Lietuvoje, nėra susisteminta aktualiausia teismų praktika ir išskirtos doktrinos taikymo problemos.

Darbo šaltiniai: Neįmanoma būtų visapusiškai atskleisti šios temos be teismų praktikos analizės, todėl šio darbo pagrindas yra Lietuvos Aukščiausiojo bei Lietuvos apeliacinio teismų nutarčių analizė. Taip pat darbe remiamasi žymiausių pasaulio mokslininkų, tokių kaip G.B. Born, S. Kroll, H. Redfern, O. Susler bei kitų moksliniais darbais. Remiamasi ir Lietuvoje gerai žinomų autorių V. Mikelėno ir G. Domino vadovėliu bei V. Mikelėno, V. Nekrošiaus ir E. Zemlytės Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaru. Be abejo temą atskleisti padėjo ir tarptautiniai bei nacionaliniai teisės aktai – 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo, 1985 m. UNCITRAL Pavyzdinis įstatymas, 1996 Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, 2002 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas bei užsienio valstybių civilinio proceso kodeksai ir arbitražo įstatymai.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro įžangą, anotaciją, keturi skyriai, išvados su pasiūlymais. Pirmas, antras ir trečias skyriai yra suskirstyti į poskyrius atsižvelgiant į juose nagrinėjamus klausimus. Pirmame skyriuje nagrinėjama kompetencijos kompetencijos doktrinos sąvoka ir pateikiami pavyzdžiai kaip skirtingai ši sąvoka suprantama tarp šių temą nagrinėjančių autorių, taip pat nurodomi šaltiniai, kuriuose ši doktrina įtvirtinta bei pateikiama pasaulinė doktrinos taikymo praktika. Antrame skyriuje dėmesys skiriamas arbitražinio susitarimo galiojimo, taikymo, aiškinimo bei arbitruotinumui klausimams, t. y. esminiems klausimams, kuriuos apima kompetencijos kompetencijos doktrina. Trečias šio magistro darbo skyrius yra pats svarbiausias, nes jame vertinamas Lietuvos teismų praktikos turinys taikant kompetencijos kompetencijos doktriną, analizuojami teismo veiksmai esant sudarytam arbitražiniam susitarimui, vertinami praktikoje taikomi arbitražinio susitarimo vertinimo standartai ir jų pakankamumas. Ketvirtame skyriuje nagrinėjamas kompetencijos kompetencijos doktrinos netinkamo taikymo pasekmių klausimas. Darbo pabaigą sudaro santraukos lietuvių ir užsienio, t. y. anglų kalbomis bei literatūros sąrašas.

1. KOMPETENCIJOS KOMPETENCIJOS DOKTRINOS SĄVOKA IR ŠALTINIAI

Nors dar visai neseniai tik kelių šalių teisės aktuose buvo tiesiogiai numatyta arbitrų teisė savarankiškai spręsti klausimą dėl savo kompetencijos, kurią ginčijo viena iš šalių, dabar ši doktrina, laikoma viena iš svarbiausių ramsčių, palaikančių tarptautinį arbitražą. Garsiausi pasaulio arbitražo ekspertai, įskaitant G. B. Borną, L. Mistelį, J. Paulssoną, E. Gaillardą ir Y. Banifatemį, pabrėžia, jog kompetencijos kompetencijos doktrina yra pamatinis tarptautinio arbitražo principas (Audzevičius, Parchajev, 2017, p.77). Žiūrint iš praktinės pusės, tikriausiai, kad be šitos doktrinos, tarptautinis arbitražas nebūtų taip išsivystęs, kaip dabar.

Norint kuo išsamiau išanalizuoti tiriamą temą, prieš kompetencijos kompetencijos doktrinos turinio tyrimą, iš pradžių būtina pateikti šios sąvokos definiciją. Žodžių junginį sudaro du pagrindiniai žodžiai “kompetencija” ir “doktrina”. Pažymėtina, jog verčiant į užsienio kalbas kartais žodis “doktrina” pakeičiamas žodžiu “principas” – angl. *competence competence principle* arba *jurisdiction concerning jurisdiction principle*, rus. *princip kompetenciji-kompetenciji*, pranc. *le principe de la compétence-compétence*.

Visų pirma verta pradėti nuo sąvokos “kompetencija” apibrėžimo. Remiantis tarptautinių žodžių žodynu, kompetencija (lot. *competentia* — priklausomybė pagal teisę), tai klausimų ar reiškinių sritis, su kuria kas gerai susipažinęs. Taip pat tai visuma kurio nors organo arba pareigūno teisių ir pareigų, nustatytų to organo statuto ar nuostatų (Tarptautinių žodžių žodynas, 2020). A. Janušauskaitė teigia, jog kompetencija tai yra visuma tam tikrų mokėjimų, įgūdžių, žinių, sugebėjimų, reikalingų asmeniui jo darbui atlikti ir pasiekti reikiamo rezultato (Janušauskaitė, 2012, p.124-125). Darbo autorės nuomone, kompetenciją galima apibūdinti kaip norminiais teisės aktais nustatytą valstybinių organų, pareigūnų, organizacijų ir kitų subjektų funkcijų, teisių ir pareigų arba jų galių visumą.

Taip pat svarbu išaiškinti, ką reiškia sąvokos “doktrina” ir “principas”. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje doktrina (lot. *doctrina* – mokymas, mokslas) apibūdinama kaip pažiūrų į teisę, tam tikrą teisės šaką, pošakį, institutą, kitą teisinį reiškinį ar jų grupę visuma (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2020). Bendrojoje teisės teorijoje nėra visuotinai priimto apibrėžimo, kas yra principai, ir ši kategorija yra viena iš prieštaringiausių jurisprudencijoje. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas pateikia tokius žodžio principas apibrėžimus: principas (lot. *principium* — pradžia, pagrindas) – 1) tai pagrindinis pradinis

teorijos, mokslo sistemos, politikos ir kt. teiginys; 2) įsitikinimas, pažiūra; veikimo dėsnis; 3) pagrindinė įrenginio ar mechanizmo veikimo ypatybė (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2020). Bendriausia prasme principus galima apibūdinti kaip pradines, apibrėžiančias idėjas, nuostatas, kurios sudaro moralinį ir organizacinį teisės atsiradimo, vystymosi ir veikimo pagrindą.

Anot G. B. Born, kompetencijos kompetencijos doktrina reiškia, kad tarptautiniai arbitražo teismai turi galią nagrinėti ir spręsti ginčus, susijusius su jų pačių jurisdikcija. Tuo pačiu autorius teigia, jog principas, kad arbitrai turi jurisdikciją apsvarstyti ir nuspręsti dėl savo paties jurisdikcijos egzistavimo ir apimties, yra įvairiai vadinamas „kompetencijos kompetencijos“ doktrina, „Kompetenz-Kompetenz“ doktrina, „jurisdikcijos-kompetencijos“ principu arba klausimu „kas nusprendžia“. Pabrėžiama, jog skiriasi ne tik pavadinimai, bet šios įvairios formuluotės gali būti labai skirtingos, o kartais net ir prieštaringos, atsižvelgiant į nacionalinę teisinę sistemą ir kitas aplinkybes. G. B. Born siūlo nenaudoti istorinių formuluočių, kadangi jos gali sukelti painiavą. Neutralus ir tarptautiškesnis terminas yra „jurisdikcijos kompetencija“ (Born, 2014a, p.1046-1047).

Kompetencijos kompetencijos doktrina yra skirtingai suprantama tarp šių temų nagrinėjančių autorių. Pavyzdžiui, E. Usenko mano, jog pagrindinis kompetencijos kompetencijos doktrinos klausimas – ar arbitražo teismas turi teisę priimti sprendimą dėl savo įgaliojimų nagrinėti vieną ar kitą ginčą, tais atvejais, kai jo įgaliojimus ginčija viena iš ginčo šalių (Usenko, 1974, p.295). F. Kleinas teigia, jog tai yra principas, leidžiantis arbitrams tęsti procesą, nepaisant prieštaravimų iš atsakovo pusės (Lebedev, 1988, cituotas Kleinas, p.10). A. Hollo požiūriu, problemos esmė glūdi tame, ar arbitrai, prieš nagrinėdami bylą iš esmės, gali nuspręsti dėl arbitražinės išlygos, pagal kurią jie buvo paskirti arbitrais, galiojimo (Lebedev, 1988, cituotas Hollo, p.10). Tai tarsi priemonė, kuri padeda išsiaiškinti, kas pirmiau – arbitražas ar valstybės teismas spręš klausimą dėl jurisdikcijos.

Tarptautiniu mastu šios doktrinos įtvirtinimą neabejotinai paskatino 1961 m. Ženevoje pasirašyta Europos Konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo (toliau – Europos Konvencija), kuri buvo autoritetinga gana daugelio valstybių kolektyvinės nuomonės išraiška dėl pageidaujamo požiūrio į šios problemos sprendimą, bent jau tarptautinio arbitražo kontekste. Europos Konvencijos 5 str. nustatydamas pareiškimo dėl arbitražo teismo nušalinimo tvarką, taip pat pasekmes, kai laiku nesikreipiama dėl arbitražo teismo nušalinimo, kartu numatė, jog nepažeidžiant vėlesnės teisminės kontrolės, numatytos pagal *lex fori*,

arbitras, kurio jurisdikcija yra ginčijama, turi teisę tęsti arbitravimą, spręsti dėl savo jurisdikcijos ir nuspręsti dėl arbitražinio susitarimo buvimo ir galiojimo (Europos konvencija, 1961).

Vėliau kompetencijos kompetencijos doktrina taip pat atsispindėjo ir dar dviejose specialiose arbitražo konvencijose, o būtent 1966 m. Strasbūro konvencijos numatančios unifikuotą arbitražo įstatymą 18 str¹. (nors ši konvencija ir neįsigaliojo) ir 1965 m. Vašingtono konvencijos dėl investicijų ginčų sprendimo 41 str²., taip pat ir kitose tarptautiniuose reglamentuose, taikytinuose *ad hoc* arbitražui.

UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme, kuris nors ir yra rekomendacinio pobūdžio, tačiau šiai dienai tai yra autoritetingas šaltinis tarptautinio komercinio arbitražo srityje, taipogi įtvirtinta kompetencijos kompetencijos doktrina. Jame numatyta, kad arbitražo teismui suteikiamos teisės spręsti dėl savo jurisdikcijos, įskaitant bet kokius prieštaravimus dėl arbitražinio susitarimo buvimo arba nebuvimo (UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, 1985).

Toks svarbus arbitražo teisės šaltinis kaip Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (toliau – Niujorko konvencija) šio klausimo tiesiogiai nereguliuoja ir joje nėra užtikrinama arbitrų teisė spręsti dėl savo jurisdikcijos. Nagrinėjamu atveju aktualumo gali turėti 2 str. 3 d., numatanti teismo teisę nukreipti šalis į arbitražą, jeigu nenustatoma, jog arbitražinis susitarimas yra negaliojantis ir niekinis, praradęs reikšmę ar jo neįmanoma įvykdyti (Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo, 1958). Ši Niujorko konvencijos nuostata galėtų būti laikoma kaip tam tikras bandymas sustiprinti arbitrų kompetenciją.

Lietuvos teisės aktai taipogi suteikia arbitražo teismui teisę priimti sprendimą dėl savo jurisdikcijos, taigi, įtvirtina *competence competence* doktriną, kuri yra pripažįstama ir taikoma taip pat ir Lietuvos teismų praktikoje. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme (toliau - KAI), panašiai kaip ir UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme, numatyta arbitražo teismo teisė priimti sprendimą dėl savo kompetencijos nagrinėti ginčą, įskaitant atvejus, kai kyla abejonių dėl arbitražinio susitarimo buvimo arba galiojimo (Lietuvos Respublikos komercinio

¹ 18 straipsnis

Arbitražo teismas gali nuspręsti dėl savo jurisdikcijos ir šiam tikslui gali išnagrinėti, ar arbitražinis susitarimas galioja.

² 41 straipsnis

Tribunolas yra savo kompetencijos teisėjas.

arbitražo įstatymas, 1996). Pagal šią normą arbitražo teismas turi teisę pirmiau negu nacionalinis teismas. Kompetencijos kompetencijos doktrinai be 19 str., skirti ir 11 bei 50 str. Lietuvos Aukščiausiasis teismas (toliau LAT) palankiai vertina *competence competence* ir teigia, jog šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą siekia atsisakyti bet kokios valstybės teismų jurisdikcijos ir paveda ginčus spręsti arbitrams, t. y. privatiems asmenims. Kadangi sudarytas arbitražinis susitarimas yra šalims privalomas ir šalys turi pareigą jį vykdyti, teismas savo ruožtu turi įgyvendinti šalių valią ir atsisakyti savo jurisdikcijos (LAT 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje nutartyje teisėjų kolegija pažymėjo, jog kontinentinės teisės valstybėse visuotinai pripažįstama arbitražo teisė spręsti dėl savo kompetencijos, taip pat ir arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus (LAT 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje).

Atsižvelgiant į tarptautinį ir nacionalinį arbitražo reguliavimą, instituciniai arbitražai į savo taisykles taip pat įtraukia atitinkamas nuostatas susijusias su *competence competence* doktrina. Nors analizuojant didelių tarptautinių komercinio arbitražo institucijų reglamentus, tampa akivaizdu, jog šios nuostatos skiriasi tam tikromis detalėmis bei formuluotėmis, tačiau šios doktrinos pagrindas išlieka. Tarptautinių prekybos rūmų (angl. *International Chamber of Commerce, ICC*) Tarptautinio arbitražo teismo reglamento 6 str. 5 d. numatyta, jog <...> bet kokią sprendimą dėl arbitražo teismo jurisdikcijos, išskyrus dėl šalių arba reikalavimų, dėl kurių teismas nusprendžia, jog arbitražo procesas negali vykti, priima pats arbitražo teismas. To paties straipsnio 9 d. numato, jog jeigu nesusitarta kitaip, arbitražo teismas nepraranda jurisdikcijos, dėl teiginių, kad sutartis neegzistuoja, yra niekinė ar negaliojanti, su sąlyga, kad arbitražo teismas palaiko arbitražinio susitarimo galiojimą (ICC Arbitration Rules, 2021). Vienos iš Lietuvoje patikimiausios nuolatinės arbitražo institucijos – Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamente taipogi yra įtvirtinta magistro darbe nagrinėjama doktrina. Formuluoته skiriasi nuo esančios Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismo reglamente, tačiau yra panaši į esančią KAI, tik papildomai numatyta, jog arbitražo teismas jau pradėdamas nagrinėti bylą turi teisę pats priimti sprendimą, ar jis turi kompetenciją spręsti ginčą (Arbitražo procedūros reglamentas, 2014). Tačiau, darbo autorės nuomone, šis papildomas žodžių junginys neturėtų būti aiškinamas taip, kad bet kokiais atvejais arbitražo proceso pradžioje arbitražo teismas turi priimti sprendimą dėl savo jurisdikcijos, kadangi Arbitražo procedūros reglamento 19 str. 3 d. numato, jog dėl savo

kompetencijos buvimo ar nebuvimo arbitrai sprendžia daliniame arba galutiniame sprendime (Arbitražo procedūros reglamentas, 2014).

Taigi kompetencijos kompetencijos doktrina pripažįstama daugelyje jurisdikcijų ir jos nuostatos yra įtvirtintos daugelių tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų nuostatuose. Akivaizdu, jog visuotinai teoriškai yra pripažinta, jog šios doktrinos pagrindas yra arbitrų galimybė savarankiškai nuspręsti dėl savo kompetencijos nagrinėti tam tikrą ginčą. Be to *competence competence* doktrina gali būti laikoma viena iš priemonių, kuri leidžia rasti tinkamą pusiausvyrą, paskirstant jurisdikcijos klausimo sprendimą tarp arbitražo teismo ir valstybės teismo.

1.1. Kompetencijos kompetencijos doktrina bendrosios teisės valstybėse

Tai, kad kompetencijos kompetencijos doktrina yra skirtingai suprantama tarp ši principą nagrinėjančių autorių leidžia daryti išvada, jog nėra visuotino susitarimo dėl konkretaus šios doktrinos turinio bei tai, kad bendrosios teisės ir kontinentinės teisės tradicijų valstybių požiūris į šią doktriną taipogi yra skirtingas. Literatūroje taip pat pabrėžiama, jog įvairios valstybės skirtingai suvokia šią doktriną, ypatingai toks skirtumas matomas lyginant bendrosios teisės ir Europos tradicijų šalis (Dominas, Mikelėnas, 1995, p.180). Kadangi teismai, nagrinėdami bylas, turi taikyti ir tarptautinę arbitražo praktiką bei nutartyse ne retai pažymi, kokios taisyklės taikomos tam tikrų tradicijų valstybėse, pavyzdžiui, vienoje byloje teisėjų kolegija, kalbėdama apie kompetencijos kompetencijos doktriną, pažymėjo, jog kontinentinės teisės valstybėse visuotinai pripažįstama arbitražo teisė spręsti dėl savo kompetencijos, taip pat ir arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus (LAT 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje), todėl būtina išanalizuoti, kaip kompetencijos kompetencijos doktrina yra taikoma užsienio valstybėse. Taip pat ši analizė padės įvertinti, ar Lietuvos teismų praktika taikant kompetencijos kompetencijos doktrinos turinį atitinka pasaulinę praktiką.

Apie skirtumus tarp *common law* ir kontinentinės teisės parašyta daugybė straipsnių bei perskaityta ne viena paskaita. Kas liečia arbitražo, tai bendrosios teisės tradicijos valstybėse arbitražas pasireiškia formalumu, o kontinentinės teisės tradicijos valstybėse arbitražo procedūra yra lankstesnė, daugelis šių valstybių įstatymų yra trumpi, juose neišsamiai nagrinėjama arbitražo procedūra, todėl suteikiamas didesnis lankstumas arbitrams ir šalims pasirinkti geriausiai konkrečiai bylai tinkamą procedūrą (Briner, 1997, p.156). Tokiu būdu bendrosios teisės tradicijos valstybėse didesnis dėmesys nagrinėjant kompetencijos

kompetencijos doktriną yra skirtas valstybės teismo, o ne arbitražo teismo vaidmeniui. Šiose valstybėse pripažįstama teisminė intervencija į arbitražo procesą, kai tai yra reikalinga (Dominas, Mikelėnas, 1995, p.185). Pripažįstamas teigiamas doktrinos aspektas, bet teismams leidžiama spręsti klausimus kai kuriais atvejais, tačiau tam dažniausiai turi egzistuoti tam tikros aplinkybės. Be to, teismai taiko išsamią arbitražinių susitarimų peržiūrą.

Toliau darbe bus nagrinėjama kaip *competence competence* doktrina pasireiškia konkrečiuose bendrosios teisės tradicijos valstybėse - Anglijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, kadangi šios valstybės yra ryškiausios šios tradicijos atstovės.

1.1.1. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal Anglijos teisę

Anglija yra bendrosios teisės tradicijos valstybė, todėl ten kompetencijos kompetencijos doktrina neturi tokios pačios galios, kokia jai suteikiama kitose valstybėse, pavyzdžiui Vokietijoje. Tam turėjo įtakos daug aspektų, kurie yra aptariami plačiau šitame poskyryje.

Užsienio literatūros analizės pagrindu galima daryti išvadą, jog istoriškai Anglijos teismams nebuvo svarbios bendrosios tarptautinio arbitražo taisyklės, nebuvo paisoma užsienio teismo sprendimų, siekis buvo taikyti savo vidaus praktiką, todėl paprastai kai užsienio šalys susitardavo dėl arbitražo Anglijoje, jos sutikdavo taikyti arbitražo valstybės vidaus taisyklės ir papročius. Maždaug iki 1996 m. arbitražo teismo jurisdikcijos kontrolė buvo išimtinai teismų rankose (Briner, 1997, p.156) (Susler, 2013a, p.430). Tokie klausimai, kaip arbitražinio susitarimo egzistavimas, galiojimas ir apimtis negalėjo priklausyti arbitražo teismo kompetencijai, juos spręsdavo valstybės teismas. Be to, teisminė arbitrų jurisdikcijos kontrolė neapsiribojo laikotarpiu po arbitražo proceso pabaigos, teismo kontrolė buvo galima ir arbitražinio nagrinėjimo metu ar net iki jo pradžios. Taigi arbitražo teismui buvo paliekama teisė spręsti savo kompetencijos klausimą kai ne viena iš šalių šiuo klausimu nesikreipė į teismą. Priešingu atveju, kai bent viena iš šalių prašė teismo pagalbos, valstybinio teismo išvados turėjo lemiamą ir privalomą reikšmę, o arbitražo teismo sprendimas dėl savo kompetencijos turėjo nuomonės galią. Tačiau, nepaisant teismų galios, jeigu šalys kreipėsi į teismą iki sprendimo priėmimo iš esmės, arbitrai neprivalėjo sustabdyti ginčo nagrinėjimo, turėjo teisę tęsti nagrinėjimą bei priimti sprendimą tuo metu, kai teisme dar buvo nagrinėjamas ginčas dėl jurisdikcijos (Dominas, Mikelėnas, 1995, p.186). Toks požiūris sulaukė kritikos, todėl dabar siekiama suteikti lygiavertę galią arbitražo teismui ir valstybės teismui spręsti arbitražinio susitarimo problemas.

1996 m. buvo priimtas Anglijos Arbitražo aktas, kuris patobulino arbitražo proceso reguliavimą. Šio akto 30 str. numato arbitražo teismo kompetenciją spręsti dėl jo paties jurisdikcijos – jei šalys nesusitaria kitaip, arbitražo teismas gali nuspręsti dėl savo materialinės jurisdikcijos, tai yra dėl to: a) ar yra galiojantis arbitražinis susitarimas, b) ar teisingai sudarytas arbitražo teismas ir c) kokie klausimai buvo perduoti arbitražui pagal arbitražinį susitarimą“ (Arbitration Act, 1996). Akivaizdu, kad ši nuostata įtvirtina kompetencijos kompetencijos doktriną. 9 str. 4 d. reikalauja, kad teismas sustabdytų bylos nagrinėjimą pradėtą byloje, kurį pagal susitarimą turi būti nagrinėjama arbitraže, nebent įsitikins, kad arbitražinis susitarimas yra niekinis, negaliojantis ar negali būti įvykdytas (Arbitration Act, 1996). Be to, Anglijos Arbitražo akto 32 str. numatyta galimybė kreiptis į teismą ir prašyti priimti sprendimą dėl arbitražo teismo jurisdikcijos. Tačiau toks kreipimasis yra galimas tik tuo atveju, jei abi šalys dėl to raštu susitaria arba arbitražo teismas duoda leidimą, kurį vėliau patvirtina teismas. Taigi minėtų straipsnių analizė suponuoja, jog pagal dabartinį reguliavimą valstybinis teismas neturi tiek galių arbitražo procese, kiek turėjo anksčiau, įtvirtintos arbitražo teismo galios priimti sprendimą dėl savo jurisdikcijos, tačiau tuo pačiu metu, nagrinėjant 9 ir 32 str., akivaizdu, jog nėra aišku, kas pirmiau – arbitražas ar valstybinis teismas turi teisę spręsti klausimą dėl jurisdikcijos. J. Petkutė-Gurienė teigia, jog į šį klausimą bandoma ieškoti atsakymo teismų praktikoje ir, Anglijos teismai sukūrė lankstų požiūrį, jog kai sprendžiama, kas turi spręsti prieštaravimą dėl jurisdikcijos atsižvelgiama į tokius veiksnius - ar šalis ginčija arbitražinį susitarimą, ar ginčija tik pagrindinę sutartį, ar ginčas yra susijęs su arbitražinio susitarimo egzistavimu, ar tik su jo taikymo sritimi, arbitrai gali greitai išspręsti problemą ar norint išspręsti prieštaravimą būtina atlikti išsamų tyrimą, patogumą ir ekonomiškumą ir t. t. (Gurienė, 2017, p.95). Be to, Anglijoje teismai taiko išsamią arbitražinių susitarimų peržiūrą (Susler, 2015, p.7).

Taigi matoma, jog angliškasis požiūris evoliucionavo. Iš pradžių arbitražo teismui formaliai nebuvo pripažinta teisė spręsti ne tik dėl arbitražinės išlygos, bet ir dėl sutarties, kurioje šį išlygą įtvirtinta galiojimo. Šitų klausimų sprendimas priklausė valstybinių teismų kompetencijai, o arbitražo teismas galėjo pareikšti tik savo pozicija šiais klausimais. Anglijos Arbitražo aktu buvo siekiama suderinti Anglijos arbitražo įstatymus su tarptautinį arbitražą reguliuojančiais teisės aktais. Nors arbitrai įgijo teisę ir net pareigą spręsti dėl savo kompetencijos, darbo autorės nuomone, paskutinį žodį taria vis tiek valstybinis teismas.

1.1.2. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal JAV teisę

JAV taip pat yra bendrosios teisės tradicijos valstybė, todėl iš pradžių JAV kompetencijos kompetencijos doktrina buvo suprantama panašiai kaip ir Anglijoje, t. y. arbitražo teismo jurisdikcijos kontrolė priklausė valstijų teismams. JAV daugelis federalinių teismų, taip pat atskirų valstijų teismų sprendimų buvo pagrįsti valstybinių organų įgaliojimais priimti sprendimus dėl arbitražinio susitarimo egzistavimo ir galiojimo (Selivon et al., 2017, p.65). Klausimas, ar šalys susitarė dėl arbitražo buvo priskirtas teismų kompetencijai. Teismas apibūdino šį klausimą kaip arbitruotinumą klausimą, kuris apėmė bet kokio arbitražinio susitarimo egzistavimo, galiojimo ir taikymo srities klausimus. Ši prielaida, kad teismas turi nuspręsti dėl arbitruotimumo, gali būti paneigta tik pateikus „aiškius ir neabejotinus“ įrodymus, kad šalys nori perduoti šią galią arbitražo teismui (Kroll S. et al., 2011, p.161). Taigi buvo įtvirtintas „aiškių ir neabejotinų įrodymų“ standartas, kuris magistro darbo autorės nuomone laikomas ne kas kita, kaip arbitražo teismo autoriteto apribojimą. Be to valstijos teismas galėjo sustabdyti arbitražo procesą, kol buvo sprendžiamas klausimas susijęs su arbitražu.

Pažymėtina, jog JAV Federaliniame Arbitražo akte, skirtingai negu kitų valstybių arbitražo teisės aktuose, *competence competence* doktrina tiesiogiai neminima. Tačiau, JAV Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje išplėtojo kompetencijos kompetencijos doktriną. Kai kurių autorių nuomone, šis principas JAV neabejotinai įgijo „aiškias formas“, būtent per Aukščiausiojo Teismo praktiką (Selivon et al., 2017, p.64). Dabartinis JAV požiūris į kompetencijos kompetencijos doktriną panašus kaip ir Anglijoje – teismas ir arbitražo teismas turi lygiavertes galias nagrinėti klausimus, susijusius su arbitražiniu susitarimu ir taipogi nėra aišku, kas pirmiau – arbitražas ar valstybinis teismas turi teisę spręsti klausimą dėl jurisdikcijos. Tačiau, skirtingai nei Anglijos Arbitražo aktas, Federalinis Arbitražo aktas nenumato jokių nuostatų dėl teismo klausimų sprendimo, todėl JAV teismų intervencijos laipsnis yra didesnis negu Anglijoje. Paprastai laikomasi pozicijos, jog jeigu šalių sutartyje nenurodyta, kas nusprendžia dėl jurisdikcijos, teismai turėtų priimti sprendimą dėl šalių ketinimo (Susler, 2015, p.5). Galima teigti, jog nemaža dalimi arbitražo teismo kompetencijos pobūdis ir apimtis priklauso būtent nuo ginčo šalių arbitražinio susitarimo sąlygų. Be to, JAV teismai linkę atlikti visišką arbitražinio susitarimo peržiūrą, ypač tais atvejais, kai arbitražo teismas dar nesuformuotas (Susler, 2015, p.5-6).

Aplinkybė, jog JAV Federalinis Arbitražo aktas tiesiogiai nenumato tokios esminės arbitražo doktrinos yra didelis trūkumas. Galima teigti, jog iš to išplaukia, kad susitariančiosios šalys turi papildomai susitarti arbitražo teismui perduoti jurisdikcijos klausimus. Darbo autorės nuomone, JAV Federalinis Arbitražo aktas galėtų būti pertvarkytas siekiant labiau jį suderinti su tarptautiniais arbitražo teisės aktais.

1.2. Kompetencijos kompetencijos doktrina kontinentinės teisės valstybėse

Kompetencijos kompetencijos doktrina buvo pradėta taikyti būtent kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, todėl jų požiūris į šią doktriną skiriasi nuo bendrosios teisės tradicijų valstybių. Konkrečiai skiriasi atsakymai į klausimus, kokiais atvejais jis turi teisę spręsti dėl arbitražo teismo jurisdikcijos ir, ar teismas taiko pilną ar *prima facie* arbitražinio susitarimo vertinimą.

Toliau darbe bus nagrinėjama kaip *competence competence* doktrina pasireiškia konkrečiose kontinentinės teisės tradicijos šalyse, o būtent Prancūzijoje, Vokietijoje ir Šveicarijoje. Palyginimui pasirinktos būtent šios valstybės, kadangi jose, taip pat kaip ir Lietuvoje, pripažįstami ir pozityvusis, ir negatyvusis kompetencijos kompetencijos doktrinos aspektai. Taip pat šių valstybių pasirinkimą lėmė tai, jog Prancūzijoje yra plačiausias kompetencijos kompetencijos doktrinos reguliavimas, Vokietijoje ši doktrina gimė, o Šveicarijoje galiojantis reguliavimas yra pakankamai specifinis, palyginus su kitų valstybių reguliavimu.

1.2.1. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal Prancūzijos teisę

Prancūzija yra ta valstybė, kurioje kompetencijos kompetencijos principą teismai pripažino ir taikė dar iki tol, kol jis 1981 m. buvo kodifikuotas Prancūzijos įstatymu. Pirmą kartą kompetencijos kompetencijos doktriną Prancūzijos teismas pritaikė 1949 m. (Susler, 2013b, p.19). Tuo metu teismai laikėsi nuomonės, jog arbitro įgaliojimai kyla iš šalių susitarimo ir jis neabejotinai turi teisę nagrinėti tokio susitarimo egzistavimą ir galiojimą (Gurienė, 2017, p.91).

Prancūzija buvo viena iš pirmųjų valstybių, kurioje ši doktrina buvo plačiai praktiškai pritaikyta. Šiuo metu galiojantys Prancūzijos teisės aktai aiškiai įtvirtina kompetencijos kompetencijos doktriną. Prancūzijos civilinio proceso kodekso 1465 str. numato arbitražo teismo teisę spręsti dėl savo jurisdikcijos (Code de procédure civile, 1981). Ši nuostata įtvirtina

pozityvų doktrinos aspektą. Tuo tarpu 1448 str. įtvirtina negatyvų šios doktrinos aspektą, nes jame numatyta, jog nuo to momento, kai arbitražo teismas yra suformuotas, valstybės teismas privalo atsisakyti savo jurisdikcijos, nebent arbitražo teismas dar nėra suformuotas ir arbitražinis susitarimas yra aiškiai negaliojantis arba netaikytinas. Tai reiškia, jog arbitražinio susitarimo egzistavimo atveju, valstybinis teismas privalo atsisakyti jurisdikcijos ir tam, kad valstybės teismas netektų jurisdikcijos net nebūtina, kad arbitražinis susitarimas būtų *a priori* negaliojantis, jis tiesiog neturi būti akivaizdžiai negaliojantis ar akivaizdžiai netaikytinas. Pažymėtina, jog sprendami, ar arbitražinis susitarimas yra akivaizdžiai negaliojantis, ar akivaizdžiai netaikytinas, Prancūzijos teismai taiko *prima facie* vertinimą (Gurienė, 2017, p.93). Iš to darytina išvada, jog Prancūzija suteikia arbitražo teismui prioritetingas galias spręsti klausimus susijusius su jurisdikcija. Teisės doktrinoje ne retai pripažįstama, kad Prancūzijos požiūris į *competence competence*, t. y. pirmenybę teikiant arbitražo teismų jurisdikcijai, yra plačiausias. Tačiau tai nereiškia, kad arbitražo teismo sprendimas dėl jurisdikcijos arba galutinis arbitražo teismo sprendimas negali būti teismo peržiūrimas. Priešingai - arbitražui priėmus sprendimą dėl savo jurisdikcijos, nesvarbu, sprendimas būtų teigiamas arba neigiamas, jį galima ginčyti, ir Prancūzijos teismai peržiūrės jį, taikydami *de novo* peržiūros standartą (Gurienė, 2017, p.93).

Taigi Prancūzijoje pripažįstamas ne tik teigiamas *competence competence* aspektas, leidžiantis arbitrams spręsti dėl savo jurisdikcijos, bet ir neigiamas aspektas, paralyžuojantis valstybės teismo galią esant arbitražiniam susitarimui spręsti jurisdikcijos klausimą. Jeigu ginčas jau buvo perduotas arbitražo teismui, jis turi prioritetingą teisę spręsti dėl savo jurisdikcijos. Tais atvejais, jeigu arbitražo teismas dar nebuvo suformuotas, valstybiniai teismai turi atsisakyti jurisdikcijos ir palikti tai būsimam arbitražo teismui, nebent arbitražinis susitarimas akivaizdžiai negalioja arba akivaizdžiai netaikytinas. Skirtingai, negu Amerikoje arba Anglijoje, Prancūzijoje yra aišku, kam – teismui ar arbitražui suteikiamas prioritetas spręsti jurisdikcijos klausimą. Prancūziškas požiūris yra toks, kad arbitražo teismas turi pirmenybę sprendžiant dėl savo jurisdikcijos. Taip pat skirtingai negu *common law* valstybėse Prancūzijoje pripažįstama ribota valstybinių teismų intervencija. Rašto darbo autorės nuomone, Prancūzijos požiūris nėra tinkamas dėl kelių priežasčių. Kadangi nacionalinių teismų jurisdikcijos atsisakymas yra galiojančio arbitražinio susitarimo pasekmė, tais atvejais, kai šalies manymu arbitražinis susitarimas nebuvo sudarytas arba prarado galią, šalis turi turėti galimybę įgyvendinti savo teisę kreiptis į teismą. Be to taikomas reguliavimas padeda pašalinti

tik akivaizdžiai negaliojančius arbitražinius susitarimus, o sudėtingesnius arbitražinio susitarimo klausimus turi spręsti arbitražo teismas. Esant tokiam reguliavimui gali būti švaistomi tiek šalies pinigai, tiek laikas, nes šaliai teks bylinėtis arbitražo teisme, patirti išlaidų, laukti, kol arbitražo teismas priims sprendimą dėl savo kompetencijos, o vėliau, jeigu sprendimas bus teigiamas kreiptis į teismą dėl jo panaikinimo, arba jeigu bus neigiamas, kreiptis į nacionalinį teismą su prašymu išspręsti ginčą ir iš naujo bylinėtis. Todėl tais atvejais, kai arbitražinis susitarimas nėra akivaizdžiai negaliojantis, tačiau šaliai kyla abejonų dėl arbitražinio susitarimo galiojimo nėra teisinga teismams atsisakyti jurisdikcijos ir perduoti šį klausimą spręsti busimam arbitražo teismui.

1.2.2. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal Vokietijos teisę

Kompetencijos kompetencijos doktrina susiformavo Vokietijoje, kur jis vadinama *Kompetenz-Kompetenz*. Istoriskai ši doktrina Vokietijoje buvo suprantama taip, kad arbitrai pripažįstama teisė galutinai spręsti klausimus, susijusius su jo paties jurisdikcija, nepaliekant šalims galimybės kreiptis dėl tolesnės teisminės peržiūros. Kitaip dar vadinama apibrėžta arba tikra *Kompetenz-Kompetenz* (Born, 2014a, p.1123). Šiuo metu Vokietijoje galiojantis teisinis reglamentavimas parodo, jog šiuolaikinė Vokietijos teisė panaikino tokią koncepciją, kadangi dabar arbitražo teismo sprendimą dėl jurisdikcijos teismai turi teisę peržiūrėti.

Priimdama UNCITRAL Pavyzdinį įstatymą, Vokietija įtvirtino teigiamą kompetencijos kompetencijos doktrinos aspektą kaip UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 16 str. Tačiau Vokietija įtraukė keletą unikalių šio straipsnio pakeitimų ir kompetencijos paskirstymą (Born, 2014a, p.1123). Vokietijos Civilinio proceso kodekso 1040 str. 1 d. numato, jog arbitražo teismas gali nuspręsti dėl savo kompetencijos ir šiame kontekste taip pat dėl arbitražinio susitarimo egzistavimo ar galiojimo (Zivilprozessordnung, 2005). Tuo tarpu 1032 str. 1 d. numato, jog, jeigu teisme būtų iškelta byla klausimu, kuriam taikomas arbitražinis susitarimas, teismas ieškinį atmeta kaip nepriimtina, jei atsakovas prieš pradėdamas nagrinėti bylą iš esmės pateikia atitinkamą prieštaravimą, išskyrus atvejus, kai teismas nustato, kad arbitražinis susitarimas yra niekinis, negaliojantis ar jo neįmanoma įgyvendinti, o 2 d. įtvirtinta teisė, kol arbitražo teismas dar nesuformuotas, kreiptis į teismą, kad jis nustatytų arbitražo proceso galimumą ar negalimumą (Zivilprozessordnung, 2005). Taigi 1032 str. 2 d. įtvirtinta speciali procedūra leidžianti šalims kreiptis į teismą dėl prejudicinio sprendimo jurisdikcijos klausimu. Tačiau numatyta viena sąlyga, jog toks prašymas gali būti pateiktas tik tais atvejais,

kai arbitražo teismas dar nesuformuotas. Svarbu pažymėti, jog šioje stadijoje teismas atlieką pilną arbitražinio susitarimo vertinimą (Born, 2014a, p.1124). Toks požiūris prieštarauja Prancūzijos požiūriui, kuriame leidžiamas tik *prima facie* vertinimas. Magistrantės nuomone speciali procedūra, kuri įtvirtina 1032 str. 2 d. yra labai naudinga, kadangi padeda sutaupyti tiek šalių laiką, tiek kaštus, nes teismui nusprendus, jog arbitražinis susitarimas galioja, vėliau vykstant arbitražo procesui, šalys negalės ginčyti arbitražo teismo jurisdikcijos, o teismui nusprendus, jog arbitražinis susitarimas negalioja, šalys galės iš karto kreiptis į valstybinį teismą.

Po to, kai arbitražo teismas jau suformuotas, nustojama taikyti 1032 str. 2 d. ir ginčo šalis gali gauti tarpinį teismo sprendimą dėl jurisdikcijos, inicijuodama bylą teisme dėl to paties dalyko, kuris nagrinėjamas arbitražo teisme. Tokiu atveju, jeigu kita šalis prieštarautų teismo jurisdikcijai ir remsis arbitražiniu susitarimu, valstybinis teismas turės išspręsti klausimą dėl arbitražinio susitarimo galiojimo (Born, 2014a, p.1122). Kitų valstybių įstatymuose įtvirtintas reikalavimas, kad teismai atsisakytų jurisdikcijos, jeigu yra galiojantis arbitražinis susitarimas, o pagal Vokietijos įstatymus teismai turi pripažinti, jog jie neturi jurisdikcijos, o tokiu atveju būtina patikrinti arbitražinės išlygos galiojimą bei pagrįstumą. Toks Vokietijos požiūris taipogi prieštarauja Prancūzijos požiūriui, kur teisminis nagrinėjimas po arbitražo procedūrų pradžios iš vis yra draudžiamas.

Apibendrinant, nors Vokietija taip pat kaip ir Prancūzija laikoma kontinentinės teisės tradicijos valstybe, tačiau, analizuojant įstatymus bei literatūrą tampa akivaizdu, jog jų požiūris į kompetencijos kompetencijos doktriną skiriasi. Vokietijoje teismams suteikta teisė kreiptis dėl prejudicinio sprendimo priėmimo jurisdikcijos klausimu, spręsti dėl jurisdikcijos tiek iki arbitražo teismo sprendimo priėmimo, tiek po jo priėmimo. Kadangi valstybinis teismas nėra saistomas arbitražo teismo sprendimu dėl savo jurisdikcijos, manytina, jog arbitražo teismui suteikta neprioritetinė kompetencija spręsti savo jurisdikcijos klausimą. Magistro darbo autorės nuomone, toks Vokietijos požiūris nėra tinkamas, kadangi suteikia galimybę vykti paraleliniams teismo ir arbitražo procesams, o tai savo ruožtu gali lemti ilgą ir neefektyvų procesą bei sukelti neigiamus padarinius tiek šalims, tiek arbitrams ir teismui.

1.2.3. Kompetencijos kompetencijos doktrina pagal Šveicarijos teisę

Šveicarijos teismai lygiai taip pat kaip ir Prancūzijos teismai kompetencijos kompetencijos doktriną taikė dar iki tol, kol buvo priimtas Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės įstatymas.

Šiuo metu galiojantis Šveicarijos įstatymų reguliavimas aiškiai suteikia teisę arbitražo teismui apsvastyti savo jurisdikciją ir priimti šiuo klausimu sprendimą. Arbitražo teismas paprastai šį klausimą išsprendžia priimdamas tarpinį sprendimą. Šios arbitražo teisės yra įtvirtintos Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės įstatymo 186 str., kuris teigia, jog arbitražo teismas priima sprendimą dėl savo jurisdikcijos (Switzerland's Federal Code on Private ..., 1987).

Tuo tarpu Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės kodekso 7 str. įtvirtintas negatyvusis kompetencijos kompetencijos doktrinos aspektas, kuriuo remiantis teismas, jeigu šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą dėl egzistuojančio ginčo, turi atsisakyti savo jurisdikcijos, nebent egzistuoja viena iš sąlygų: 1) atsakovas neginčija teismo jurisdikcijos; 2) teismas konstatuoja, kad arbitražinis susitarimas yra niekinis, negaliojantis arba jo negalima taikyti; 3) arbitražo teismas negali būti sudarytas dėl priešasčių, kurios akivaizdžiai priklauso nuo atsakovo arbitražo procese. Šveicarijos teisės aktas, skirtingai negu Vokietijos arba Prancūzijos teisės aktai, neapsiriboja vien tik arbitražinio susitarimo negaliojimu, bet įtvirtina daugiau pagrindų, kuriems esant teismas neatsisako savo jurisdikcijos, o gali nagrinėti ginčą, nors tarp šalių ir yra sudarytas arbitražinis susitarimas.

Pagal Šveicarijos įstatymus arbitražinės išlygos buvimo bei taikymo (kai šalis ginčija teismo jurisdikciją teigdama, jog tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas) vertinimo laipsnis priklauso nuo arbitražo teismo vietos. Mokslininkai teigia, jog Šveicarijos Federalinis Aukščiausiasis teismas nuosekliai laikosi nuomonės, jog tais atvejais, kai arbitražo vieta yra Šveicarijos valstybėje, Šveicarijos teismai taiko *prima facie* arbitražinio susitarimo vertinimą. Toks reguliavimas yra todėl, jog Šveicarijos Federalinis Aukščiausiasis teismas, kai arbitražo vieta yra Šveicarijoje, yra kompetentingas nagrinėti ginčus dėl arbitražo jurisdikcijos ir jo galios nagrinėjant šiuos klausimus palyginus yra plačios (Kronke, 2010, p.96). Tai reiškia, jog išsamus vertinimas yra galimas tuomet, kai teismo sprendimas apskundžiamas Šveicarijos Federaliniam Aukščiausiajam teismui. Tais atvejais, kai arbitražo vieta yra ne Šveicarijoje, Šveicarijos teismai, nagrinėdami bylą iš esmės, kai ginčijama jų jurisdikciją gali atlikti išsamų arbitražinės išlygos vertinimą. Priežastis yra tokia, kad po sprendimo priėmimo, sprendimo panaikinimo procedūroje arbitražo jurisdikcijos peržiūra negalima. Nors Šveicarijos parlamentui buvo teikiami pasiūlymai, pakeisti šį požiūrį ir taikyti *prima facie* jurisdikcijos vertinimą arbitražui, kurio vieta yra užsienyje, tačiau tokie pakeitimai nebuvo padaryti (Kroll, 2011, p.349). Taigi kai arbitražo vieta yra užsienyje, nacionalinis teismas taria paskutinį žodį

jurisdikcijos klausimu. Toks Šveicarijos požiūris skiriasi nuo kitų valstybių požiūrio, kur įtvirtintas arba išsamus, arba *prima facie* vertinimas, nepriklausomai nuo arbitražo vietos.

Darytina išvadą, jog Šveicarijoje pripažįstamas tiek teigiamas, tiek neigiamas *competence competence* doktrinos aspektas. Tačiau Šveicarijoje galiojantis reguliavimas sprendžiant arbitražo teismo ir valstybės teismo jurisdikcijos klausimus yra pakankamai specifinis, palyginus su Prancūzijos ir Vokietijos reguliavimu. Šios valstybės įstatymas numato daugiau pagrindų, kuriems esant teismas neatsisako savo jurisdikcijos, o gali nagrinėti ginčą, nors tarp šalių ir yra sudarytas arbitražinis susitarimas. Palankiai vertinama įstatyme įtvirtinta sąlyga, leidžianti nacionaliniam teismui neatsisakyti savo jurisdikcijos tais atvejais, kai atsakovas neginčija teismo jurisdikcijos, kadangi šalys turi teisę atsisakyti arbitražinio susitarimo, toks atsisakymas gali būti išreikštas ir konkludentiniais veiksmais. Toks įstatyminis reguliavimas padeda išvengti praktinių problemų, nes yra aišku, jog arbitražinio susitarimo egzistavimas nėra pakankamas faktas tam, kad teismas atsisakytų savo jurisdikcijos, ir būtinas kitos šalies prieštaravimas dėl nagrinėjimo teisme. Analizė parodė, jog nacionaliniams teismams suteikiama teise atlikti tik *prima facie* vertinimą su sąlyga, kad arbitražo vieta yra Šveicarijoje. Priešingai, kai arbitražo vieta yra už šios valstybės ribų, teismai veikia virš *prima facie* ribų ir atlieka išsamų vertinimą. Vokietijoje ir Prancūzijoje teismai taiko tik vieną - *prima facie* vertinimo standartą. Rašto darbo autorės nuomone nėra pagrįsta taikyti vertinimo standartą priklausomai nuo arbitražo vietos, kadangi tokiu atveju šalys atsiduria nelygiavertėje padėtyje, kadangi kai šalys pasirenka arbitražo vieta ne Šveicarijoje – teismas iš karto visapusiškai įvertina arbitražinį susitarimą ir priima sprendimą dėl jo egzistavimo bei galiojimo. Šalys priklausomai nuo teismo sprendimo tiksliai žinos kur kreiptis – arba į valstybinį, arba į arbitražo teismą, o tais atvejais kai arbitražo vieta yra Šveicarijoje, nacionalinis teismas pašalins tik akivaizdžiai negaliojančius arbitražinius susitarimus, o šaliai, kuri prieštarauja arbitražinio susitarimo galiojimui, teks bylinėtis arbitražo teisme, laukti, kol bus priimtas arbitražo sprendimas ir, vėliau skųsti jį valstybiniam teismui.

2. KLAUSIMAI, KURIUOS APIMA ARBITRAŽO JURISDIKCIJOS KLAUSIMAI

Pateikus kompetencijos kompetencijos doktrinos sąvokos apibrėžimą, būtina pereiti prie šios doktrinos esmės ir išanalizuoti klausimus, kuriuos apima arbitražo jurisdikcijos klausimai. Esminis kompetencijos kompetencijos doktrinos aspektas yra susiję su tuo, kad arbitražo teismas sprenddamas dėl savo jurisdikcijos buvimo turi įsitikinti, kad: 1) arbitražinis susitarimas galioja; 2) arbitražinis susitarimas apima tarp šalių kilusį ginčą; 3) tarp šalių kilęs ginčas yra arbitruotinas.

2.1. Arbitražinio susitarimo galiojimas

2.1.1. Arbitražinio susitarimo esmė, forma, turinys

Arbitražinis susitarimas išreiškia šalių ketinimą atsisakyti nacionalinių teismų jurisdikcijos ir perduoti tarpusavio ginčus nagrinėti arbitražo teismui. Toks šalių susitarimas vaidina svarbų vaidmenį tiek arbitražo proceso pradžioje – šalims išreiškiant valią kylančius arba galinčius kilti ginčus perduoti spręsti arbitražo teismui, tiek ir proceso pabaigoje – vykdant arbitražo teismo sprendimą. Arbitražinis susitarimas atlieka daugybę skirtingų funkcijų. Be to, kad jis patvirtina šalies sutikimą perduoti ginčą arbitražui, jis taip atlieka ir magistro darbo temai aktualias funkcijas, t. y. jis nustato arbitražo teismo jurisdikciją ir įgaliojimus teismų atžvilgiu bei tai yra pagrindinis arbitrų galių šaltinis (Kroll, 2011, p.105). Šalys savo arbitražiniame susitarime gali išplėsti ar apriboti įgaliojimus, paprastai suteikiamus arbitražo teismams pagal taikomą nacionalinę teisę. Arbitražo teismas šalių ginčą gali nagrinėti tik tuo atveju, jeigu tarp šalių yra sudarytas arbitražinis susitarimas. Juo ginčas eliminuojamas iš bendrosios bei specialiosios teismų jurisdikcijos ir tuo pat metu yra arbitražo teismo jurisdikcijos pagrindas. Kitaip tariant, arbitražinis susitarimas yra būtina sąlyga arbitražo kompetencijos pripažinimui. Arbitražo teismo jurisdikcija gali būti ginčijama remiantis tuo, jog arbitražinis susitarimas yra niekinis, negaliojantis arba jo negalima taikyti. Taigi akivaizdu, jog arbitražinis susitarimas turi didelę reikšmę sprendžiant arbitražo teismo kompetencijos klausimą, todėl tai lemia būtinybę išsiaiškinti arbitražinio susitarimo sampratą, esmę bei tai, kokie reikalavimai taikomi jo formai ir turiniui.

Arbitražinio susitarimo samprata teisės normose apibrėžiama retai. UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 7 str. arbitražinis susitarimas apibrėžiamas kaip šalių susitarimas perduoti arbitražui visus ar tam tikrus kylančius ar galinčius kilti ginčus dėl apibrėžtų teisinių santykių, nesvarbu, ar jie sutartiniai, ar ne. Panašus apibrėžimas pateikiamas ir KAI. Teisinėje literatūroje teigiama, jog arbitražinis susitarimas yra šalių valios išreiškimas perduoti arbitražui visus ar tam tikrus ginčus, kurie tarp jų kilo ar gali kilti dėl bet kokių konkrečių sutartinių komercinių santykių (Selivon et al., 2017, p.54).

Arbitražinis susitarimas pasireiškia tokiais bruožais – šalių valios autonomija³, privalomumas – tiek šalims⁴, tiek teismui⁵, savarankiškumas nuo pagrindinės sutarties⁶.

Arbitražinis susitarimas tai civilinio materialinio pobūdžio sutartis sukurti, pakeisti ir panaikinti civilinius procesinius santykius, todėl prigimtis yra dvilypė (Dominas, Mikelėnas, 1995, p.104) - sutartinė, ir procesinė. Procesinė prigimtis pasireiškia to, kad arbitražinis susitarimas privalomas ne tik šalims, bet ir teismui, juo šalys aptaria procesinio pobūdžio klausimus – arbitrų skaičių, skyrimo tvarką, bendrai pasirenka arbitražo vietą, kalbą, teisę. Nepaisant to, arbitražinis susitarimas pirmiausia yra materialinė sutartis, kuria šalys susitaria perduoti savo ginčą arbitražui, o ne valstybės teismams. Tai reiškia, kad norint sudaryti arbitražinį susitarimą, pirmiausia turi būti įvykdyti sutarties sudarymo reikalavimai. Šalys turi būti susitarusios dėl perdavimo arbitražui masto ir neturėtų būti jokių veiksmų, galinčių paneigti jų susitarimą pagal bendrąją sutarčių teisę. Be to, šalys turi turėti galimybę sudaryti arbitražinį susitarimą (Kroll S. et al., 2003, p. 129). Sutartinė prigimtis suponuoja tai, jog visi bendrieji sandorių ir sutarčių reikalavimai bei nuostatai taikomi arbitražiniam susitarimui – šalių veiksnumas, suderinta valia ir pan. Tačiau doktrinoje daromas akcentas į tai, kad arbitražinis susitarimas yra specifinė, o ne įprastinė materialinė sutartis, kadangi už jo pažeidimą netaikoma įprastinė atsakomybė, kuri taikoma už sutartinių prievolių pažeidimą, taip pat juo nenustatomos šalių materialinės teisės ir pareigos (Dominas, Mikelėnas, 1995, p. 103).

Egzistuoja dvi pagrindinės arbitražinio susitarimo rūšys – arbitražinė išlyga ir kompromisas. Arbitražinė išlyga tai dažniausiai pasitaikanti rūšis, įtvirtinama pagrindinėje

³ Šalys laisva valia pasirenka alternatyvų ginčų sprendimo būdą.

⁴ Kilus ginčui, dėl kurio sudarytas arbitražinis susitarimas, šalys negalės kreiptis į teismą.

⁵ Teismas negalės nagrinėti ginčo, dėl kurio sudarytas arbitražinis susitarimas.

⁶ Pripažinus pagrindinę sutartį, kurioje įtvirtintas arbitražinis susitarimas, negaliojančią arba ją nutraukus, arbitražinis susitarimas lieka galioti.

sutartyje ir joje susitariama dėl būsimų ginčų perdavimo arbitražui. Kompromisas pasitaiko rečiau, tai arbitražinis susitarimas, kuris sudaromas jau kilus ginčui. Kompromisas ypač aktualus kai kuriems ginčams, pavyzdžiui, darbo ir vartotojų. KAI 12 str. 2 d. numato, jog darbo ir vartojimo ginčai yra arbitruotini tik tais atvejais, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas.

Taigi arbitražinis susitarimas yra arbitražo teismo kompetencijos pagrindas, todėl svarbu, kad šalių valios išreiškimas būtų tinkamos formos ir turinio. Kaip ir bet kuri sutartis, arbitražinis susitarimas turi būti išreikštas tam tikra išorine forma. Pripažįstama, kad arbitražinis susitarimas gali būti sudaromas tiek raštu, tiek žodžiu. Puikiu pavyzdžiu yra Europos konvencija, kurioje kalbama apie galimybę sudaryti arbitražinį susitarimą bet kokia forma, kurią leidžia tokios valstybės įstatymai, įskaitant žodinę. Tačiau šioje vietoje verta atkreipti dėmesį į tai, kad žodžiu sudarytas arbitražinis susitarimas nėra pripažįstamas pagal Niujorko konvenciją, kurioje įtvirtinta būtent rašytinė sutarties forma. Todėl žodinė forma leidžiama tik kai kuriose valstybėse, o didžioji dauguma valstybių pripažįsta rašytinę. Niujorko konvencijoje ir Lietuvos įstatymuose išskiriami tokie arbitražinio susitarimo reikalavimai: 1) jis turi būti sudarytas raštu; 2) jis turi būti susijęs su esamų ar būsimų šalių ginčų sprendimu; 3) ginčai turėtų būti teisinio pobūdžio, sutartiniai ar nesutartiniai; 4) teisinių santykių objektas iš tikrųjų gali būti arbitražo nagrinėjimo dalyku; 5) arbitražinio susitarimo šalys turi būti veiksnios pagal joms taikytiną teisę; 6) arbitražinis susitarimas turi galioti pagal įstatymus, kuriuos šalys pasirinko, arba pagal šalies, kurioje buvo priimtas sprendimas, įstatymus. Labiau pritariama rašytinei formai, kadangi Niujorko konvencijos 2 str. 2 d. numatyta, jog arbitražinis susitarimas turi būti šalių pasirašytas, tačiau tokie nuostatai suteikiamas liberalus aiškinimas ir pripažįstama, jog tai nebūtinai turi būti „rašytiniai“ parašai, tinka ir elektroninė forma. Reikalavimas, kad susitarimas būtų pasirašytas sukėlė problemų kai kuriose valstybėse, tačiau bendras požiūris rodo, kad parašas nėra būtinas, jei arbitražinis susitarimas yra rašytinis (Redfern et al., 2004, p.161). Taigi moderniuosiuose teisės aktuose šis reikalavimas tampa mažiau aktualus. Gali būti pripažįstamas ir arbitražinis susitarimas, sudarytas konkludentiniais veiksmais. Terminas „rašytinis“ taipogi aiškinamas plečiamai. Kaip pavyzdį galima pateikti UNCITRAL Pavyzdinio įstatymą, kuriame numatyta, kad rašytine forma yra ne tik šalių pasirašytas dokumentas, bet apima ir atvejus, kai šalys apsiukeičia laiškais, teleksais, telegramomis arba kitomis telekomunikacijos priemonėmis, taip pat apsiukeičia ieškiniu ir atsiliepimu į ieškinį, kur viena šalis teigia, o kita neneigia, jog tarp šalių yra sudarytas

arbitražinis susitarimas. Remiantis teismų praktika darytina išvada, jog arbitražinė išlyga laikoma sudaryta ir tais atvejais, kai šalys apsieikia elektroniniais laiškais, kuriuose neginčija arbitražinės išlygos (Lietuvos Apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Kai kuriose valstybėse, tame tarpe ir Lietuvoje, nuoroda šalių sudarytoje sutartyje į dokumentą, kuriame yra arbitražinė išlyga, laikoma arbitražiniu susitarimu, jeigu ta sutartis ar tas dokumentas atitinka aukščiau minėtus formos reikalavimus. Daroma išvada, jog tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai, nustatantys arbitražinio susitarimo formą, terminus „rašytinis“ ir „pasirašytas“ suteikia galimybę jas aiškinti plečiamai.

Tam, kad arbitražinis susitarimas būtų laikomas sudarytu, jis turi atitikti ne tik formos, bet ir turinio reikalavimus. Prieš pradėdant arbitražinio susitarimo turinio analizę, reikia pabrėžti, kad arbitražinis susitarimas, kaip sandoris, turintis civilinės teisės sutarties požymių, nuo įsigaliojimo momento sukelia reikšmingas procesines pasekmes. Sudarydamos arbitražinį susitarimą, šalys įgyja tam tikras teises ir kartu prisiima atitinkamas pareigas. Pačiuose arbitražo įstatymuose nereglamentuojami arbitražinio susitarimo turinio reikalavimai, jie yra formuojami teismų praktikoje ir aptariami teisės doktrinoje. Teismų praktikoje minimaliu arbitražinio susitarimo turinio reikalavimu pripažįstama išreikšta šalių valia spręsti ginčą ne koku nors būdu, o būtent arbitraže (LAT 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi arbitražiniame susitarime, turi būti aiškiai įtvirtinta, kad arbitražas yra išimtinis ginčo sprendimo būdas, dėl to neturi kilti jokios abejonės. Šalys gali susitarti ir dėl kitų procesinių elementų, pavyzdžiui, arbitražo rūšies, arbitražo kompetencijos, ginčo dalyko, arbitražo taisyklių, arbitražo skaičiaus, arbitražo skyrimo tvarkos, arbitražo vietos, arbitražo kalbos, ginčui taikytinos materialinės teisės, arbitražo procedūros, arbitražo teismo sprendimo apskundimo, arbitražo išlaidų paskirstymo tvarkos (Dominas, Mikelėnas, 1995, p.112-117). Kadangi arbitražo procesas pasižymi lankstumu, šalys taip pat savo susitarimu gali suteikti arbitražo teismui specialius įgaliojimus, kurių paprastai neįtvirtina nei arbitražą reglamentuojantys valstybės įstatymai, nei atitinkamos arbitražo institucijos taisyklės. Šalys, pavyzdžiui, gali suteikti arbitražo teismui įgaliojimus papildomais atvejais kreiptis į teismą pagalbos ir pan. Egzistuojanti praktikoje problema – per trumpa arbitražinio susitarimo formulotė, kai šalys tik keliais žodžiais aptaria ginčų sprendimą arbitraže. Pabrėžtina, jog laikomasi nuomonės, kad šalys neprivalo susitarti dėl visų procesinių klausimų, todėl kai arbitražinis susitarimas yra glaustas, nereikia, jog jis neturi būti pripažintas. Tai patvirtina ir LAT praktika. Vienoje byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar tokia sutarties sąlyga, kaip „Arbitražas. Arbitražo vieta bus

Denveryje, Koloradas, JAV. Arbitro sprendimai yra galutiniai ir privalomi abiem šalims“ turi būti pripažinta arbitražiniu susitarimu. Kasacinis teismas išaiškino, jog aplinkybė, kad arbitražinis susitarimas yra pakankamai glaustas ir reglamentuoja ne visus klausimus nėra pakankamas pagrindas nepripažinti jo arbitražiniu susitarimu. Esant tokiai situacijai, arbitražinio susitarimo spragos, gali būti užpildytos taikant arbitražui taikytiną teisę (LAT 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje). Magistrantės nuomone tik šalių valios kaip turinio reikalavimas yra nepakankamas, kadangi vėliau praktikoje dėl to atsiranda nemažai problemų. Tarp šalių kilus ginčui nėra aišku, kokia institucija turi nagrinėti ginčą, kokius klausimus šalys ketino perduoti arbitražui, gali būti neteisingai išspręstas kompetencijos klausimas, be to šalis, norėdama išvengti atsakomybės, prieštaraus arbitražo jurisdikcijai ginčydama arbitražinio susitarimo galiojimą ir aiškumą.

Arbitražinio susitarimo turinį sudaro jo sąlygos, susijusios su įvairiais arbitražo proceso aspektais. Aiškus, teisiškai apibrėžtas arbitražinio susitarimo sąlygų formulavimas leidžia: 1) tiksliai nustatyti šalių valią nagrinėti ginčą arbitraže; 2) padeda nustatyti arbitražo instituciją, kompetentingą nagrinėti ginčą; 3) atmesti galimybę ginčyti arbitražo kompetenciją; 4) pašalinti arbitražo sprendimo vykdymo sunkumus.

Taigi arbitražo teismo kompetencijos pagrindas yra arbitražinis susitarimas, kurio buvimas parodo šalių valią perduoti ginčo nagrinėjimą arbitražo teismui. Išvada, kad šalys pasiekė susitarimą ir išreiškė savo valią perduoti ginčą nagrinėti arbitražui, arbitražo teismas gali padaryti tik įvertinus arbitražinį susitarimą, todėl ypač svarbu įforminti arbitražinį susitarimą remiantis įstatymo reikalavimais ir aiškiai išreikšti valią nagrinėti ginčą būtent arbitraže. Patartina, kad turinys būtų kuo platesnis (ypač *ad hoc* arbitražo atveju), tam, kad būtų mažiau galimybių ginčyti arbitražinį susitarimą. Arbitražinis susitarimas turi būti rašytinės formos, tačiau ši sąvoka aiškinama plečiamai ir arbitražinis susitarimas neprivalo būti sudarytas atskiro pasirašyto dokumento forma.

2.1.2. Arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindai

Tiek teigiamą, tiek neigiamą kompetencijos kompetencijos doktrinos turinio aspektus gali sukelti tik galiojantis arbitražinis susitarimas. Kai arbitražinis susitarimas negalioja, nebuvo sudarytas arba neteko galios, jis neturi teisinės reikšmės ir nesukelia tų pasekmių, kurias sukelia galiojantis arbitražinis susitarimas. Ar arbitražinis susitarimas galioja - tai yra vienas iš esminių klausimų, kurį turi išspręsti arbitražo teismas sprenddamas savo jurisdikcijos

klausimą, ir vienas iš esminių dalykų, kurių įvertina valstybinis teismas, sprenddamas, ar nukreipti šalis į arbitražą. Jeigu arbitražinis susitarimas yra negaliojantis, atitinkamai arbitražo teismas neturės kompetencijos spręsti tarp šalių iškilusį ginčą, o jeigu ignoruodamas arbitražinio susitarimo negaliojimą priims arbitražo teismo sprendimą, tai iškels kompetencijos kompetencijos doktrinos netinkamo taikymo pasekmes, todėl svarbu šiame darbe aptarti arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimą.

Arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimai plačiau analizuojami užsienio arbitražo doktrinoje. Dažniausiai minimi tokie negaliojimo pagrindai - formos, turinio, veiksnio trūkumai ir nearbitruotinumai, tačiau kai kurie mokslininkai išskiria ir papildomus arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindus. Pavyzdžiui susitarimas dėl arbitražo gali būti pripažintas negaliojančiu ir dėl kitų priežasčių, tokių kaip klaidingos informacijos apie arbitražinį susitarimą pateikimas, pasirinktos institucijos likvidavimas, susitarimo neaiškumas, suklydimas dėl arbitražo ir šalių santykių, šalių nemokumas, įstatyminių teisių ir gynybos priemonių pašalinimas (Kroll, 2003, p.149-150). Profesorius G. B. Born, remdamasis Niujorko konvencija, visus arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindus sugrupavo ir išskyrė dvi grupes: formalius ir materialius negaliojimo pagrindus. Pirmajai grupei priskirtini atvejai, kai arbitražinis susitarimas turi formos trūkumų, o antrajai grupei priskirtini atvejai, kai arbitražinis susitarimas negalioja, neteko galios arba negali būti įvykdytas (Born, 2014a, p.656-840). Antrajai grupei gali būti priskirti atvejai, kai arbitražinį susitarimą sudarė neveiksni šalis, jis buvo sudarytas nesant šalies valios - dėl klaidos, apgaulės, prievartos ir pan.

Toliau darbe bus analizuojami pagrindiniai arbitražinio susitarimo negaliojimo atvejai, kurie dažniausiai sukelia problemų sprendžiant, ar arbitražo teismas turi jurisdikciją nagrinėti konkretų ginčą.

Arbitražinio susitarimo formos reikalavimas jau buvo analizuojamas šiame darbe ir buvo prieita prie išvados, kad arbitražinis susitarimas turi būti rašytinis, tačiau sąvoka „rašytinis“ aiškinama plečiamai. Tokios formos reikalavimas yra pagrįstas, kadangi rašytinis arbitražinis susitarimas patvirtina, jog šalys iš tikrųjų išreiškė savo sutikimus perduoti ginčus spręsti arbitražo teismui, tai yra arbitražinio susitarimo sudarymo įrodymas ir tuo pačiu metu galimybė užkirsti kelią šaliai, prieš kurią inicijuotas jai nenaudingas arbitražo procesas, piktnaudžiauti savo teisėmis ir ginčyti žodinio arbitražinio susitarimo sudarymą. Todėl dažniausiai atvejais, kai šalys nesilaiko formos reikalavimų, toks susitarimas pripažįstamas negaliojančiu. Tačiau tuo pačiu metu svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog sprendžiant klausimą -

arbitražinis susitarimas atitinka įtvirtintiems formos reikalavimams ar ne, būtina išsiaiškinti kokia buvo tikroji šalių valia. Praktikoje pasitaiko ginčų, kai šalys arbitražiniam susitarimui nustato griežtesnę negu rašytinę formą, ir vėliau jos nesilaiko. 2018 m. Lietuvos Apeliacinis teismas nagrinėjo atvejį, kai šalys arbitražinę išlygą įtvirtino sutartyje, kuri gali būti keičiama tik notarine forma. Vėliau šalys kreipėsi dėl ginčo nagrinėjimo į *ad hoc* arbitražą ir pateikė jam paprastą rašytinį susitarimą. Arbitražo teismas laikė, jog tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas yra galiojantis, o argumentai dėl privalomos notarinės formos arbitražinės išlygos yra nepagrįsti, todėl išnagrinėjo tarp šalių kilusį ginčą ir priėmė sprendimą. Vėliau pareiškėjai kreipėsi į Lietuvos Apeliacinį teismą su skundu prašydami panaikinti priimtą arbitražo teismo sprendimą, kadangi arbitražinis susitarimas yra negaliojantis, nes privalėjo būti sudarytas notarine, o ne rašytine forma. Lietuvos Apeliacinis teismas sprendė, jog tokiais atvejais paprastos rašytinės formos nepakanka, o reikalaujamos notarinės formos nesilaikymas arbitražinį susitarimą daro negaliojantį (Lietuvos Apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Byloje iškilo kompetencijos klausimas – kam valstybiniam ar arbitražo teismui kompetentinga byla? Magistrantės nuomone, teismas nepagrįstai pripažino arbitražinį susitarimą negaliojančiu ir tuo pačiu nepagrįstai atėmė arbitražo teismo kompetenciją spręsti ginčą, kadangi tiek Niujorko konvencijoje, tiek KAI įtvirtina privaloma rašytinė forma, o ne notarinė. Tas faktas, jog pagrindinė sutartis yra sudaryta notarine forma neturi reikšmės, kadangi arbitražinis susitarimas, remiantis arbitražinio susitarimo savarankiškumo doktrina, yra atskiras nuo sutarties, kurioje jis įtvirtintas ir įstatyme nekeliamas privalomos notarinės formos reikalavimas.

Materialus arbitražinio susitarimo pagrindas, kuri verta aptarti – šalies valios trūkumas. Į šį pagrindą įeina ir atvejai, kai arbitražinis susitarimas sudarytas per klaidą, dėl prievartos ar apgaulės. Pavyzdžiui, gali susiklostyti situaciją, jog šalys sutartyje įtvirtina klaidinančią formuluotę dėl ginčo sprendimo būdo, tokiu būdu arbitražinę išlygą sudaro per klaidą ir iš tikrųjų nesiekė tų pasekmių, kurios atsirado po jos sudarymo ir tokiu atveju visiškai nepagrįsta reikalauti iš šalių vykdyti susitarimą, kurio jie net neketino sudaryti (pavyzdžiui, norėdami, kad būtų nagrinėti Rusijos komercinius ginčus nagrinėjantys teismai, šalys nurodo, kad bet kokie ginčai nagrinėjami arbitražo teisme Maskvoje; Rusijoje komercinius ginčus nagrinėjantys teismai vadinami *Arbitrazhnyje sudy*). Praktikoje pakankamai retai pasitaiko atvejų, kai arbitražinis susitarimas sudaromas per prievartą arba dėl apgaulės, kadangi labai sunku priversti ar apgauti šalį sudaryti arbitražinį susitarimą. Kaip pavyzdį galima pateikti

Lietuvos apeliacinio teismo nutartį byloje, kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl nacionalinio arbitražo teismo dalinio sprendimo dėl jurisdikcijos teisėtumo, kuriuo arbitražo teismas nusprendė, jog neturi jurisdikcijos nagrinėti ir spręsti tarp šalių kilusį ginčą. Šalys žaliavos pirkimo – pardavimo sutartyje, sudarytoje dviem kalbomis - lenkų ir lietuvių, vieną iš punktų lietuviškame tekste pavadino “Arbitražinis teismas“, tačiau jame įtvirtino priešinga pavadinimui turinį „Sutarčiai taikoma Lietuvos Respublikos teisė Lietuvos teismuose“. Lenkiškame tekste jokios nuorodos į arbitražą nebuvo. Atsakovas – lenkų įmonė, nesupranta lietuvių kalbos, todėl pasirašydama sutartį, be abejo vadovavosi tekstu lenkų kalba, kuriame arbitražinės išlygos nebuvo. Be to, jau kilus ginčui, ieškovas siūlė atsakovui spręsti ginčą arbitraže, o atsakovo patvirtinimą apie dokumentų gavimą laikė sutikimu perduoti ginčus nagrinėti arbitražo teismui. Atsakovas atsiliepime pažymėjo, jog ieškovės elgesys yra nesąžiningas, kadangi ji bet kokia kaina siekė išgauti atsakovo sutikimą dėl bylos nagrinėjimo arbitraže. Lietuvos Apeliacinis teismas išnagrinėjęs bylą paliko galioti arbitražo teismo sprendimą ir nurodė, jog šalys arbitražinio susitarimo nesudarė ir neišreiškė valios dėl ginčų sprendimo arbitraže (Lietuvos Apeliacinio teismo 2018 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Ši nutartis parodo kaip viena šalis pasinaudodama tuo, jog kita šalis nežino kalbos, apgaule siekia gauti kitos šalies sutikimą. Ši nutartis yra labai reikšminga ir tuo, kad patvirtina, jog Lietuvoje pripažįstama kompetencijos kompetencijos doktrina ir tinkamai taikoma, kadangi iki kreipimosi į arbitražo teismą, ieškovas kreipėsi į nacionalinį teismą su ieškiniu dėl to paties ginčo sprendimo, tačiau teismas, vadovavosi lietuvių kalba sudarytu sutarties tekstu ir atsisakė priimti ieškinį, o arbitražo teismas pagrįstai nesivadovavo bendrosios kompetencijos teismo sprendimu ir, remdamasis KAI 19 str. įtvirtinta kompetencijos kompetencijos doktrina, savarankiškai sprendė savo kompetencijos klausimą ir priėmė neigiamą sprendimą. Tinkamas kompetencijos kompetencijos doktrinos taikymas padėjo nustatyti tikrąją sąžiningos šalies valią dėl ginčo sprendimo būdo.

Ar šalys išreiškė valią tam tikrą ginčą spręsti arbitražo teisme padeda nustatyti arbitražinio susitarimo turinys. Arbitražiniai susitarimai pagal turinį yra labai skirtingi – būna labai aiškūs susitarimai, kuriuose detalčiai aprašomi arbitražo proceso klausimai, o būna ir kelių sakinių ar net žodžių arbitražiniai susitarimai. Kaip jau buvo minėta šiame darbe, minimalus arbitražinio susitarimo turinio reikalavimas yra šalių valios išreiškimas spręsti ginčą ne koku nors būdu, o būtent arbitraže ir glaustas arbitražinis susitarimas nėra pagrindas pripažinti jį negaliojančiu. Tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų praktikoje dažniausiai pripažįstama, jog tais

atvejais, kai arbitražiniu susitarimu neregamentuojami tam tikri klausimai, savaime nereiškia, jog toks susitarimas yra negaliojantis. Neretai pasitaiko atveju, kai šalys tiksliai neįvardija konkrečios arbitražo institucijos. Tokiu atveju remiantis doktriną arbitražinis susitarimas pripažįstamas galiojančiu ir laikoma, jog šalys susitarė ginčą spręsti *ad hoc* arbitraže (Dominas, Mikelėnas, 1995, p.112). Tačiau pažymėtina, jog 2006 m. LAT pradėjo formuoti praktiką, jog bendra arbitražinės išlygos nuoroda į arbitražą suteikia šalims teisę pasirinkti ir reiškia, kad ginčas gali būti nagrinėjamas tiek instituciniame, tiek *ad hoc* arbitražiniame teisme (LAT 2006 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje). Sutiktina su tokia praktika, kadangi svarbiausias arbitražinio susitarimo reikalavimas yra šalių valios išreiškimas perduoti ginčą nagrinėti arbitražo teismui, arbitražinis susitarimas neturi būti pripažįstamas negaliojančiu vien tik dėl to, kad jis nėra labai detalūs, o teismas, vertindamas arbitražinį susitarimo turinį, neturi vien tik pažodžiui vertinti tekstą, o turi nustatyti tikrąją šalių valią, išsiaiškinti kokie gi buvo tikrieji šalių ketinimai.

2.1.3 Arbitražiniam susitarimui taikytina teisė

Arbitražo teismas, sprenddamas dėl arbitražinio susitarimo galiojimo ir savo kompetencijos nagrinėti tarp šalių egzistuojantį ginčą, turi nustatyti teisę, kuri yra taikoma arbitražiniams susitarimui. Jiems tai leidžiama daryti pagal visuotinai pripažinta kompetencijos kompetencijos doktriną. Taikytinos teisės nustatymo žingsnis yra svarbus, kadangi arbitražo teismas turi tik tuos įgaliojimus, kuriuos jam automatiškai suteikia įstatymas arba šalys, neperžengdamos taikytinos teisės ribų. Taigi šalys gali tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai suteikti arbitražo teismui įgaliojimus, tačiau negali viršyti taikytinos teisės ribų. Tokie įgaliojimai nustatomi su tikslu užtikrinti, kad arbitražo teismas tinkamai ir veiksmingai atliktų savo pareigas. Todėl bet koks įgaliojimų viršijimas, t. y. bet koks veiksmas viršijant įgaliojimus pagal taikytiną teisę, laikomas negaliojančiu. Arbitražo ir valstybės teismo jurisdikcijos atribojimas gali priklausyti nuo taikytinos teisės, kadangi pagal vienos valstybės teisę arbitražinis susitarimas gali galioti ir atitinkamai arbitražas įgytų jurisdikciją, o pagal kitos valstybės teisę gali negalioti ir jurisdikciją įgytų nacionalinis teismas. Todėl tais atvejais, kai viena iš šalių ginčija arbitražo jurisdikciją, ypač svarbu išnagrinėti arbitražinio susitarimo galiojimą, buvimą ir taikymą pagal jam taikytiną teisę.

Taikytinos teisės pasirinkimas gali būti išreikštas (*express*) ir numanomas (*implied*). Išreikštas taikytinos teisės pasirinkimas paprastai randamas rašytiniame arbitražiniame

susitarime arba arbitražinėje išlygoje, taip pat kitose procesiniuose dokumentuose, kuriuose išdėstomi pareiškimai arbitražo teismui. Numanomas taikytinos teisės pasirinkimas laikomas arbitražinio susitarimo autonomijos principo plėtojimu, išvedamas iš šalių žodžių ir veiksmų, kurie išreiškia jų ketinimą taikyti arbitražiniam susitarimui konkrečią teisę. Praktiškai egzistuoja dvi iš esmės skirtingos pozicijos dėl numanomo šalių taikytinos teisės pasirinkimo apibrėžimo. Remiantis pirmąja pozicija, laikoma, jog reikšmės turi bendros taikytinos teisės pasirinkimo išlyga (Kroll et.al., 2003, p.72). Šios pozicijos atstovai teigia, jog kai šalys pasirinko pagrindiniai sutarčiai taikytiną teisę, tuomet daroma prielaida, kad ši teisė taikoma visoms sutarties sąlygoms. Pagal antrąją poziciją preziumuojamas arbitražo vietos šalies teisės pasirinkimas (Born, 2014b, p.823).

Tarptautinės konvencijos taip pat šiek tiek reglamentuoja arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės klausimą. Niujorko konvencijoje tiesiogiai nenumatyta šalies teisė pasirinkti taikytiną teisę, tačiau iš Niujorko konvencijos 5 str. 1 d. a. p. galima padaryti išvadą, kad šalims leidžiama pasirinkti teisę, kuri reguliuotų tik arbitražinį susitarimą bei nustatyta specialioji taikytinos teisės pasirinkimo taisyklė, numatanti, kad kai šalys nėra tiesiogiai ar netiesiogiai pasirinkusios savo arbitražinei išlygai reguliuoti taikytiną teisę, arbitražinį susitarimą reglamentuos šalies, kurioje buvo priimtas sprendimas, įstatymai.

Nacionaliniuose teisės aktuose taip pat pripažįstama, kad šalys arbitražiniam susitarimui gali pasirinkti taikytiną teisę, kuri gali skirtis nuo pagrindiniai sutarčiai taikytinos teisės. Iš KAI panašiai kaip ir iš Niujorko konvencijos galima išvesti, jog šalims suteikiama teisė pasirinkti arbitražiniam susitarimui taikytiną teisę, kadangi KAI numatyta, jog sprendžiant dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar užsienio teismo sprendimo pripažinimo, arbitražinio susitarimo galiojimas nustatomas pagal šalių pasirinktą teisę, o jei tokios nėra, pagal tos šalies, kur buvo priimtas arbitražo teismo sprendimas, įstatymus. Atvejus, kai šalys nepasirinkto teisės ir ją reikia nustatyti, reglamentuoja CK 1.37 str. 7 d., numatanti, kad arbitražiniam susitarimui taikoma teisė, reglamentuojanti pagrindinę sutartį, o jei ši negalioja, arbitražinio susitarimo sudarymo vietos teisė, o kai sudarymo vietos nustatyti neįmanoma, – arbitražo vietos valstybės teisė (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Svarbu pažymėti, jog teismai dažniausiai ignoruoja šią nuostatą ir remdamiesi užsienio teise, iš karto taiko arbitražo vietos teisę. Tai patvirtina ir teismų praktika. 2001 m. nutartyje LAT pripažino, jog tais atvejais, kai šalys nesusitarė dėl arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės, arbitražinio susitarimo galiojimą reglamentuoja arbitražo teismo vietos teisė (*lex loci arbitri*)

(LAT 2001 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje). Pabrėžiama, jog arbitražo vietos teisė – tai teisės normos, kurios reguliuoja procesą, o kadangi kompetencijos kompetencijos doktrinos problema yra procedūrinė, kompetencijos atribojimui tarp valstybės teismų ir arbitražo teismų taip pat svarbi arbitražo vietos teisė. Kitoje nutartyje LAT taipogi teigė, jog arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas sprendžiamas pagal arbitražo vietos valstybės teisę. Taip pat šioje nutartyje teismas išaiškino, jog egzistuoja kelios išimtis – susijusios su šalių veiksmo ir arbitruotinumą klausimais. Arbitražinio susitarimo galiojimas dėl šalių veiksmo nustatomas remiantis bendrosiomis tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis, o būtent taikant nacionalines kolizines normas ir jų pagrindu taikytinus nacionalinius įstatymus. Ginčo arbitruotinumą nustatomas pagal teismo vietos materialiąją teisę (LAT 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant, nėra sukurtas vieningas požiūris nustatant arbitražiniam susitarimui taikytiną teisę – vienu autorių nuomone reikia taikyti pagrindinės sutarties teisę, o kitų – arbitražo vietos teisę. Rašto darbo autorės nuomone tais atvejais kai šalis nesusitaria dėl arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės, sprendžiant klausimą dėl kompetencijos atribojimo, yra pagrįsta taikyti arbitražo vietos teisę, nes kompetencijos kompetencijos doktrino problema – procesinis klausimas bei šalys iš anksto nustato arbitražo vietą ir vėliau būtent arbitražo vietos teismai sprendžia klausimą dėl arbitražo sprendimo panaikinimo.

2.2. Arbitruotinumą

Kitas svarbus klausimas, kurį reikia aptarti yra arbitruotinumą. Praktikoje pasitaiko situacijų, kai arbitražinis susitarimas galioja ir pagal bendrąją taisyklę turi sukelti galiojančio arbitražinio susitarimo pasekmes, tačiau jo negalima įvykdyti. Tokiu atveju arbitražo teismas neįgis kompetencijos spręsti ginčo, o valstybinis teismas neprivalės atsisakyti savo jurisdikcijos. Taigi arbitražinis susitarimas dėl nearbitruotino ginčo taip pat kaip ir negaliojantis arbitražinis susitarimas nesukels nei teigiamo, nei neigiamo kompetencijos kompetencijos doktrinos aspekto. Tai yra todėl, kad tam tikros rūšies ginčai negali būti perduoti arbitražui, laikoma, kad tokie ginčai yra išimtinė valstybės teismų jurisdikcija, todėl valstybių teisės aktai ir teismų praktika įtvirtina tam tikrus ginčus arba ginčų kategorijas, kurie negali būti nagrinėjami arbitraže. Priežastis yra tokia, jog kai kurie ginčai yra susiję su viešosios teisės klausimais, kad, juos turėtų spręsti tik valstybinių teismų teisminės institucijos (pavyzdžiui, baudžiamoji teisė) Todėl teismas neatsisako jurisdikcijos, kai paduodamas ieškinys dėl nearbitruotino ginčo, dėl

kurio šalys sudarė arbitražinį susitarimą, o priimtas arbitražo teismo sprendimas dėl nearbitruotino ginčo negalios.

Kiekviena valstybė remiantis savo politine, socialine ir ekonomine politika, pati sprendžia kokius ginčus perduoti arbitražo kompetencijai, todėl skirtingų valstybių nacionalinės teisės įtvirtina ne vienodus nearbitruotinių ginčų sąrašus. Kai kuriose valstybėse sąvoka arbitruotinumą suprantama plačiau, pavyzdžiui JAV laikoma, kad jis apima visą arbitražo teismo jurisdikcijos klausimą. Populiariausiai nearbitruotinių ginčų pavyzdžiais laikomi šeimos, vartotojų, nemokumo, darbo, atnimonopoliniai ir konkurencijos, intelektinės nuosavybės ginčai. Jokie susitarimai dėl tokių nearbitruotinių ginčų arbitražo negali būti vykdomi, net jei jie kitaip galioja, ir arbitražo teismo sprendimai dėl nearbitruotinių ginčų negali būti pripažinti ir vykdomi. Nors KAI tiesiogiai arbitruotinumą sąvoka neminima, tačiau 12 str. įtvirtintas nearbitruotinių ginčų sąrašas. Toks reguliavimas yra imperatyvus. Pagal Lietuvos teisę, nearbitruotinais laikomi ginčai, kurių nagrinėjimas priskirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo ir administracinių teismų kompetencijai. Taipogi arbitražas negali nagrinėti ginčų dėl patentų, prekių ženklų, dizaino registracijos bei šeimos ginčų. Dėl vartotojų ir darbo ginčų KAI numatyta išlyga, jog tokie ginčai laikomi arbitruotinais tik tada, jeigu arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas. Tačiau, toks reikalavimas yra sunkiai įgyvendinamas, kadangi, kai tarp šalių jau yra kilęs ginčas, tarp jų jau vyrauja nepasitikėjimas ir yra gerokai sudėtingiau susitarti su oponentu dėl paties arbitražo, jo procedūrų ir kitų klausimų. Pažymėtina, jog pagal iki 2012 m. galiojusią KAI redakciją darbo ir vartojimo ginčai buvo priskirtini išimtinai nacionalinio teismo kompetencijai. Papildomai KAI 12 str. 2 d. numatyta, jog arbitražo teismas negali nagrinėti ginčų, jeigu viena iš šalių yra valstybės ar savivaldybės įmonė, įstaiga ar organizacija, išskyrus Lietuvos banką, jeigu dėl arbitražinio susitarimo nebuvo gautas išankstinis šios įmonės, įstaigos ar organizacijos steigėjo sutikimas.

Doktrinoje ir praktikoje arbitruotinumą skirstomas į subjektinį ir objektinį. Subjektinis arbitruotinumą parodo kokie subjektai gali būti ginčo nagrinėjimo šalimis ir susijęs su KAI 12 str. 3 d., o objektinis parodo kokie ginčai gali būti perduoti nagrinėti arbitražo teismui ir susijęs su KAI 12 str. 2 d. Subjektinis arbitruotinumą priklauso nuo asmens statuso arba atliekamų funkcijų, todėl dažniausiai tokie asmenys arba iš vis neturi teisės sudaryti arbitražinio susitarimo, arba turi iš anksto gauti sutikimą. Dažniausiai teismų praktikoje pasitaikantys ginčai yra susiję su tuo, kad šalis sudarant arbitražinį susitarimą neturėjo

atitinkamo sutikimo / leidimo arba tas sutikimas buvo netinkamos formos. Dėl sutikimo formos praktika formuojama ta linkme, jog sutikimas neprivalo būti rašytinės formos, pripažįstamas ir sutikimas duotas žodžiu arba konkludentiniais veiksmais (Lietuvos Apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau toks teismų išaiškinimas vertinamas kritiškai, kadangi pačiam arbitražiniam susitarimui taikoma ne bet kokia, o būtent rašytinė forma. Be to, jeigu įstatyme būtų aiškiai įtvirtinta, jog sutikimas privalo būti rašytinės formos, vėliau galima būtų išvengti problemų susijusių su arbitražinio susitarimo ginčijimu dėl neaiškaus sutikimo. Taip pat teismų praktikoje akcentas daromas į tai, jog remtis draudimu sudaryti arbitražinį susitarimą galima tais atvejais, kai teisinis santykis yra tarptautinis, tai reiškia, kad veiksnio stoka galima remtis tik prieš nacionalinį, bet ne užsienio subjektą (LAT 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje). Kas liečia objektyvų arbitruotinumą jis yra susijęs su ginčo pobūdžiu. KAI nurodyta, jog nearbitruotinių ginčų sąrašą įtvirtina būtent šis įstatymas ir ši norma yra imperatyvi, tačiau teismai nepaisant to aiškina šią normą plečiamai ir padidina nearbitruotinių ginčų sąrašą. Tokie teismo veiksmai būtų pateisinami, jeigu įstatyme būtų numatyti tam tikri konkretūs kriterijai, kuriais remiantis ginčas turėtų būti laikomas nearbitruotiniu, tačiau kadangi KAI to nėra, ir įstatymo leidėjas pasirinko įtvirtinti būtent sąrašą, teismai negali patys šio sąrašo keisti. Be to, svarbu pabrėžti, jog teismai ne tik nepagrįstai keičia įstatymą, bet ir jų praktika ne visada nuosekli. Pavyzdžiui, iki 2014 m. buvo laikoma, jog ginčai dėl viešųjų pirkimo sutarties kainų pakeitimo yra nearbitruoti, kadangi subjektams nagrinėjantiems tokius ginčus turi būti suteikti plačiausi įgaliojimai, o tokius įgaliojimus turi tik teismas (Lietuvos Apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje), vėliau teismas sprenddamas dėl viešojo pirkimo sutarties kainos didinimo išaiškino, jog tokie ginčai yra arbitruotini. Teismų praktikos analizė taip pat rodo, jog ginčai dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, dėl notaro išduoto vykdomojo rašto panaikinimo taip pat yra nearbitruotini.

Taigi nėra visuotinai pripažinta, kokie ginčai nėra arbitruotini, kiekviena valstybė pati sprendžia kokius ginčus laikys arbitruotinais, o kokius ne. Arbitruotinumo klausimas yra svarbus, nes susijęs su viešojo intereso užtikrinimu, tačiau tai nereiškia, jog teismai gali plečiamai aiškinti ir pildyti imperatyvia įstatymo norma įtvirtintą nearbitruotinių ginčų sąrašą. Jeigu ginčas nepatenka į KAI 12 str. numatytą nearbitruotinių ginčų sąrašą ir arbitražinis susitarimas galioja, teismas turi paisyti kompetencijos kompetencijos doktriną ir atsisakyti savo jurisdikcijos.

2.3. Arbitražinio susitarimo aiškinimas ir taikymo apimtis

Arbitražinis susitarimas suteikia arbitražo teismui įgaliojimus spręsti ginčus, kurie patenka į šio susitarimo taikymo apimtį. Svarbu, kad arbitražo teismas neviršytų jam suteiktų įgaliojimų, kadangi priešingų atveju bus laikoma, jog arbitražo teismas neturėjo jurisdikcijos dėl šio ginčo ir kyla pavojus, kad tokį arbitražo teismo sprendimą bus atsisakyta pripažinti ir vykdyti pagal Niujorko konvencijos nuostatas. Arbitražinio susitarimo taikymo apimtį galima apibūdinti kaip spektrą ginčų, kuriems taikomas arbitražinis susitarimas. Kadangi dėl arbitražinio susitarimo taikymo apimties galima spręsti tik tada, kai arbitražinis susitarimas galioja, būtina skirti įgaliojimų peržengimą nuo arbitražinio susitarimo negaliojimo ir neegzistavimo.

Arbitražiniai susitarimai kaip ir sutartys labai skiriasi savo turiniu, apimtimi, glaustumu, detalumu. Dėl to neišvengiamai kyla arbitražinio susitarimo aiškinimo klausimas, kuris yra glaudžiai susijęs su arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimu. Iš praktinės pusės arbitražinio susitarimo aiškinimą apsunkina tai, jog šalys dažnai skirtingai aiškina jo turinį. Pavyzdžiui, atsakovas, kuris nesuinteresuotas arbitražo procesu, kartais bando ginčyti arbitražo jurisdikciją, nurodydamas arbitražinio susitarimo turinio aiškumo trūkumą, o jo argumentai gali būti pagrįsti terminologiniais ar kitais panašiais arbitražinio susitarimo teksto trūkumais. Arbitražinio susitarimo aiškinimas turi didelę praktinę reikšmę, ypač siekiant išspręsti arbitražo teismo ir valstybinio teismo kompetencijos atribojimo klausimą. Arbitražinio susitarimo taikymo apimtį galima nustatyti iš jo turinio: ji gali būti išsami arba ribota. Pastaruoju atveju, kai arbitražinė išlyga suformuluota nestandartiniu būdu, laikoma, kad kai kurie ginčai priskirtini nacionalinių teismų jurisdikcijai, o kiti – arbitražo teismui. Atsižvelgiant į tai, kad dažnai sutartinių santykių negalima suskirstyti į nesusijusius fragmentus, kyla problemų, nes teismai bus priversti remtis vienas kito sprendimais arba sustabdyti sprendimo priėmimą, kol teismas išspręs klausimą, kuris apima konkretaus klausimo nagrinėjimą iš sutarties.

Doktrinoje teigiama, jog apskritai egzistuoja trys reikalavimų kategorijos, kurios gali patekti į arbitražinio susitarimo taikymą: 1) sutartiniai reikalavimai; 2) reikalavimai dėl delikto; ir 3) reikalavimai, kylantys iš teisės aktų, galintys įpareigoti šalį (Redfern et al., 2009, p.92). Visais išvardytais atvejais būtina nustatyti, ar konkretus reikalavimas ar ginčas turi pakankamą ryšį su sutartimi, kad jam būtų taikomas arbitražinis susitarimas. Kadangi arbitražinis susitarimas yra sutartis, paprastai tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje

pripažįstama, jog arbitražinio susitarimo aiškinimui taikomos tos pačios taisyklės, kaip ir kitų sutarčių aiškinimui, todėl šiuo atveju svarbu nustatyti, kuri materialinė teisė taikoma, nes būtent ji nustato sutarties aiškinimo taisykles. Dažniausiai laikomasi nuomonės, jog turi būti atsižvelgta į visas reikšmingas aplinkybes, įskaitant derybas ir susirašinėjimą prieš susitarimą, tarp šalių nusistovėjusią praktiką, verslo papročius, tolesnį šalių elgesį. Lietuvos teismų praktikoje taip pat pripažįstama, jog arbitražinio susitarimo aiškinimui yra taikomos CK 6.193 str. įtvirtintos bendrosios sutarčių aiškinimo taisyklės. Esant neaiškumams, būtina nustatyti tikrąją šalių valią, tikruosius šalių ketinimus, t. y. neaiškumai šalinami taikant subjektyvų metodą, o ne pažodinį sutarties teksto aiškinimą.

Pabrėžtina, jog ne retai šalys arbitražiniam susitarimui ir jo turiniui skiria mažai dėmesio, nesitaria su teisininkais, arbitražinės išlygos yra sudaromos pačiu paskutiniu metu prieš sutarties pasirašymą, todėl teismai yra linkę plačiau aiškinti arbitražinio susitarimo taikymo sritį, o ne siekia jo susiaurinti, kad būtų išsaugota teismo jurisdikcija. Pavyzdžiui Šveicarijos teismai laikosi nuomonės, jog bendra nuoroda į ginčus, susijusius su susitarimu gali būti taikoma ir reikalavimams, kylantiems iš papildomų ar susijusių sutarčių, jei šiose sutartyse neįtvirtintos kitos ginčų sprendimo išlygos. Taip pat šalys savo elgesiu perduodamos ginčą arbitražui gali suteikti arbitražo teismui jurisdikciją. Pavyzdžiui, ieškinys dėl žalos atlyginimo, kuris nebuvo įtrauktas į arbitražinės išlygos taikymo sritį, vis dėlto gali būti perduotas arbitražo jurisdikcijai, kai šalys konkludentiniais veiksmais susitaria dėl šio ginčo perdavimo arbitražo teismui. Išsivysčiusios nacionalinės teisinės sistemos suformulavo specializuotas arbitražinių susitarimų aiškinimo taisykles, specialiai sukurtas siekiant tikslo palengvinti arbitražo procesą. Pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstybių arbitražo įstatymas nustato bei teismai nuosekliai laikosi nuomonės, jog bet kokios abejonės dėl arbitražinių susitarimų, nesvarbu ar tai lemia kalbos konstrukcija ar kiti dalykai, turi būti aiškinamos arbitražo naudai. Taigi įtvirtinamas *favor contractus* principas. Remiantis Dr. S. Drazdausko moksliniu straipsniu, galima išskirti svarbų šio principo elementą - jis padeda apriboti galimybę šaliai neigti susitarimo galiojimą, kai jis jai tampa ne visai naudingas (Drazdauskas, 2007, p.3). Tačiau pažymėtina, jog *favor contractus* principas gali būti taikomas tik tada, kai yra aišku arba įsitikinama, kad šalys iš tikrųjų išreiškė savo valią ginčus perduoti arbitražo teismui, t. y. susitarė dėl arbitražo. Tais atvejais, kai turi būti sprendžiamas pagrindinis klausimas, ar šalys apskritai susitarė dėl arbitražo, tuomet nėra pagrindo taikyti šito arbitražui palankaus principo. Lietuvos praktikoje taip pat dažnai pasitaiko ginčų susijusių su arbitražinio

susitarimo negaliojimu ir aiškinimu ir LAT laikosi nuomonės, jog kilus tokiam ginčui, pripažįstama, jog arbitražinio susitarimo egzistavimo abejonės turi būti aiškinamos arbitražinio susitarimo naudai, t. y. taikomas *favor contractus* principas. Arbitražinio susitarimo neaiškumus tokiais atvejais užpildo arbitražui taikytina teisė (LAT 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi pagal šį principą pirmenybė taikoma arbitražinio susitarimo „gydymui“.

Taigi atribojant valstybinių teismų ir arbitražo teismų jurisdikciją, arbitražinio susitarimo taikymo apimtį klausimas, kaip ir arbitražinio susitarimo galiojimas, laikomas vienu iš esminių klausimų, kurių reikia išspręsti, nes šalys sutartyje gali numatyti, jog visi iš šios sutarties kilę ginčai sprendžiami arbitražo teisme, tačiau nebus aišku, ar ginčus susijusius su sutartimi arba dėl delikto šalys ketino perduoti arbitražo teismui. Tokiu atveju iškyla arbitražo ir bendrosios kompetencijos teismų kompetencijos problema. Kadangi arbitražinio susitarimo taikymo apimtį nustatoma iš jo turinio, arbitražinės išlygos turėtų būti rengiamos atidžiau, jos turi būti platesnės, siekiant užtikrinti, kad visi ginčai, kilę dėl tam tikros sutarties ar su ja susijusių santykių, būtų perduoti arbitražui ir numatant konkrečius ginčus, kurie nepatenka į arbitražinio susitarimo apimtį. Patartina sudarant arbitražines išlygas vadovautis konkrečios arbitražo institucijos taisyklėmis arba įtraukti į sutartį konkrečios institucijos rekomenduojamą arbitražinę išlygą. Kai šalys ketina ginčo nagrinėjimą perduoti *ad hoc* arbitražui, rekomenduojama į sutartį įtraukti UNCITRAL arbitražinę išlygą.

3. KOMPETENCIJOS KOMPETENCIJOS DOKTRINOS TURINYS

Kompetencijos kompetencijos doktrina suteikia teisę arbitražo teismui spręsti dėl savo kompetencijos bei arbitražinio susitarimo galiojimo ir, tuo pačiu, atmeta nacionalinių teismų jurisdikciją, riboja valstybės kišimąsi į arbitražą bei neleidžia valstybės teismams svarstyti arbitražo kompetencijos klausimą. Ši doktrina išsprendžia problemas kylančias iš arbitražo teismo sprendimo dėl savo jurisdikcijos. Tais atvejais, kai arbitražo teismas sprendime konstatuoja, kad tarp šalių nėra galiojančio arbitražinio susitarimo, tai galėtų reikšti, jog arbitražo teismas neturėjo įgaliojimų spręsti dėl savo kompetencijos, nes šalys jam tokių įgaliojimų nesuteikė. Tačiau tuo metu, kai šalis kreipiasi į arbitražo teismą, ir arbitražo teismas imasi veiksmų priimti sprendimą dėl savo jurisdikcijos buvimo arba nebuvimo, jis paprastai nežino, koks bus sprendimas – teigiamas ar neigiamas. Vienas iš galimų šios problemos sprendimo variantų galėtų būti visų klausimų dėl arbitražo teismo kompetencijos perdavimas nacionaliniams teismams, tačiau tokiais atvejais atsakovas, ginčydamas arbitražo kompetenciją, vilkintų arbitražo procesą ir arbitražas, kaip alternatyvus ginčo sprendimo būdas, nebūtų toks patrauklus. Siekiant išvengti šių trūkumų buvo sukurta tam tikra teisinė fikcija, suteikianti arbitražo teismui teisę spręsti dėl savo jurisdikcijos.

Kompetencijos kompetencijos doktrina kaip viena iš esminių tarptautinio komercinio arbitražo principų pasižymi dviem aspektais - viena vertus, sudarytas arbitražinis susitarimas įpareigoja šalis kilus ginčui imtis tam tikrų veiksmų - kreiptis į arbitražo teismą dėl ginčo sprendimo (pozityvusis aspektas), kita vertus, įpareigoja šalis susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų - nesikreipti į valstybės teismą dėl ginčo sprendimo (negatyvusis aspektas). Pozityvusis ir negatyvusis aspektai sudaro kompetencijos kompetencijos doktrinos turinį ir kitaip atitinkamai gali būti vadinami prorogaciniu ir derogaciniu aspektais. Kai kuriose valstybėse pripažįstami abu doktrinos aspektai, o kai kuriose tik vienas.

Toliau darbe kiekvienas aspektas atskirai bus aptariamas plačiau.

3.1. Pozityvusis aspektas

Pozityvusis kompetencijos kompetencijos doktrinos aspektas nustato arbitražo kompetenciją spręsti konkretų ginčą, kuris kilo ar gali kilti tarp ginčo šalių, taip pat suteikia arbitražo teismui įgaliojimus spręsti visus savo kompetencijos klausimus, įskaitant prieštaravimus dėl

arbitražinio susitarimo galiojimo ir egzistavimo. Nuo to momento, kai galiojantis arbitražinis susitarimas sudarytas, nė viena šalis neturi teisės vienašališkai jo atsisakyti. Šis aspektas taip pat pripažįstamas ir Lietuvos teismų praktikoje. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad kompetencijos kompetencijos doktrina įtvirtinta KAI 19 str. 1 d., kurioje numatyta, kad arbitražo teismas turi teisę pats priimti sprendimą dėl savo kompetencijos nagrinėti ginčą, įskaitant ir tuos atvejus, kai kyla abejonų dėl arbitražinio susitarimo buvimo ar jo galiojimo (LAT 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje).

Šalių įsipareigojimas perduoti ginčus arbitražo teismui yra materialinio pobūdžio ir išplaukia iš plačiai pasaulyje žinomos ir pripažintos tarptautinės sutarčių teisės taisyklės *pacta sunt servanda*, pagal kurią šalys yra saistomos jų sutarčių ir privalo vykdyti priisimtus tarpusavio įsipareigojimus. Principas, jog sutarčių reikia laikytis tapo vienu iš esminių tarptautinio komercinio arbitražo taisyklių. Antras elementas yra susijęs su klausimu dėl arbitražo teismo kompetencijos ribų perduoto ginčo atžvilgiu bei leistinumumu pačiam arbitražo teismui spręsti klausimą dėl savo kompetencijos (Kupcova, 2010, p.114).

Taigi prorogacinis kompetencijos kompetencijos doktrinos aspektas suteikia arbitrams įgaliojimus spręsti dėl jurisdikcijos, nepaisant to, kad jų jurisdikcija ginčijama, ir išsprendžia problema, kad arbitražinio susitarimo užginčijimas netaptų kliūtimi arbitražo procesui ir neleistų arbitrams spręsti savo kompetencijos klausimus. Manytina, jog jeigu arbitrams nebūtų suteikti šiame poskyryje minėti įgaliojimai, arbitražas niekada netaptų tokiu patikimu ir veiksmingu ginčų sprendimo būdu. Taip pat, galima padaryti išvadą, kada pozityvusis kompetencijos kompetencijos aspektas yra nukreiptas tik į arbitražo teismo jurisdikciją, jis nedaro jokios įtakos nacionalinių teismų jurisdikcijai, todėl, magistro darbo autorės nuomone, ja nustatomas lygiavertės kompetencijos režimas – tiek valstybinis teismas, tiek arbitražo teismas turi savarankišką teisę nagrinėti arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus.

3.2. Negatyvusis aspektas

Negatyviojo kompetencijos kompetencijos aspekto esmė tame, kad arbitražinio susitarimo egzistavimas atima iš nacionalinių teismų jurisdikciją ir neleidžia nagrinėti ginčo, kuris patenka į arbitražinį susitarimą. Toks padarinys kyla dėl to, kad arbitražas laikomas alternatyviu ginčo sprendimo būdu, susitarimas perduoti ginčą arbitražui nelaikomas teisių į teisminę gynybą suvaržymu, todėl pagrįstai manoma, jog tais atvejais, kai šalys pasirenka arbitražą, jie netenka teisės kreiptis į teismą. Šį teiginį patvirtina ir LAT praktika, kurioje

numatyta, kad arbitražinio susitarimo tikslas – bet kurios valstybės teismų jurisdikcijos atsisakymas ir ginčo perdavimas arbitražui, todėl arbitražinio susitarimo sudarymas kartu reiškia, jog šalys atsisako ginčo nagrinėjimo teisme (LAT 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje). Teoriškai neigiamas *competence competence* poveikis reiškia, jog arbitražo teismui suteikiama prioritetinga jurisdikcija nagrinėti arbitražinio susitarimo egzistavimo, jo galiojimo klausimus. Valstybiniai teismai privalo susilaikyti nuo arbitražo teismo jurisdikcijos klausimo peržiūrėjimo iki kreipimosi dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar vykdymo. Taigi pirmenybės teikimas arbitražo teismui prieš nacionalinius teismus nagrinėti arbitražinio susitarimo egzistavimą ir galiojimą yra pagrindinė derogacinio kompetencijos kompetencijos doktrinos poveikio savybė.

Niujorko konvencijos 2 str. 3 d. bendrąja prasme nustato nacionalinės teisminės institucijos pareigą nenagrinėti iš esmės jam pateikto ginčo dėl sudaryto arbitražinio susitarimo, kadangi šiuo atveju valstybinis teismas neturi kompetencijos nagrinėti ginčo. Valstybinė teisminė institucija įgyja kompetenciją, kai arbitražinis susitarimas yra niekinis ar negaliojantis. Prorogacinis doktrinos poveikis vis dažniau sutinkamas daugelių valstybių jurisdikcijose. Pavyzdžiui, Prancūzijoje įtvirtintas griežtas kompetencijos kompetencijos doktrinos neigiamas aspektas, pagal kurį, jeigu pradėtas arbitražinis nagrinėjimas, Prancūzijos nacionaliniai teismai netenka visų įgaliojimų nagrinėti arbitražinio susitarimo galiojimo klausimų. Šiuo atveju neleidžiama peržiūrėti net akivaizdžiausius arbitražinio susitarimo negaliojimo požymius. Nesant pradėtam arbitražiniam procesui, valstybinių teismų jurisdikcija yra apribota, kadangi jie privalės pripažinti save neturinčiais kompetencijos, nebent arbitražinis susitarimas yra akivaizdžiai negaliojantis arba netaikytinas. Taigi Prancūzijos įstatymas numato aiškia jurisdikcijos kolizinę taisyklę – pirmenybė spręsti arbitražo teismo kompetencijos klausimą suteikiama arbitrams, o nacionaliniai teismai, kai arbitražo procesas dar nepradėtas, turi tik ribotą galią *prima facie* peržiūrėti arbitražinio susitarimo galiojimą. Vokietijoje taip pat įtvirtintas derogacinis *competence competence* aspektas. Kaip jau buvo minėta šio darbo 1.2.2. poskyryje, iki Civilinio proceso kodekso reformos, galiojo tikra *Kompetenz-Kompetenz*, kuri suteikdavo išimtinę teisę arbitrams spręsti arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus be vėlesnės nacionalinės teismų peržiūros. Dabartinis reguliavimas ne toks griežtas ir paskiria kompetenciją tarp nacionalinių teismų ir arbitražo – iki arbitražo teismas dar nesuformuotas, valstybinis teismas gali priimti sprendimą dėl arbitražinio susitarimo galiojimo ir atlieka išsamų arbitražinio susitarimo vertinimą. Problemų kyla tuomet,

kai vyksta du lygiagretūs teismo ir arbitražo procesai, tačiau, manytina, jog nacionalinis teismas neturi sustabdyti bylos nagrinėjimą ir laukti kol arbitražas priims sprendimą dėl savo kompetencijos.

Lietuvos teisė irgi pripažįsta negatyvųjų kompetencijos kompetencijos doktrinos aspektą, kadangi 11 str. 1 d. numato teismo veiksmus – t. y. atsisakyti priimti ieškinį arba palikti nenagrinėtą, kai jam pateikiamas ieškinys dėl ginčo dėl kurio sudarytas arbitražinis susitarimas. To paties straipsnio 2 d. numatyta, jog esant pradėtam arbitražiniam procesui, arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimo sprendimas perduodamas arbitražo teismui. KAĮ skirtingai negu kitų valstybių įstatymuose nėra kalbama apie išimtis susijusius su atvejais, kai arbitražinis susitarimas yra akivaizdžiai negaliojantis arba netaikytinas, be to šalis gali prašyti įvertinti, ar arbitražinis susitarimas galioja, todėl darytina išvada, jog Lietuvoje nėra taikomas griežtas reglamentavimas ir sudarytas arbitražinis susitarimas neatima iš valstybinio teismo teisės spręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo. Tą parodo ir teismų praktika - arbitražinio susitarimo sudarymas savaime nereiškia, kad šalys eliminuoja bet kokią galimybę ginčą spręsti teisme (LAT 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje).

Minėtų ir kitų jurisdikcijų analizė parodo, jog neigiamas *competence competence* doktrinos poveikis palaipsniui įgyja vis platesnį pripažinimą. Nagrinėjant teismų praktiką tampa aišku, jog negatyvusis doktrinos aspektas labiausiai pasireiškia situacijose, kai šalis priešingai sudarytam arbitražiniam susitarimui teikia ieškinį valstybės teismui ir tuomet kyla klausimai – ar teismas privalo nukreipti šalis į arbitražą, ar teismas gali vertinti arbitražinio susitarimo galiojimo, taikymo klausimus ir koku „gyliu“ teismas gali atlikti tokius vertinimus. Klausimas, kas pirmas turi nustatyti arbitražinio susitarimo egzistavimą ir galiojimą, vis dar lieka diskutiniu.

3.2.1. Valstybės teismo veiksmai esant situacijai, kai tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas

Kaip jau šiame darbe ne kartą buvo minėta, tais atvejais, kai šalys sudaro arbitražinį susitarimą, laikytina, jog jos atsisako nacionalinio teismo jurisdikcijos ir nusprendžia perduoti visus ginčus nagrinėti arbitražo teismui. Iš to išplaukia teiginys, jog arbitražinio susitarimo privalomumas galioja ne tik šalims, bet ir teismui, todėl daugelis valstybių įstatymuose įtvirtina nuostatas, kad jeigu tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas teismas atsisako jurisdikcijos – pavyzdžiui, Prancūzijos civilinio proceso kodekse numatyta – jog valstybės teismas privalo

atsisakyti savo jurisdikcijos, Vokietijos įstatymas numato, jog jeigu teisme būtų iškelta byla klausimu, kuriam taikomas arbitražinis susitarimas, teismas ieškinį atmeta kaip nepriimtina, Šveicarijoje taipogi įtvirtinta nuostata įpareigojanti teismą atsisakyti savo jurisdikcijos. Tik Anglijos Arbitražo aktas numato, jog teismas ne atmeta ieškinį, o sustabdo bylos nagrinėjimą pradėtą byloje, kuri pagal susitarimą turi būti nagrinėjama arbitraže. Lietuvos kasacinis teismas yra pažymėjęs, jog esant sudarytam arbitražiniam susitarimui, teismui kyla pareigą atsisakyti jurisdikcijos ir šalį, kuri pažeidė susitarimą nukreipti vykdyti savo sutartinę prievolę, t. y. dėl kilusio ginčo kreiptis į arbitražą (LAT 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Toks reikalavimas padeda užtikrinti arbitražinio susitarimo laikymąsi ir parodo, jog Lietuvos reguliavimas atitinka užsienio valstybių reguliavimą. Taip pat tiek KAI 11 str., tiek CPK 137 str. numato teismo pareigą atsisakyti priimti ieškinį, jeigu dėl to ginčo sprendimo yra sudarytas arbitražinis susitarimas. Jeigu arbitražinio susitarimo sudarymo faktas teismui tampa žinomas jau po bylos iškėlimo, teismas turi palikti ieškinį nenagrinėtą. Pažymėtina, jog teismas ne nutraukia bylą, o palieka ieškinį nenagrinėtą, kadangi palikus ieškinį nenagrinėtą, šaliai neužkertamas kelias pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu klausimu. Šiuo atveju tai svarbu todėl, kad jeigu arbitražo teismo sprendimas dėl jo kompetencijos bus neigiamas (pripažins, jog neturi kompetencijos), šalis galėtų pakartotinai kreiptis į teismą prašydama išspręsti kilusį ginčą. Kaip teisingai pabrėžta Lietuvos Apeliacinio teismo apžvalgoje, procesiniai teismo veiksmai, kuriais šalys yra nukreipiamos į arbitražą neturi prejudicinės galios (Lietuvos Apeliacinio teismo teismų praktikos ..., 2019, p.45).

Verta paminėti, jog teismų praktikoje pripažįstama, jog arbitražinio susitarimo fakto galia nėra absoliuti ir sudarytas arbitražinis susitarimas nereiškia, jog eliminuojamos visos galimybės ginčą spręsti teisme. Tai savime reiškia, jog valstybės teismo veiksmai esant situacijai, kai tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas neapsiriboja vien tik atsisakymu priimti ieškinį arba ieškinio palikimu nenagrinėto. Teismo veiksmai skiriasi priklausomai nuo to, ar ieškinyje teismui paduodamas esant ar nesant pradėtam arbitražiniam procesui. Toliau darbe bus plačiau nagrinėjami teismo veiksmai priklausomai nuo to, ar arbitražinis nagrinėjimas buvo pradėtas ar ne.

3.2.1.1. Valstybės teismo veiksmai nesant pradėtam arbitražiniam nagrinėjimui

Arbitražinis susitarimas yra materialinė sutartis, kuria šalys susitaria perduoti savo ginčą arbitražui, o ne valstybės teismui, todėl jam kaip ir bet kuriai sutarčiai galioja principai, kuriais

grindžiami sutartiniai santykiai. Tai visų pirma – sutarties privalomumo (*pacta sunt servanda*) ir vykdytinumo principas, antra – sutarties galiojimo prezumpcija, pagal kurią arbitražinis susitarimas yra privalomas šalims, kol įstatymų nustatyta tvarka nėra nugincytas (Mikelėnas et al., 2016. p.48). Todėl net ir tais atvejais, kai arbitražinis nagrinėjimas nėra pradėtas, o dėl arbitražinio susitarimo nekyla abejonių, pagrįstai reikalaujama, kad teismas atsisakytų nagrinėti ginčą, dėl kurio yra sudarytas arbitražinis susitarimas ir priklausomai nuo situacijos atliktų tokius veiksmus – atsisakytų priimti ieškinį, ieškinį paliktų nenagrinėtą ir nukreiptų šalis į arbitražą.

Niujorko konvencijos 2 str. 3 d. numatyta, jog teismas, jeigu į jį patenka ieškinys tokiu klausimu, dėl kurio šalys sudarė šiame straipsnyje numatytą susitarimą, turi, vienai iš šalių prašant, nukreipti šalis į arbitražą, jeigu nenustato, kad minėtas susitarimas yra negaliojantis, neteko galios arba negali būti įvykdytas. Tokia pati norma numatyta ir UNCITRAL Pavyzdiniame įstatyme. Pagal minėtus tarptautinės teisės aktus teismas jurisdikcijos atsisako *ex officio*, o šalies prašymu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad KAĮ 11 str. 2 d. analizė leidžia daryti išvadą, jog jame numatyta teismo teisė spręsti arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą (bendrais sandorio pripažinimo negaliojančiu pagrindais, turinio, formos, arbitruotinum požiūriu), kol arbitražinis nagrinėjimas dar nėra pradėtas, skirtingai negu Prancūzijoje, kur teismas nesprenžia arbitražinio susitarimo galiojimo klausimo. Taigi nepaisant prioritetinės arbitražo teisės spręsti arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą, Lietuvoje įstatymų leidėjas numato tam tikrą išimtį ir leidžia valstybės teismui įsiterpti sprendžiant šį klausimą. Tą pagrindžia ir LAT praktika, numatanti, jog arbitražinio susitarimo šalys taip pat turi teisę ginčyti arbitražinį susitarimą teisme (LAT 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje). Lyginant su Niujorko konvencija ir UNCITRAL Pavyzdiniu įstatymu, KAĮ 11 str. nustatytas ne toks griežtas ir arbitražui palankesnis reglamentavimas – nereikalaujama šalies prašymo. Teismas *ex officio* sprendžia šį klausimą ir jeigu nustato, kad arbitražinis susitarimas yra niekinis, negalioja, prarado reikšmę arba jo neįmanoma vykdyti, teismui nekyla pareigos atsisakyti nagrinėti ginčą. Teismų praktikoje nurodoma, kad sprendžiant klausimą, ar nukreipti šalis, pasirinkusias alternatyvų ginčo sprendimo būdą, jų pasirinktu būdu – į arbitražą, teismui kyla pareigą išsiaiškinti, ar arbitražinis susitarimas apskritai sudarytas, jeigu atsakymas į šį klausimą teigiamas, ar susitarimas dėl ginčų sprendimo būdo nėra akivaizdžiai negaliojantis, netekęs galios, ar nėra akivaizdžių priešasčių, lemiančių tokio susitarimo įgyvendinimo negalimumą. Jeigu nustatoma, jog arbitražinis susitarimas buvo sudarytas ir galioja, teismui

tenka pareigą nustatyti, ar ginčas patenka į arbitražinio susitarimo ribas. Toks arbitražinio susitarimo vertinimas atliekamas remiantis bendromis sutarčių aiškinimo taisyklėmis (LAT 2017 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Neretai laikoma, jog tik arbitražo teismui turi būti suteikta jurisdikcija sprendžiant arbitražinio susitarimo galiojimo ir egzistavimo klausimus. Grindžiant šią poziciją remiamasi tokiais argumentais – suteikiant pagrindinę teisę arbitražo teismui spręsti arbitražinio susitarimo galiojimo ar egzistavimo klausimus užkertamas kelias šaliai piktnaudžiauti siekiant išvengti arbitražo proceso, neleidžiama nepaisyti savo pradinio susitarimo, padėdama sutaupyti teisinius išteklius, kadangi klausimą spręs tik viena institucija, t. y. arbitražas. Tačiau rašto darbo autorės nuomonės nacionaliniam teismui turi būti suteikta teisė spręsti arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimą, kadangi kol nėra patvirtintas arbitražinio susitarimo egzistavimas ir galiojimas, nėra pagrindo neleisti šalims naudotis visais įmanomais būdais, tame tarpe ir kreiptis į valstybinį teismą. Priešingu atveju būtų nepagrįstai apribota asmens teisė į teisminę gynybą. Taip pat, jeigu jurisdikcija spręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo suteikiama tik arbitražo teismui, tai gali lemti nereikalingų išlaidų arbitražo procese atsiradimą.

Teismų praktika numato daugiau išlygų ribojančių teismo pareigą atsisakyti jurisdikcijos kai sudarytas arbitražinis susitarimas. Remiantis teismų praktika, teismas atsisako nagrinėti ginčą tik tuomet, kai viena iš ginčo šalių pareiškia, jog pageidauja, kad kilusį ginčą spręstų arbitražo teismas (Lietuvos Apeliacinio teismo teismų praktikos dėl komercinio arbitražo apžvalga, 2019, p.45). Šis aiškinimas yra pagrįstas, kadangi praktikoje gali pasitaikyti atvejų, kai šalys savo konkludentiniais veiksmais atsisako arbitražinio susitarimo, t. y. viena šalis kreipiasi į teismą su ieškiniu, o kita šalis nepareiškia pretenzijų dėl teismo jurisdikcijos, neprašo perduoti ginčą nagrinėti arbitraže ir išitraukia į bylos nagrinėjimą. Iki 2019 m. LAT laikėsi nuomonės, jog arbitražinio susitarimo egzistavimas yra pakankamas faktas tam, kad teismas atsiakytų savo jurisdikcijos ir nereikia nustatinėti kitos šalies prieštaravimo dėl nagrinėjimo teisme (LAT 2016 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje). 2019 m. liepos 17 d. nutartyje teismo nuomonė šiuo klausimu pasikeitė. Šioje byloje susiklostė situacija, kad ieškovė kreipėsi į Vilniaus apygardos teismą prašydama pripažinti vienašališką sutarties nutraukimą neteisėtų ir priteisti nuostolius. Vilniaus apygardos teismas ieškinį tenkino iš dalies ir dėl tokio pirmosios instancijos teismo sprendimo buvo paduotas apeliacinis skundas. Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs bylą, konstatavo, jog tarp šalių buvo sudarytas arbitražinis susitarimas, šalys yra susaistytos galiojančio arbitražinio susitarimo, o kilęs ginčas

patenka į arbitražinės išlygos apimtį, todėl panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą, ieškinį ir priešieškinį paliko nenagrinėtus. Pažymėtina, jog bylą nagrinėjant tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismuose, abi šalys aktyviai dalyvavo teisminiame procese nei viena iš šalių neginčijo teismo jurisdikcijos, nesirėmė arbitražine išlyga, neprašė ieškinio palikti nenagrinėto ir nukreipti šalis į arbitražą. Kasacinis teismas padarė išvadą, jog apeliacinės instancijos teismo nutartis yra nepagrįsta, kadangi paneigė bendrai šalių savo aktyviais veiksmais suderintą valią atsisakyti anksčiau jų sudaryto arbitražinio susitarimo dėl nagrinėjamo ginčo. LAT šioje nutartyje taip pat pateikė svarbu išaiškinimą – teismas, spręsdamas klausimą dėl jurisdikcijos atsisakymo ir šalių nukreipimo į arbitražą, vadovaudamasis kooperacijos, šalių lygiateisiškumo ir rungimosi principais turi suteikti šalims galimybę pateikti savo paaiškinimus ir aiškiai išreikšti poziciją dėl arbitražinio susitarimo egzistavimo, galiojimo bei taikymo, siekdamas užtikrinti proceso šalių teisę į tinkamą teismo procesą ir išvengti siurprizinio (šalims netikėto) teismo sprendimo priėmimo (LAT 2019 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje). Darbo autorės nuomone, 2019 m. nutartyje pateiktas LAT išaiškinimas yra teisingesnis, kadangi nereikia aklai vadovautis arbitražinio susitarimo faktu, būtina atsižvelgti į šalių valią ir tikruosius ketinimus. Taigi net ir esant sudarytam arbitražiniam susitarimui, jeigu arbitražinis nagrinėjimas dar nebuvo pradėtas, teismas turi teisę nagrinėti ginčą ir priimti sprendimą, tačiau tam turi egzistuoti aplinkybės darančios nukreipimą į arbitražo teismą negalimą.

Remiantis išdėstyta darytina išvadą, jog teismas gali nagrinėti šalių ginčą net ir tais atvejais, kai dėl šio ginčo sprendimo tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas, taip pat gali spręsti tam tikrus su arbitražiniu susitarimu susijusius klausimus. Palankiai vertinama KAI norma, įtvirtinanti atvejus, kai šalims suteikiama teisė kreiptis į bendrosios kompetencijos teismus su prašymu išspręsti arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą, kadangi arbitražo teismo prioritetinė jurisdikcija yra galiojančio arbitražinio susitarimo teisinė pasekmė, ir ji turėtų būti suteikta tik nustačius, kad arbitražinis susitarimas galioja be jokių abejonių, ir šalys iš tikrųjų ketina kilusį ginčą perduoti arbitražui. Kol nėra pradėtas arbitražo procesas ir šalis mano, jog arbitražinis susitarimas negalioja, jai pagrįstai suteikiama teisė prašyti valstybinio teismo pagalbos. Ši KAI nuostata prieštarauja Prancūzijos požiūriui, kur prioritetas visus su arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus suteiktas spręsti arbitražo teismui, tačiau kažkiek primena Vokietijoje įtvirtintą specialią procedūrą, leidžiančią šalims kol nepradėtas arbitražo procesas kreiptis į teismą dėl sprendimo jurisdikcijos klausimu, kadangi teismas išsprędęs

arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą tuo pačiu išspręs ir jurisdikcijos klausimą ir tokiu būdu bus įgyvendintas proceso ekonomiškumo principas, kadangi šalims nereikės laukti arbitražo proceso pradžios, kad galėtų iškelti klausimą dėl arbitražinio susitarimo negaliojimo.

3.2.1.2. Valstybės teismo veiksmai esant pradėtam arbitražiniam nagrinėjimui

Lietuvoje galiojantis teisinis reglamentavimas pirmenybę prieš valstybės teismą spręsti klausimus susijusius su arbitražo jurisdikcija suteikia arbitražui, todėl nacionalinis teismas neturi spręsti klausimus dėl arbitražo kompetencijos bei susitarimo galiojimo, kol pats arbitražo teismas neišspręs šių klausimų. Įtvirtintas reguliavimas yra palankus arbitražui. Tai, kad arbitražo teismas turi teisę pirmas spręsti dėl savo kompetencijos, pripažįstama ir teismų praktikoje (pavyzdžiui, LAT 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje; LAT 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Ne retai praktikoje pasitaiko situacijų, kai šalys arbitražinį susitarimą vienu metu ginčija ir valstybiniame teisme, ir arbitraže. Kaip pavyzdį galima pateikti bylą, kurioje atsakovas nepaisydamas pradėto arbitražinio proceso, kuriame jis atsikirsdamas į ieškinį ginčijo arbitražinio susitarimo galiojimą, teigdamas, jog sudaryti arbitražinį susitarimą nebuvo gautas valstybinės įstaigos steigėjo susitikimas, pateikė Kauno apylinės teismui ieškinį, prašydamas pripažinti nurodytą arbitražinę išlygą negaliojančią. Tiek apylinkės, tiek apygardos teismai remiantis tuo, kad buvo pradėtas arbitražinis nagrinėjimas ir jame iškeltas arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimas, paliko ieškinius nenagrinėtus. Kasaciniam teismui nagrinėjant bylą, buvo gautas teigiamas arbitražo teismo sprendimas dėl jo kompetencijos, kuriuo buvo pripažinta, jog tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas galioja. Kasacinis teismas konstatavo, jog kai teismas nustato, kad jau vyksta arbitražinis bylos nagrinėjimas, kuriame iškeltas klausimas dėl arbitražinio susitarimo negaliojimo, turėtų palikti ieškinį nenagrinėtą, nes vienu metu negalimi du procesai (arbitražo ir teismo) dėl to paties dalyko tuo pačiu pagrindu (LAT 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi Lietuvoje įtvirtintas teisinis reglamentavimas, kuriuo pagrindu teismui suteikiama teisė spręsti arbitražo teismo kompetencijos klausimą, tačiau šalis neturi būti pasinaudojus galimybe pradėti arbitražinį nagrinėjimą. Esant pradėtam arbitražo procesui, kol arbitražas priims sprendimą dėl savo kompetencijos, pašalinama teismo teisė spręsti šį klausimą. Magistrantės nuomone toks teisinis reguliavimas yra teisingas, kadangi užkerta kelią šalims piktnaudžiauti procesais - neleidžia vykti paraleliniams arbitražo ir teismo procesams.

Siekdama išvengti atsakomybės, šalis naudoja įvairius būdus vilkinti bylos nagrinėjimą, ir jeigu nebūtų tokio reguliavimo, šalis, esant pradėtam arbitražiniam nagrinėjimui, reikštų prieštaravimą dėl arbitražo jurisdikcijos arbitražo teisme ir tuo pačiu metu kreiptųsi į bendrosios kompetencijos teismą ginčydama arbitražo teismo jurisdikciją. Tokiu atveju susiklostytų situaciją, kad tiek arbitražo teismas, tiek nacionalinis teismas spręstų tą patį klausimą, o tai yra neracionalu, kadangi sukeliama grėsmė, kad gali būti priimti vienas kitam priešaringi sprendimai. Kaip teisingai pažymėjo LAT, vienu metu negalimi du procesai (arbitražo ir teismo) dėl to paties dalyko tuo pačiu pagrindu (LAT 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje).

3.2.2. Valstybės teismo kompetencija spręsti arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimą

Tam tikrais atvejais valstybinis teismas gali nepaisyti arbitražinio susitarimo ir spręsti tarp šalių kilusį ginčą iš esmės. KAI 11 str. 2 d. numato, kad arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu teismo tvarka vienos iš šalių reikalavimu bendrais sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindais arba nustatčius, kad pažeisti šio įstatymo 10 ir 12 straipsnių reikalavimai. Taigi arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu: a) bendraisiais sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindais, tačiau tam turi būti šalies reikalavimas; b) kai nėra jokių abejonių dėl atitinkamo susitarimo prieštaravimo viešajai tvarkai ar imperatyviajai įstatymo normai (LAT 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje), tokiais atvejais teismas *ex officio* gali arbitražinį susitarimą pripažinti negaliojančiu. Toks reglamentavimas reiškia ne kas kitą, kaip ribotos kompetencijos suteikimą valstybiniam teismui spręsti arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimus. Teismų praktikoje taip pat nurodoma, jog KAI 19 str. ir UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 16 str. įtvirtinta išimtinė arbitražo teismo teisė spręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, negaliojimo, egzistavimo klausimų. Tačiau tokio reguliavimo įtvirtinimas nepaneigia šalies teisės arbitražinį susitarimą pripažinti negaliojančiu teisme (LAT 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje). Atkreipiamas dėmesys į tai, jog nėra teisinga sakyti, jog arbitražas turi „išimtinę teisę“ spręsti savo jurisdikcijos klausimą, kadangi vėliau valstybinis teismas gali peržiūrėti arbitražo teismo sprendimą (nesvarbu, ar sprendimu arbitražo teismas konstatavo, kad turi jurisdikciją ar, kad neturi) ir nuspręsti - arbitražo teismas buvo teisus ar ne. Teismų praktikoje laikomasi požiūrio, jog, jeigu arbitražinis susitarimas nėra akivaizdžiai negaliojantis, nacionalinis teismas negali

spřesti, ar arbitražo teismas turi kompetenciją spręsti ginčą iki to momento, kol nebus priimtas arbitražo teismo sprendimas (LAT 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje). Išimtinė teisė suteikiama pagal tikrąją vokiškąją *Kompetenz-Kompetenz* doktriną. Remiantis tuo, darytina išvada, jog arbitražo teismas nėra vienintelis, kas sprendžia savo jurisdikcijos klausimą, todėl arbitražo teismo teisė nėra išimtinė, ji yra prioritetinga ir tikslingiau naudoti sąvoką „prioritetinga teisė“. 2018 m. gruodžio 19 d. nutartyje civilinėje byloje teismas taip pat sprendė, jog valstybiniai teismai ne tik gali, bet ir turi aiškintis, ar susitarimas dėl ginčo nagrinėjimo arbitraže sudarytas, ar egzistuoja aplinkybės, darančios šalių nukreipimą į arbitražo teismą neįmanomą (LAT 2018 m. gruodžio 19 d. nutartyje civilinėje byloje).

Teismų praktikoje egzistuoja daugybę pavyzdžių, kai šalys kreipiasi į teismą su ieškiniu prašydami pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu. Šalys nurodo skirtingus arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindus – rašytinės formos, kompetentingos institucijos sutikimo, šalių valios nebuvimą, pagrindus susijusius su draudimu nagrinėti tam tikros kategorijos ginčus arbitraže. Pavyzdžiui, vienoje byloje ieškovė UAB AK „Aviabtika“ Kreipėsi su ieškiniu į Kauno rajono apylinkės teismą prašydama pripažinti arbitražinius susitarimus niekiniais. Kartu taip pat buvo pareikštas prašymas dėl pripažinimo atsakovo Flight Test Aerospace Inc. pažeidusiu sutartį, termino pašalinti trūkumus nustatymo bei bylinėjimosi išlaidų atlyginimo. UAB AK „Aviabtika“ nurodė, jog su Flight Test Aerospace Inc. skirtingomis datomis sudarė keletą remonto rangos sutarčių. Tarp šalių sudarytose sutarčių prieduose, kurie nebuvo pasirašyti, buvo įtvirtinta arbitražinė išlyga, remiantis kuria šalys susitarė kilusius ginčus perduoti spręsti arbitražo teismui: *„Jei šalys nesugebės pasiekti susitarimo, visi ginčai ir nesusitarimai, galintys kilti dėl šios Sutarties arba su ja susiję, bus sprendžiami arbitražo teismo būdu Lietuvos Respublikos Prekybos rūmų Arbitražo teisme pagal šio arbitražinio teismo galiojančią procedūrą. Arbitražo sprendimai bus galutiniai ir privalomi abiejoms šalims“*. Ieškovės manymu konkretus susitarimas dėl ginčo sprendimo taip ir nebuvo pasiektas, aviacinis saugumas yra viešosios teisės sritis, todėl ginčas nearbitruotinas, taip pat arbitražo teismas, nurodytas išlygoje neegzistuoja ir dėl šių priežasčių arbitražinė išlyga yra niekinė ir negaliojanti *ab initio*, o ieškovas turi teisę kreiptis į bendrosios kompetencijos teismą dėl ginčo sprendimo. Atsakovas teigė, kad ieškovas pažeidė arbitražinį susitarimą ir dėl ginčo sprendimo turėjo kreiptis į arbitražo teismą. Pirmosios instancijos teismo sprendimu arbitražiniai susitarimai buvo pripažinti niekiniais ir Flight Test Aerospace Inc. pateikė apeliacinį skundą. Kauno apygardos teismas nagrinėdamas skundą pakartojo LAT formuojama praktiką dėl

teismo pareigos patikrinti arbitražinės išlygos prieštaravimą viešajai tvarkai ar imperatyviajai įstatymo normai ir dėl to, jog šalims neužkertamas kelias kreiptis į teismą su prašymu pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu. Taip pat apeliacinės instancijos teismas nurodė, jog nebuvo pasiektas susitarimas dėl konkretaus ginčo sprendimo būdo bei arbitražo ir, kad iš sudarytų sutarčių šalių kylančios teisės ir pareigos aviacijos įstatymo reglamentuota sritimi, susijusia su aviacijos saugumu, o iš tokių santykių kylančius ginčus išimtinai nagrinėja valstybinis teismas (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Svarbu pažymėti, jog sprendžiant arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą teismas remiasi *lex loci arbitri* principu, t. y. arbitražo vietos teise. Ši nutartis dar kartą patvirtino teismo kompetenciją spręsti arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimą ir magistrantės nuomone, tai yra tinkamas požiūris, kadangi atitinka kontinentinės teisės valstybių praktiką – pavyzdžiui, Šveicarijoje, Vokietijoje taipogi teismams leidžiama spręsti arbitražinio susitarimo galiojimo / negaliojimo klausimą. Aptariamas teismų požiūris yra suderinamas ir su Niujorko konvencija, kadangi šios tarptautinės konvencijos 2 str. 3 d. analizė leidžia daryti išvadą, jog jame netiesiogiai įtvirtinta teismo teisė vienos iš šalies reikalavimu pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu. Tačiau, pažymėtina, jog šioje nutartyje Lietuvos Apeliacinis teismas padarė klaidą, kadangi nusprendė, jog ginčas nėra arbitruotinas ir nepagrįstai atėmė iš arbitražo teismo kompetenciją spręsti tarp šalių kilusį ginčą. Arbitražinėje išlygoje šalys susitarė dėl remonto rangos sutarties vykdymo, o ne dėl Lietuvos Respublikos Aviacijos įstatymo 1 str. numatytų dalykų, todėl kilę ginčai nepatenka į Aviacijos įstatymu reglamentuojamų santykių sritį. Vėliau ši nutartis buvo apskūsta LAT ir jis teisingai pažymėjo, jog ginčas yra arbitruotinas (LAT 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje).

Ne retai pasitaiko atveju, kai teismas netinkamai išsprendžia arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimus ir suteikia galimybę šaliai išvengti arbitražinio susitarimo privalomumo. Pakankamai įdomią nutartį 2018 m. rugpjūčio 9 d. priėmė Lietuvos Apeliacinio teismo mišri teisėjų kolegija baudžiamojoje byloje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors byla baudžiamoji, joje pagal civilinio proceso taisykles buvo nagrinėjamas civilinis ieškinys ir pateikti motyvai susiję su arbitražo klausimais. Esminis bylos klausimas – ar gali būti ieškinys nagrinėjamas teisme, jeigu baudžiamojoje byloje pareikštas ieškinys viešajam interesui ginti dėl žalos, padarytos nusikaltimu, atlyginimo vienam atsakovui ir tuo pačiu ieškiniu reikalaujama taikyti solidariąją atsakomybę, kitais atsakomybės pagrindais, antrajam atsakovui (juridiniam asmeniui), nustačius, jog sutartyje įtvirtinta arbitražinė išlyga. Situacija tokia:

teismas, G. R, kuris anksčiau buvo VŠĮ „Pramogų sala“ vadovu, nuteisė už piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi ir pripažino teisę į ieškinio patenkinimą. VŠĮ „Pramogų sala“ baudžiamojoje byloje nedalyvavo, tačiau prokuroras vėliau pateikęs patikslintą ieškinį solidariu atsakovu patraukė ir VŠĮ „Pramogų sala“. Byloje buvo nustatyta, kad tarp solidariosios atsakovės ir Šiaulių miesto savivaldybės buvo sudaryta koncesijos sutartis, kurioje, be kita ko, buvo įtvirtinta arbitražinė išlyga. Solidarioji atsakovė rėmėsi arbitražiniu susitarimu ir teigė, jog ginčas turi būti nagrinėtinas arbitraže. Tačiau prokuroro manymu, ginčas yra nearbitruotinas, nes kilo reikalavimas dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo, o tai susiję su viešojo intereso gynimu. Pirmosios instancijos teismas atsisakė savo jurisdikcijos ir ieškinio dalį (juridinio asmens atžvilgiu) paliko nenagrinėtą. Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs skundą pateikė labai įdomų sprendimą – „*nepaisant, jog šalių sudaryta arbitražinė išlyga galiojanti, ja negalima remtis*“, motyvuodamas tuo, kad reikalavimas dėl žalos atlyginimo yra ginčas kylantis iš viešosios teisės, nes G. R. padarė nusikalstamą veiką, kuriais kartu buvo padaryta žala Šiaulių miesto savivaldybei, o reikalavimas padarytą žalą solidariai priteisti ir iš VŠĮ „Pramogų sala“ iš esmės siejamas su tomis pačiomis faktinėmis aplinkybėmis, ieškinyje neindividualizuojant antrojo atsakovo civilinės atsakomybės sąlygų (LAT 2018 m. rugpjūčio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šioje nutartyje teismas pateikė išaiškinimą, kad reikalavimas atlyginti žalą yra susijęs su viešuoju interesu, taigi patenka į viešosios teisės reguliavimo dalyką ir ginčas turi būti nagrinėjamas teisme. Magistro darbo autorės nuomone, tokia išvada yra kritikuotina, kadangi tokiam reikalavimui pareikšti reikia civilinio ieškinio ir egzistuoja bendra taisyklė, kad ginčai dėl žalos atlyginimo yra iš privatinųjų teisinių santykių kylantys ginčai. Teismas pats nurodo, jog „*reikalavimai atsakovams dėl žalos atlyginimo iš esmės kildinami iš nusikalstamos veikos ir Koncesijos sutarties pažeidimo*“. Be to, toks teismo sprendimas prieštarauja *pacta sunt servanda* principui, nes teismas paneigė šalių valią nagrinėti ginčą arbitraže, ir neatitinka gerą pasaulinę praktiką, pagal kurią šalių valia yra gerbiama ir arbitražinis susitarimas sukelia pareigą ne tik šalims, bet ir teismui, nes esant galiojančiam arbitražiniam susitarimui teismas atsisako jurisdikcijos ir šalys yra nukreipiamos į arbitražą. Šiuo atveju teismas turėjo taikyti kompetencijos kompetencijos doktrinos negatyvųjų aspektą ir nustatęs, kad arbitražinis susitarimas galioja, turėjo išskirti reikalavimus ir nukreipti šalis spręsti ginčą į arbitražą.

Kaip buvo aptarta 3.2.1.2. poskyryje, vienu metu negali vykti du procesai dėl arbitražinio susitarimo galiojimo klausimo, todėl prioritetas turi būti suteiktas arbitražui, o

teismo kompetencija spręsti dėl arbitražinio susitarimo negaliojimo bendrosios kompetencijos teismas turi tik nesant pradėtam arbitražiniam nagrinėjimui. Vienoje LAT puikiai pavaizdavo, kaip teismas turi elgtis, kai į jį kreipiamasi dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, esant ir nesant pradėtam arbitražiniam nagrinėjimui. Byloje susiklostė tokia situacija: ieškovė kreipėsi į teismą prašydama priteisti skolą už suteiktas vežimo paslaugas. Atsakovas atsiliepė į ieškinį rėmėsi arbitražine išlyga ir ginčijo valstybinio teismo jurisdikciją. Ieškovė savo ruožtu pateikė paaiškinimus teigė, jog arbitražinė išlyga neegzistavo ir jog ji niekada nepatvirtino ir nepripažino atsakovės siūstos arbitražinės išlygos. Vilniaus miesto apylinkės teismas tenkino ieškovės ieškinį ir pripažino, jog atsakovui nepavyko įrodyti arbitražinio susitarimo sudarymo fakto. Vilniaus apygardos teismas išnagrinėjęs bylą pagal apeliacinį skundą, pritarė pirmosios instancijos teismo sprendimui ir jį paliko nepakeistą. Kasacinis teismas sistemiškai aiškindamas KAI 11 str., 19 str., CPK 137 str. ir 296 str., padarė išvadą, jog tuo atveju, kai ieškinys teismui pareiškiamas esant pradėtam arbitražiniam nagrinėjimui, teismas turi remtis kompetencijos kompetencijos doktrina, įtvirtinta KAI 19 str. ir taip užtikrinti galimybę arbitražo teismui pačiam spręsti savo kompetencijos klausimą. Kol arbitražas neišsprendė šio klausimo, teismas jo negali nagrinėti. KAI suteikia kompetentingam teismui teisę vėliau peržiūrėti arbitražo teismo šiuo klausimu priimtą sprendimą. Pažymėtina, jog teismas turi galimybę peržiūrėti tiek teigiamą, tiek neigiamą sprendimą dėl jurisdikcijos. Esant situacijai, kai ieškinys pareiškiamas teisme, tačiau nėra pradėto arbitražo proceso, teismas remiantis CPK sprendžia ieškinio priėmimo klausimą, taip pat išsprendžia klausimą, ar jam tenka pareigą šalis nukreipti į arbitražą. Siekiant teisingai išspręsti pastarąjį klausimą, teismas turi nustatyti arbitražinio susitarimo egzistavimo faktą (LAT 2019 m. lapkričio 14 d. civilinėje byloje). Iš vienos pusės gali pasirodyti, jog nutartyje pateiktas išaiškinimas - teismo teisė nustatyti arbitražinio susitarimo egzistavimo faktą ir teisė vėliau peržiūrėti arbitražo teismo sprendimą dėl jurisdikcijos apriboja arba perima paties arbitražo teismo įgaliojimus, tačiau iš tikrųjų taip nėra. Daugelis valstybių, pavyzdžiui Vokietija, Šveicarija įtvirtina nuostata, jog teismas turi nustatyti, ar arbitražinis susitarimas galioja ar ne. Manytina, jog tokio požiūrio laikomasi dėl to, jog, tai, kad arbitražinis susitarimas sudarytas, nereiškia, jog jis turi absoliučią galią, nes gyvenime gali atsirasti aplinkybių, dėl kurių arbitražinis nagrinėjimas yra neįmanomas. Taip pat dauguma tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės valstybių leidžia teismams peržiūrėti arbitražo teismo sprendimą dėl jurisdikcijos. Net Prancūzijoje, kurioje arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimus iš pradžių gali spręsti tik arbitražo teismas, yra laikomasi požiūrio, jog

nacionalinis teismas vėliau gali peržiūrėti tiek teigiamą, tiek neigiamą arbitražo teismo sprendimą dėl jurisdikcijos. Magistro darbo autorės nuomone, tokios procedūros įtvirtinimas yra savotiškas įrankis, užtikrinantis arbitražo proceso veiksmingumą ir tokios procedūros įtvirtinimas neprieštarauja kompetencijos kompetencijos doktrinai, kadangi doktrinos tikslas nėra suteikti arbitražo teismui išimtinę teisę spręsti kompetencijos klausimą (ir atitinkamai atimti šią teisę iš teismų), jos tikslas yra suteikti arbitrams teisę patiems išspręsti savo kompetencijos klausimą pirmiau, negu tą padaro teismas.

Taigi kol nėra pradėtas arbitražinis nagrinėjimas yra visiškai teisinga suteikti teismui galimybę tam tikrais atvejais spręsti arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą, tačiau aukščiau išanalizuotos nutartys parodė, jog pasitaiko atvejų, kai teismas netinkamai išsprendžia arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą ir nepagrįstai atima iš arbitražo teismo kompetenciją, taip suteikiant šaliai galimybę išvengti arbitražinio susitarimo privalomumo. Nagrinėjant valstybės teismo kompetencijos spręsti arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimą, svarbu nustatyti, remiantis koku vertinimo standartu teismas nustato arbitražinis susitarimo egzistavimą ir galiojimą, todėl toliau darbe bus nagrinėjimas arbitražinio susitarimo negaliojimo peržiūrėjimo standarto klausimas.

3.2.2.1. Arbitražinio susitarimo negaliojimo peržiūrėjimo standartai

Įstatymas numato, kad esant situacijai kai tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas, teismas turi atsisakyti priimti ieškinį arba palikti ieškinį nenagrinėtą, išskyrus atvejus, jeigu nustatoma, jog arbitražinis susitarimas negalioja, tačiau neišaiškina kokį vertinimo standartą teismas taiko ir kokia apimtimi teismas turi teisę vertinti arbitražinio susitarimo galiojimą. Pirmame šio darbo skyriuje išnagrinėti Anglijos, JAV, Vokietijos, Prancūzijos ir Šveicarijos kompetencijos kompetencijos doktrinos reguliavimai ir tendencijos leidžia daryti išvadą, jog nei teoriškai, nei praktiškai šiuo klausimu nebuvo sukurtas vieningas požiūris. Egzistuoja keletą požiūrių, kuriuos galima suskirstyti į tris pagrindines grupes:

- a) pirmasis požiūris - arbitražinio susitarimo *prima facie* vertinimas – remiantis šiuo požiūriu teismas neturi atlikti išsamaus arbitražinio susitarimo vertinimo, o ieškinį išsamiai nagrinėja tik akivaizdžiaisiais arbitražinio susitarimo negaliojimo atvejais. Šio požiūrio šalininkų manymu kompetencijos kompetencijos doktrina gali būti veiksminga tik tada, kai arbitražo teismas turi prioritetą prieš teismą, turint omenyje teisę pirmajam spręsti dėl savo jurisdikcijos;

- b) antrasis požiūris palaiko pilną vertinimą, remiantis UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 8 str., kuriame nieko nėra pasakyta apie ribotą teismo teisę svarstyti apie arbitražinio susitarimo galiojimą;
- c) trečiasis požiūris grindžiamas vertinimo standartų atskyrimu, atsižvelgiant į teismo nagrinėjamą klausimą. Pavyzdžiui, sprendžiant arbitražinio susitarimo egzistavimo ir galiojimo klausimą taikomas pilnas vertinimas, o sprendžiant arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimą taikomas *prima facie* standartas.

Teismų praktikos ir teisės doktrinos analizė leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje taikomas pirmojo požiūrio – *prima facie* arbitražinio susitarimo galiojimo vertinimas. 2010 m. vasario 9 d. nutartyje kasacinis teismas pakankamai glaustai pasisakė dėl arbitražinio susitarimo turinio vertinimo ieškinio priėmimo stadijoje. Teismas pažymėjo, ieškinio priėmimo stadijoje teismui nustačius, jog tarp šalių yra sudarytas arbitražinis susitarimas, yra svarbu šioje stadijoje išsiaiškinti atsakovo požiūrį į šio arbitražinio susitarimo laikymąsi, nes kaip jau buvo minėta šiame darbe, gali pasitaikyti atveju, kad atsakovas sutiks nagrinėti ginčą teisme ir šalys atsisakys savo susitarimo ginčą nagrinėti arbitražo teisme. Tuo pačiu teismas pažymėjo, jog reikalavimas sužinoti atsakovo nuomonę šiuo klausimu negali būti aiškinamas kaip išsamus arbitražinio susitarimo (arbitražinės išlygos) turinio tyrimas ir vertinimas. Taigi teismas paaiškino, jog ieškinio priėmimo stadijoje negalima spręsti dėl turinio ir jo reikšmės, o tai reiškia, jog taikomas *prima facie* vertinimo standartas. Nuo šios taisyklės galima nukrypti tada, kai viena iš šalių, mananti, jog arbitražinis susitarimas yra negaliojantis, pateikia reikalavimą teismui dėl jo pripažinimo negaliojančiu, kaip numatyta KAI 10 str. Taip pat nustačius, kad arbitražinis susitarimas galbūt yra niekinis (LAT 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje nutartyje teismas taip pat išaiškino, jog arbitražinio susitarimo turinys ieškinio priėmimo stadijoje neturi būti tiriamas ir vertinamas taip, kaip tai daroma bylos nagrinėjimo iš esmės metu (LAT 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinė byloje). Dar vienoje nutartyje teismas taip pat atkreipia dėmesį į preliminarų vertinimą - bylos šalys, įformindamos tarp jų susiformavusius prekių pirkimo–pardavimo teisinius santykius, pasirašė kelias sutartis. Sutartys parengtos rusų kalba, šių sutarčių 8.3 punktuose, pažodžiui išvertus, yra įtvirtinta tokia nuostata: „*Visi nesutarimai reguliuojami derybų būdu Arbitražiniame teisme, Kauno mieste, Lietuvoje*“. Šios nuostatos *prima facie* (iš pirmo žvilgsnio) įvertinimas yra pakankamas konstatuoti, kad sutarčių šalių valia dėl ginčų sprendimo būdo ar vietos nėra aiški, nes, kaip yra nurodyta ir teismų procesiniuose sprendimuose, Kaune nėra arbitražo institucijos, todėl

pirmosios instancijos teismas vien dėl šios priežasties neturėjo teisinio pagrindo atsisakyti priimti ieškinį (LAT 2019 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje). KAI komentaro autoriai, remiantis kompetencijos kompetencijos doktrina, taip pat daro išvadą, kad KAI 11 str. nenustato reikalavimo teismui, arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą spręsti iš esmės, todėl *prima facie* standartas yra pakankamas ir gilaus vertinimo nereikia. Tokia pozicija grindžiama dar tuo, jog tais atvejais, jeigu šalys pasikreips dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, teismas turės galimybę sugrįžti prie šito klausimo.

Magistro darbo autorės nuomone, arbitražinio susitarimo galiojimo *prima facie* vertinimas ne visada gali būti pateisinamas, ypač kai ginčas yra susijęs su sudėtingais arbitražinio susitarimo klausimais, kaip pavyzdžiui, ar arbitražinis susitarimas būtų sudarytas remiantis nuoroda į dokumentą, kuriame yra arbitražinė išlyga, ar šalis nepasirašiusi arbitražinio susitarimo būtų jo saistoma. Taip pat, kaip pavyzdžiui bendrosios kompetencijos teismas taikant preliminarų vertinimo standartą galėtų nustatyti, ar arbitražinis susitarimas galioja „įmonių grupės“ ginčo atveju, kai paprastai nepasirašiusios šalies vardas net nebūtų nurodytas nei pagrindinėje sutartyje, nei arbitražiniame susitarime? Arba, ar buvo gautas kompetentingos institucijos sutikimas? Esant visais aukščiau nurodytais atvejais nacionaliniam teismui be išsamaus vertinimo ir įrodymų rinkimo, sunku arba, galima teigti, net neįmanoma įsitikinti arbitražinio susitarimo egzistavimo ir galiojimu. Jau šiame darbe minėta byla parodo, jog *prima facie* vertinimo standartas nėra pakankamas. Byloje buvo nagrinėjama situacija, kai šalys sutartį sudarė dviem kalbomis - lenkų ir lietuvių, vieną iš punktų lietuviškame tekste šalys pavadino „Arbitražinis teismas“, tačiau jame įtvirtino priešinga pavadinimui turinį „Sutarčiai taikoma Lietuvos Respublikos teisė Lietuvos teismuose“. Lenkiškame tekste jokios nuorodos į arbitražą nebuvo (Lietuvos Apeliacinio teismo 2018 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Iki kreipimosi į arbitražo teismo ir kreipimosi dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, šalis kreipėsi Kauno apylinkės teismą, kuris neįvertino arbitražinio susitarimo, neįsigilino į patį tekstą, manytina, jog atsižvelgė tik į punkto pavadinimą „Arbitražinis teismas“ ir tokiu būdu priėmė klaidingą sprendimą, jog nėra kompetentingas nagrinėti tarp šalių kilusio ginčo. Jeigu būtų taikomas išsamus vertinimo standartas, teismas išsiaiškintų tikrąją šalių valią, išsamiai išanalizuotų sutartyje esančią arbitražinę išlygą ir neatsisakytų savo jurisdikcijos. Taigi *prima facie* vertinimo standarto taikymas padeda pašalinti tik akivaizdžiai negaliojančius arbitražinius susitarimus. Aptariamo vertinimo standarto pritaikymas, reiškia, kad arbitražinis

susitarimas geriausiu atveju galioja tik galimai, o remtis arbitražo teismo teise spręsti ginčą esant tik galimai galiojančiam arbitražinio susitarimui yra neproporcinga ir net nepagrįsta.

3.2.3. Valstybės teismo kompetencija spręsti arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimą

Tarp šalių gali kilti ginčas ne tik dėl arbitražinio susitarimo egzistavimo ir galiojimo, tačiau ir dėl arbitražinio susitarimo turinio, t. y. šalys susitaria dėl to, kad arbitražinė išlyga yra galiojanti, tačiau nesusitaria dėl to, ar konkretus ginčas patenka į arbitražinio susitarimo apimtį. Kadangi šalims paliekama laisvė spręsti arbitražinio susitarimo turinį, jie gali tam tikrus ginčus išimti iš arbitražo kompetencijos ir priskirti juos teismo kompetencijai. Pavyzdžiui, šalys gali numatyti, jog visi ginčai, kylantys dėl sutarties galiojimo sprendžiami arbitraže. Tokia išlyga neapims klausimų dėl vykdymo, todėl visais atvejais būtina nustatyti, ar konkretų tarp šalių kilusį ginčą apima arbitražinis susitarimas ar neapima ir, jeigu apima, tuomet nustatoma – visą ar tik dalį. Praktikoje teismai pagrįstai atskiria arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimą nuo arbitražinio susitarimo galiojimo ir ginčo arbitruotinumą, nes ginčo arbitruotinumą klausimas reiškia, jog reikia nustatyti, ar pagal valstybės, tikrinančios arbitražinio susitarimo galiojimą, teisę, ginčo objektas nelaikomas per daug svarbiu ir leidžiamas būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku, o arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas susijęs su vertinimu, ar arbitražinis susitarimas apskritai buvo sudarytas, ar jis neturi trūkumų, ar nebuvo pažeisti tokiems susitarimams sudaryti taikomi reikalavimai ir pan. Todėl gali susiklostyti situacija, kad arbitražinis susitarimas galioja, ginčas yra arbitruotinas, tačiau šio ginčo arbitražinis susitarimas neapima ir jis turi būti nagrinėjamas teisme.

Doktrinoje laikoma, kad iškilusį klausimą dėl arbitražo teismo kompetencijos apimties gali spręsti ir arbitražo teismas, ir nacionalinis teismas. Mokslininkų nuomone, yra tikimybė, jog institucijų atsakymai skirsis, priklausomai nuo arbitražo teismo, kuriame toks vertinimas atliekamas: paprastai arbitrai tikriausiai laikysis mažiau ribojančio požiūrio negu teismai. Toks požiūris yra suprantamas, kadangi arbitražo teismas greičiausiai mano, jog kai tarp šalių yra ginčų tikslinga kiek įmanoma bandyti juos išspręsti tame pačiame procese. Nacionalinis teismas, be abejo, pritartų tam požiūriui, tačiau vis dėl to, turės nepamiršti apie tai, kad jo sprendimas, skirtingai negu arbitražo teismo sprendimas, gali sukurti precedentą ateičiai (Redfern et al., 2004, p.93). Rašto darbo autorės nuomone, sprendimas turi priklausyti nuo pažodinio arbitražinio susitarimo vertinimo ir tikrųjų šalių ketinimų išsiaiškinimo.

Skirtingai negu arbitražinio susitarimo negaliojimo atveju, arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimo nereglamentuoja nei Niujorko konvencijos, nei CPK, nei KAI normos, todėl ne visai aišku, kaip teismui reikia elgtis susiklosčius procesinei situacijai, kai arbitražinis susitarimas tarp šalių sudarytas, jis galioja, tačiau šalies reikalavimas kyla iš santykių, kurių arbitražinis susitarimas neapima. Atsakymo į šį klausimą reikia ieškoti teismų praktikoje. Vienoje byloje atsakovas pareiškė prieštaravimą nagrinėti bylą valstybiniame teisme ir reikalavo laikytis arbitražinio susitarimo, o ieškovas teigė, kad jo reikalavimas grindžiamas sutartiniais santykiais, kuriems toks susitarimas netaikomas. Šioje byloje nebuvo ginčo dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, reikėjo pateikti atsakymą, iš kokių sutarčių kildinamas reikalavimas – iš savarankiškų ar tų, kurioms taikomas arbitražinis susitarimas. Teisėjų kolegija, išsamiai išanalizavus situaciją pateikė tokį vertinimą: Niujorko konvencijos 2 str. 3 d., CPK 137 str. 2 d. 6 p. bei CPK 296 str. 1 d. 9 p. yra taikomi tik tais atvejais, kai šalių arbitražinis susitarimas sudarytas dėl ginčo, kilusio iš santykių, kurių pagrindu ir reiškiamas ieškovo reikalavimas. Nei Niujorko konvencijoje, nei nurodytose CPK normose nereglamentuojama situacija, kai sudarytas galiojantis arbitražinis susitarimas neapima reiškiamo reikalavimo. Teismas išaiškino, jog susiklosčius tokiai situacijai teismui reikia vadovautis CPK normomis, nereglamentuojančiomis procesinių teisinių padarinių, taikytinų arbitražinio susitarimo atveju. Kadangi šiuo konkrečiu svarbiausias klausimas yra – kokia arbitražinio susitarimo taikymo apimtis, kasacinis teismas priėjo prie išvados, jog susiklosčius tokiai procesinei situacijai negali būti *a priori* taikomos pasekmės, numatytos CPK 137 str. 2 d. 6 p. ar 296 str. 1 d. 9 p., o teismui kyla pareiga išsiaiškinti, ar reikalavimas grindžiamas santykiais, kuriems taikomas arbitražinis susitarimas. Nustačius, kad ginčas nepatenka į arbitražinio susitarimo turinio apimtį, ginčas turi būti nagrinėjamas teisme (LAT 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi šioje nutartyje teismas sprendė, jog valstybiniam teismui suteikiama kompetencija nagrinėti arbitražinio susitarimo turinio klausimą. Ir kita LAT nutartis taip pat patvirtina, kad būtent teismas turėtų išspręsti arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimą. Nutartyje buvo pasakyta, jog teismas sprendamas, ar atsisakyti jurisdikcijos ir šalis nukreipti į arbitražą, turi atlikti tokius veiksmus: a) išsiaiškinti, ar šalys sudarė arbitražinį susitarimą; b) jeigu sudarė, ar arbitražinis susitarimas nėra akivaizdžiai negaliojantis, akivaizdžiai niekinis, ar nėra kitų kliūčių, darančių šalių nukreipimą į teismą negalimų (pavyzdžiui, ar nėra susitarimo dėl nearbitruotino ginčo perdavimo arbitražui, pažeidžiamos išimtinio teisingumo taisyklės, šalys konkludentiniais veiksmais atsisakė

arbitražinio susitarimo ir pan.); c) jeigu susitarimas yra galiojantis ir gali būti įvykdytas, teismui tenka pareigą išsiaiškinti arbitražinio susitarimo dėl ginčo sprendimo būdo ribas (kokius ginčus apima, kokių neapima); d) išsiaiškinti, ar kilęs ginčas patenka į arbitražinio susitarimo ribas (LAT 2019 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi darytina išvada, jog Lietuvoje teismui leidžiama nenukreipti šalių į arbitražą ir analizuoti klausimą dėl arbitražinio susitarimo ribų.

Pažymėtina, jog tokie teismo išaiškinimai yra nesuderinami su Niujorko konvencija. Kaip jau ne vieną kartą buvo minėta šitame darbe, Niujorko konvencijos 2 str. 3 d. numato, jog valstybinis teismas vienos iš šalies prašymu nukreipia šalis į arbitražo teismą, išskyrus atvejus, kai nustato, jog minėtas arbitražinis susitarimas yra niekinis, negaliojantis arba negali būti vykdomas. Pabrėžiama, jog šiame straipsnyje kalbama apie išimtis susijusias būtent su atvejais, kai arbitražinis susitarimas yra niekinis, negaliojantis arba kurio neįmanoma vykdyti, o ne atvejais, kai arbitražinio susitarimo taikymo apimtis neapima tarp šalių kilusio ginčo. Tokį aiškinimą patvirtina ir Niujorko konvencijos 5 str. 1 d. c. p., kuriame kalbama apie priimtą sprendimą dėl ginčo, nenumatyto arbitražiniame susitarime arba kurio neapima arbitražinis susitarimas, apie sprendimus, kuriuose yra nuostatų, kurių arbitražinis susitarimas neapima, taip pat 5 str. 1 d. a p., kalbantis apie arbitražo teismo sprendimus, priimtus kai tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas pripažįstamas negaliojančiu, taigi minėtose normose, priešingai negu 2 str. 3 d. kalbama ir apie arbitražinio susitarimo apimtį, ir apie galiojimą. Pagal taisyklę, valstybė gali nustatyti griežtesnę, t. y. arbitražui palankesnę reglamentavimą, negu numatytas Niujorko konvencijoje. Šiuo konkrečiu nagrinėjamu atveju, akivaizdu, jog Lietuvos teismų praktikoje pateiktas išaiškinimas yra palankesnis valstybiniam teismams. Rašto darbo autorės nuomone, arbitražinio susitarimo taikymo apimtį klausimas turi priklausyti arbitražo teismo kompetencijai. Tokia pozicija grindžiama tuo, kad arbitražinio susitarimo ribų klausimą reikia skirti nuo arbitražinio susitarimo neegzistavimo ir negaliojimo klausimų. Problemą, ar arbitražinis susitarimas apima konkretų ginčą, galima spręsti tik tuo atveju, kai nustatoma, jog arbitražinis susitarimas galioja. Galiojantis arbitražinis susitarimas yra arbitražo teismo kompetencijos teisinis pagrindas ir teisinis šaltinis nagrinėti tarp šalių kilusius ginčus, reiškiantis, kad šalys pasirinko alternatyvų ginčo nagrinėjimo būdą ir atsisakė teismų jurisdikcijos. Jeigu preliminariai įvertinus arbitražinio susitarimo turinį, akivaizdu, kad kilęs ginčas nepatenka į jo taikymo apimtį, reiškia, jog ieškinys turi būti priimamas ir nagrinėjamas teisme, tačiau, jeigu preliminarus turinio vertinimas neleidžia daryti išvados, ar

arbitražinis susitarimas apima konkretų ginčą, teismas, nepaisant kitos šalies prieštaravimų, turi suteikti pirmenybę arbitražo teismui išspręsti savo kompetencijos klausimą. Šią poziciją patvirtina ir Niujorko konvencijos 2 str. 3 d.

Taigi reikia atskirti ginčus, susijusius su arbitražinio susitarimo egzistavimu ar galiojimu, ir kitus ginčus dėl arbitražo teismo jurisdikcijos, tokius kaip susijusius su arbitražinio susitarimo taikymo apimtimi. Nėra pagrindo nesuteikti arbitražo teismui pirmenybės spręsti savo jurisdikcijos klausimą, kai nėra ginčijamas arbitražinio susitarimo egzistavimas ar galiojimas, todėl siūloma laikytis pozicijos, jog jeigu valstybinis teismas nustato, jog tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas egzistuoja ir galioja, arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimą jis turi perduoti spręsti arbitražo teismui.

3.2.3.1 Arbitražinio susitarimo taikymo apimties peržiūrėjimo standartai

Galiojančio arbitražinio susitarimo apimtis yra spektras ginčų ar pretenzijų, kuriems taikomas toks susitarimas. Arbitražinio susitarimo taikymo apimtis nustatoma analizuojant jo turinį, kuris gali būti išsamus (išspręsti visus iš sutarties kylančius ar su susijusius ginčus, tokiu atveju akivaizdu, jog kompetenciją turi arbitražo teismas) arba ribotas (taikomas sprendžiant tam tikrą iš sutarties kylančių ginčų dalį). Pastaruoju atveju, kai arbitražinis susitarimas suformuluotas „siauru“ būdu, kyla arbitražinio susitarimo aiškinimo problema. Siekiant išsiaiškinti arbitražinio susitarimo ribas, būtina nustatyti šalių ketinimus, įvertinti pačią sutartį – koku tikslu ji buvo sudaryta, kaip šalys elgėsi iki ir po sutarties sudarymo. Tokiu atveju būtina išsamiai tirti ir nagrinėti bylos aplinkybes, vertinti įrodymus, todėl *prima facie* vertinimas yra netinkamas, taikomas išsamaus vertinimo principas. Teismų praktikos analizė pagrindžia šį teiginį, kadangi numato, jog vertinimas dėl ginčo patekimo į arbitražinio susitarimo turinį atliekamas pagal bendrąsias sutarčių aiškinimo taisykles, t. y. aiškinamos sutarties sąlygos ir nustatomas susitarimų dėl ginčų sprendimo būdo turinys (Vilniaus apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje byloje teismas, atsižvelgdamas į šalims suteikta plačią laisvę susitarti dėl arbitražinio susitarimo turinio bei galimybę vienus ginčus perduoti spręsti arbitražui, o kitus palikti teismui, sprendė, jog teismas sprendžiamas klausimą, ar pareikšti reikalavimai patenka į arbitražinio susitarimo apimtį, vadovaujasi ne tik bendromis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, nustatytomis CK 6.193 str., bet taip pat kasacinio teismo praktikoje išaiškinomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis. Aiškinant sutartį, atsižvelgiama į šalių valią, sutarties esmę, tikslą, derybas dėl jos sudarymo, koks sutarties sąlygų tarpusavio ryšys,

kokios buvo sutarties sudarymo aplinkybės, šalių elgesys (LAT 2008 m. balandžio 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje). Pažymėtina, jog teismai, nustatant arbitražinio susitarimo apimtį taip pat atsižvelgia ir į šalių savybes – pavyzdžiui į tai, kad arbitražinio susitarimo šalys verslininkai. Teismas pateikė aiškinimą, jog atsižvelgimas į šalių savybes, padeda išsiaiškinti tikruosius šalių tikslus. Teismo nagrinėjamoje byloje bylos šalimis buvo verslininkai, kurių, teismo manymu, siekis sudarant sutartis yra tam tikras ekonominis rezultatas, ir operatyvus greitas ginčo nagrinėjimas atitinka verslo interesus, todėl tam, kad nekiltų įvairių procesinių kliūčių, neatsirastų nesuderinamų sprendimų rizikos, verslininkams racionaliau visus ginčus, susijusius su ta pačia sutartimi, nagrinėti arba teisme, arba arbitraže (LAT 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje). Toks požiūris kritikuotinas, kadangi verslininkai ne visada atsiduria lygiavertėje procesinėje padėtyje. Pavyzdžiui, gali būti viena šalis - smulkus verslininkas, kuris nėra nuolatinis „žaidėjas“, t. y. turi mažai patirties teisiniuose santykiuose, o kita šalis – stambi daugiametę patirtį turinti įmonė, kuri gali primesti kitai šaliai sau naudingesnį ginčo sprendimo būdą. Kadangi ginčo patekimas į arbitražinio susitarimo turinį reiškia teisės nagrinėti šį ginčą valstybiniame teisme atsisakymą, todėl visais atvejais, nepriklausomai nuo ginčo šalių savybių, turi būti nustatyta tikroji šalių valia.

Įstatymas nereguliuoja arbitražinio susitarimo taikymo apimtį klausimų - nėra nurodyta nei kieno kompetencijai priklauso šis klausimas, nei koks vertinimo standartas turi būti taikomas. Teismų praktika parodė, jog laikomasi požiūrio, kad sprendžiant arbitražo teismo įgaliojimų apimtį būtina detaliai ir aiškiai išsiaiškinti visas reikšmingas susitarimo ir sutarties sudarymo bei vykdymo aplinkybes, vertinti įrodymų visetą, šalių valią, todėl būtinas išsamus arbitražinio susitarimo vertinimas, kuri Lietuvos teismai ir taiko. Atsižvelgiant į tai, kad arbitražinio susitarimo ribos nustatomos, pripažinus arbitražinio susitarimo galiojimo faktą (arbitražinis susitarimas yra įpareigojantis), arbitražinio susitarimui aiškinimui taikomas *in favor contractus* (prioritetas taikomas aiškinimui, kuris padėtų išsaugoti arbitražinio susitarimo efektyvumą) principas, pirmenybę spręsti kokią yra arbitražo teismo įgaliojimų apimtis ir kurie ginčai patenka į arbitražinę išlygą, turi būti suteikta būtent arbitražo teismui, o nacionalinis teismas, nustatęs, jog arbitražinis susitarimas galioja, privalo atsisakyti savo jurisdikcijos ir tuo labiau negali taikyti išsamaus vertinimo standarto.

Analizė parodė, jog vertinant arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą, kuris yra vienas iš svarbiausių, kadangi nuo jo priklauso kieno kompetencijai – arbitražo ar valstybinio teismo kompetencijai priskirtinas ginčas, teismai taiko *prima facie* vertinimo standartą, tačiau

sprendžiant arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimą, kurį galima spręsti tik tada, kai nustatoma, jog arbitražinis susitarimas galioja (reiškia, jos arbitražinis susitarimas sukelia teises pasekmes), teismai taiko išsamų vertinimo standartą. Tai yra neproporcinga. Kadangi arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimas yra arbitražo teismo kompetencija, valstybinis teismas gali tik preliminariai įvertinti, ar kilęs ginčas patenka į arbitražinio susitarimo taikymo apimtį.

4. KOMPETENCIJOS KOMPETENCIJOS DOKTRINOS NETINKAMO TAIKYMO PASEKMĖS

Competence competence doktrina nesuteikia teismams teisės spręsti arbitražo teismo jurisdikcijos klausimus, tačiau neužkerta kelio nacionaliniams teismams peržiūrėti, ar arbitražo sprendimas dėl jurisdikcijos buvimo/nebuvimo yra tinkamas ir teisingas. Todėl įstatymų leidėjai, siekdami paskatinti arbitražo proceso efektyvumą bei padidinti šalių pasitikėjimą arbitražu, įtvirtino tam tikrą arbitražo sprendimų teisminę kontrolę, suteikiančią galimybę, be kita ko, įsitikinti, ar arbitražo teismas buvo įgaliotas spręsti tarp šalių kilusį ginčą. Iš to išplaukia klausimas – kokios gi gali kilti pasekmės tais atvejais, kai nacionalinis teismas nustato, jog arbitražas neteisingai išsprendė savo kompetencijos klausimą?

Kai arbitražas priima sprendimą dėl ginčo dėl kurio neturėjo kompetencijos toks sprendimas negali būti legitimus. Niujorko konvencijos bei KAI analizė leidžia daryti išvadą, jog įmanomos dvi pagrindinės kompetencijos kompetencijos doktrinos netinkamo taikymo pasekmės: 1) arbitražo teismo sprendimo panaikinimas; ir 2) atsisakymas pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimą. Abi pasekmės reiškia, jog arbitražo teismo sprendimas negalės būti priverstinai vykdomas, neįgis nei *res judicata*, nei prejudicinės galios.

Lietuvos teismų praktikos analizė (LAT 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Apeliacinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje) parodė, jog sprendžiant dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo arba pripažinimo, dažniausiai atmetami atsakovo prieštaravimai dėl arbitražo teismo jurisdikcijos nebuvimo. Todėl retais atvejais arbitražo sprendimas yra naikinamas arba jį atsisakoma pripažinti ir leisti vykdyti tuo pagrindu, kad arbitražo teismas neturėjo jurisdikcijos spręsti ginčo, kadangi šalys skatinamos visus su jurisdikcija susijusius klausimus spręsti arbitražinio nagrinėjimo pradžioje, o ne jam pasibaigus. Teismų praktikoje pripažįstama, jog šalis negali kelti jurisdikcijos klausimo kreipdamasi dėl arbitražo sprendimo panaikinimo tais atvejais, kai arbitražo teismas buvo pripažinęs turįs kompetenciją nagrinėti ginčą, o ši šalis tuo metu neginčijo arbitražo teismo jurisdikcijos. Tokiais atvejais laikoma, jog šalis prarado teisę į prieštaravimą. LAT šioje nutartyje pabrėžė, jog tokios nuomonės laikosi ir užsienio teismai (LAT 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje). Tokią teismų poziciją galima pagrįsti tuo, kad arbitražo procesas yra lankstus, pačio proceso metu yra įmanomas arbitražinio susitarimo pildymas – viena šalis atlieka kažkokius veiksmus, teikia pasiūlymus, o kita šalis neteikia jokių prieštaravimų, todėl

laikoma, jog ji sutinka. Šį teiginį patvirtina ir KAI 7 str. 1 d. numatanti, jog tais atvejais kai arbitražo šalis žino, kad yra pažeidžiama arba jau pažeista jos teisė, tačiau nepaisant to toliau dalyvauja arbitražo procese ir nepareiškia savo nesutikimo dėl tokio pažeidimo per protingą laiką, laikoma, kad šalis atsisako savo teisės į prieštaravimą. Tokia teismo pozicija yra pagrįsta, kadangi jurisdikcijos klausimų sprendimas arbitražinio nagrinėjimo proceso pradžioje padeda sutaupyti šalių ir arbitrų laiką, pastangas, taip pat šalių pinigus.

Dėl ribotos magistro darbo apimties, toliau darbe plačiau analizuojama bus tik arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pasekmė.

Šalys, siekdamas, kad būtų panaikintas joms nepalankus sprendimas dažniausiai nurodo kelis arbitražinio sprendimo panaikinimo pagrindus, tame tarpe ir jurisdikcijos nebuvimą. Tuo pagrindu, kad arbitražo teismas neturėjo kompetencijos nagrinėti išspręsto ginčo, šalys remiasi nepaisydamos to, kad arbitražinio nagrinėjimo proceso metu arbitražinė išlyga ar arbitražo teismo kompetencija nebuvo ginčijama. Be to, pabrėžiama, jog aptariamam pagrindui remiamasi ne tik tais atvejais, kai arbitražinis susitarimas neegzistavo, negaliojo arba ginčas nepateko į arbitražinio susitarimo apimtį, šis pagrindas apima daugiau situacijų. Dažniausiai praktikoje pasitaikantys atvejai kai arbitražo teismas išplečia arbitražinį susitarimą ir sprendimą priima dėl asmenų, kurių arbitražinis susitarimas nesaisto. Vienoje byloje, kurioje buvo kreiptasi dėl Vilniaus komercinio arbitražo teismo sprendimo panaikinimo, teismas sprendė, ar arbitražinė išlyga galioja pareiškėjui, kuris jos nepasirašė, kitais žodžiais kilo klausimas, ar pareiškėjas yra saistomas arbitražinio susitarimo. Tarp šalių, įskaitant pareiškėją, buvo sudaryta keletą reikalavimo teisės perleidimo sutarčių, kuriose buvo susitarta kylančius ginčus spręsti Sankt Peterburgo ir Leningrado srities arbitražo teisme. Vėliau šalys (be pareiškėjo) sudarė laidavimo sutartį bei atskirą arbitražinį susitarimą, kuriame buvo numatyta iš laidavimo sutarties kylančius ir su ją susijusius ginčus perduoti spręsti Vilniaus komercinio arbitražo teismui. Arbitražo teismas sprendime nurodė, jog pareiškėjas savo elgesiu parodė, jog arbitražinis susitarimas jį saisto, tačiau apeliacinis teismas laikėsi kitos nuomonės ir nurodė, jog šalies elgesys, kai ji dalyvauja arbitražiniame procese, tačiau reiškia pretenzijas, nesutikimus dėl ginčo nagrinėjimo arbitraže, teikia įvairius prašymus, negali būti traktuojamas kaip arbitražinio susitarimo išplėtimas jo nesudariusiems asmenims. Svarbu pabrėžti, jog teismas konstatavęs, jog arbitražinis susitarimas nepagrįstai buvo išplėstas pareiškėjui, panaikino arbitražo teismo sprendimą tuo pagrindu, kad arbitražo teismas neturėjo kompetencijos (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitoje byloje pareiškėjas teigė, jog arbitražo teismas neturėjo jurisdikcijos, ir argumentavo tuo, kad nebuvo laikomasi ikiteisminės ginčo nagrinėjimo procedūros dėl kurios šalys susitarė sutartyje. Teisėjų kolegija atsižvelgdama į tai, jog tam, kad būtų atsisakyta pradėti arbitražinį nagrinėjimą ikiteisminę ginčų nagrinėjimo tvarką turi nustatyti įstatymas bei į tai, kad pareiškėjas ginčo nagrinėjimo metu neginčijo arbitražinio susitarimo, atmetė skundą dėl arbitražo sprendimo panaikinimo (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje).

LAT yra išaiškinęs, jog teismui panaikinus arbitražo teismo sprendimą, konkrečios arbitražų kolegijos ar arbitro įgaliojimai yra pasibaigę (neatsinaujina) ir jie nebegali pakartotinai nagrinėti bylos, nepriklausomai nuo to, dėl kokių priežasčių priimtas arbitražo sprendimas panaikintas teismo (LAT 2018 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Teismui panaikinus arbitražo sprendimą dėl to, kad ginčas ar jo dalis nebuvo perduota arbitražui, šalims net ir neturi kilti minčių pakartotinai kreiptis į arbitražo teismą dėl to paties ginčo sprendimo, kadangi arbitražo teismas jau nuo pat pradžių neturėjo kompetencijos nagrinėti ginčo. Jeigu šalis vėl kreiptųsi į arbitražo teismą su prašymu išspręsti tą patį ginčą ir arbitražo teismas priimtų sprendimą, tai būtų vertinama kaip viešosios tvarkos pažeidimas (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje).

Nors pavyzdžių, kai arbitražo teismo sprendimas naikinamas dėl arbitražo teismo jurisdikcijos nebuvimo, praktikoje nedaug, tačiau tokiais atvejais kyla rimtų padarinių, kadangi teismas anuliuoja sprendimą ir ginčas tarp šalių lieka neišspręstas. Dėl netinkamai suformuluotos arbitražinės išlygos, kitų priežasčių ir atitinkamai arbitražų padarytos klaidos šalims teks kreiptis į bendrosios kompetencijos teismą, pakartotinai bylinėtis, teikti paaiškinimus, įrodinėti teises ir faktines aplinkybes, o tai savo ruožtu vėl reikalaus daug laiko ir papildomų išlaidų.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Šiuolaikinė teisėsaugos praktika parodė, jog kompetencijos kompetencijos doktrina paprastai pripažįstama tiek tarptautinio komercinio arbitražo doktrinoje, tiek praktikoje, taip pat įtvirtinta nacionaliniuose teisės aktuose ir konvencijų lygmeniu. Nėra vieningos nuomonės dėl šios doktrinos sąvokos bei nėra visuotino susitarimo dėl konkretaus šio doktrinos turinio, todėl ši doktrina yra skirtingai suprantama tarp ją nagrinėjančių autorių ir įvairios valstybės ją taiko skirtingai. Kai kurių valstybių įstatymai akcentuoja labiau pozityvų kompetencijos kompetencijos aspektą, kai kurių negatyvų ir visai paralyžuoja valstybės teismo galias esant arbitražiniam susitarimui spręsti jurisdikcijos klausimą. Yra valstybių, kurių įstatymuose ši doktrina iš vis nėra tiesiogiai minima, o tai be abejojimo kelia daugybę praktinių problemų. Remiantis įvairių arbitražo tyrinėtojų doktrinoje suformuluotais kompetencijos kompetencijos doktrinos apibrėžimais bei kontinentinės teisės ir bendrosios teisės tradicijų valstybių nacionaliniais reguliavimais, galima išskirti tokius dažniausiai pasikartojančios kompetencijos kompetencijos doktrinos sąvokos elementus: kompetencijos kompetencijos doktrina - arbitražo teismo teisė savarankiškai spręsti savo kompetencijos klausimą.
2. Visapusiškas kompetencijos kompetencijos doktrinos išnagrinėjimas leidžia išskirti tris pagrindinius klausimus, kuriuos apima ši doktrina – arbitražinio susitarimo galiojimas, arbitražinio susitarimo taikymo apimtis, arbitruotinumai. Tam, kad arbitražinis susitarimas galiotų, jis turi atitikti turinio ir formos (Lietuvoje arbitražinis susitarimo forma rašytinė, tačiau neprivalo būti sudarytas atskiro pasirašyto dokumento forma) reikalavimus. Arbitražo įstatymai nereglamentuoja arbitražinio susitarimo turinio reikalavimų, tačiau teismų praktikoje ir doktrinoje šis klausimas aptariamas ir pripažįstama, jog pakanka išreikšti šalių valią spręsti ginčą arbitraže. Tik šalių valios kaip turinio reikalavimas yra nepakankamas, nes šalys dažnai pasirenka trumpa arbitražinio susitarimo formuluote ir tai kelia problemų sprendžiant, ar arbitražo teismas yra kompetentingas spręsti ginčą, be to suteikia kitai šaliai galimybę ginčyti arbitražinio susitarimo galiojimą. Tam, kad arbitražo teismas turėtų jurisdikciją nagrinėti tarp šalių kilusį ginčą, turi būti ne tik galiojantis arbitražinis susitarimas, tačiau ir pats ginčas turi būti arbitruotinas. Pagrindinės problemos – KAI įtvirtintą nearbitruotinių ginčų sąrašą teismai aiškina plečiamai, be to teismų praktika

nėra nuosekli – vienoje byloje teismas teigia, jog tam tikra ginčų kategorija yra nearbitruotini ginčai, o kitoje jau keičia nuomonę ir teigia, jog tokie ginčai yra arbitruotini.

3. Kompetencijos kompetencijos doktrina susideda iš dviejų esminių elementų – pozityviojo (sudarytas arbitražinis susitarimas įpareigoja šalis kreiptis į arbitražo teismą dėl ginčo sprendimo) aspekto ir negatyviojo (sudarytas arbitražinis susitarimas įpareigoja šalis nesikreipti į valstybės teismą dėl ginčo sprendimo, o teismą įpareigoja atsisakyti ieškinio) aspekto. Praktikoje daugiausia problemų sukelia negatyvusis kompetencijos kompetencijos doktrinos aspektas, kadangi klausimas kas pirmas turi nustatyti arbitražinio susitarimo egzistavimo, galiojimo ir apimties klausimus vis dar lieka diskutiniu. Valstybės teismo veiksmai esant situacijai, kai tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas neapsiriboja vien tik atsisakymu priimti ieškinį arba ieškinio palikimu nenagrinėto, tam tikrais atvejais valstybinis teismas gali nepaisyti arbitražinio susitarimo ir spręsti tarp šalių kilusį ginčą, jeigu arbitražinis susitarimas negalioja arba ginčas nepatenka į jo taikymo apimtį. Lietuvoje įstatymas valstybės teismui suteikia teisę spręsti arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimą, tačiau neišaiškina kokį vertinimo standartą teismas taiko vertinant arbitražinio susitarimo galiojimą. Nustatyta, jog teismas ieškinio priėmimo stadijoje taiko *prima facie* vertinimo standartą, kuris nėra pakankamas, kadangi taikant šį vertinimo standartą nustatoma, jog arbitražinis susitarimas geriausiu atveju galioja tik galimai, o remtis prioritetingą arbitražo teismo teisę spręsti ginčą esant tik galimai galiojančiam arbitražiniam susitarimui yra neproporcinga ir net nepagrįsta. Arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimo nereglamentuoja nei CPK, nei KAI, tačiau teismų praktikoje pripažįstama, jog teismas turi teisę spręsti šį klausimą, ir toks teismų išaiškinimas yra nesuderinamas su Niujorko konvencija.

Pasiūlymas: taikyti tokią taisyklę - valstybiniam teismui nustačius, jog tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas egzistuoja ir galioja, arbitražinio susitarimo taikymo apimties klausimą perduoti spręsti arbitražo teismui.

4. Nagrinėjant kompetencijos kompetencijos doktrinos netinkamo taikymo pasekmės nustatyta, jog arbitražo teismo sprendimo dėl ginčo dėl kurio jis neturėjo kompetencijos priėmimas nėra legitimus ir toks arbitražo sprendimas gali būti panaikinamas arba gali būti atsisakyta pripažinti ir leisti jį vykdyti. Tokios pasekmės kyla retais atvejais, kadangi šalys skatinamos visus su jurisdikcija susijusius klausimus spręsti arbitražinio nagrinėjimo

pradžioje, todėl jeigu pačioje pradžioje šalis neginčijo arbitražo teismo kompetencijos, arbitražo procesui pasibaigus ji negalės kelti jurisdikcijos klausimo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

1. 1961 m. Europos konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo (1961) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.jus.uio.no/lm/europe.international.commercial.arbitration.convention.geneva.1961/portrait.pdf> [žiūrėta 2021-11-25];
2. 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (1958). *Valstybės žinios*, 1995, I-760, 10-208;
3. Arbitration Act (1996). With amendments as adopted in 2020 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23> [žiūrėta 2020-11-15];
4. Code de procédure civile (1981) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang uk&c=39> [žiūrėta 2020-12-10];
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 2000, VIII-1864, 74-2262;
6. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 1996, I-1274, 39-961;
7. Switzerland's Federal Code on Private International Law (1987). With amendments as adopted in 2017 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.umbricht.ch/fileadmin/downloads/Swiss_Federal_Code_on_Private_International_Law_CPIL_2017.pdf [žiūrėta 2020-12-09];
8. Zivilprozessordnung (2005). With amendments as adopted in 2013 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html [žiūrėta 2020-12-09];

Specialioji literatūra

9. Audzevičius, R. ir Parchajev, D. (2017). Teismų vaidmuo arbitražo procese pagal Lietuvos teisę. *Teisė*, 102, 75-93;
10. Born, G. B. (2014a). *International Commercial Arbitration*. 2nd ed. Netherlands: Kluwer Law International;
11. Born, G. B. (2014b). The Law Governing International Arbitration Agreements: An International Perspective. *Singapore Academy of Law Journal*, 26, 814-848;

12. Born, G. B. (2021). *International Commercial Arbitration*. 3rd ed. Netherlands: Kluwer Law International;
13. Briner, R. (1997). Domestic Arbitration: Practice in Continental Europe and its Lessons for Arbitration in England. *Arbitration International*, 0957-0411, 155-166;
14. Dominas, G. ir Mikelėnas, V. (1995). *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia;
15. Drazdauskas, S. (2007). Favor contractus principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 64, 1-16;
16. Janušauskaitė, A. (2012). Atsakomybės ir profesinės kompetencijos svarba teisininko veikloje. *Mokslinių straipsnių rinkinys visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 8, 119-129;
17. Kroll, S., Lew, J. ir Mistelis, L. (2003). *Comparative International Commercial Arbitration*. Netherlands: Kluwer Law International;
18. Kroll, S. et al. (2011). *International Arbitration and International Commercial Law: Synergy Convergence and Evolution*. Netherlands: Kluwer Law International;
19. Kronke, H. et al. (2010). *Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary on the New York Convention*. Netherlands: Kluwer Law International;
20. Kupcova, M. (2010). Pravovaja priroda arbitražnogo soglashenija. *Pravo*, 10, 112-120;
21. Lebedev, S. (1988). *Mezhdunarodnyj kommerceskij arbitraz: kompetencija arbitrov i soglasenije storon*. Moskva: Torgovaja-promyslennaja palata SSSR;
22. Mikelėnas, V., Nekrošius, V. ir Zemlytė, E. (2016). Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras. Vilnius: Valstybės įmonė registrų centras.
23. Petkutė-Gurienė, J. (2017). The competence-competence principle in commercial arbitration: a comparative analysis. *Social Transformations in Contemporary Society*, 5, 88-98;
24. Redfern, H. et al. (2004). *Law and Practice of International Commercial Arbitration*. 4th ed. London: Sweet & Maxwell;
25. Redfern, H. et al. (2009). *Redfern and Hunter on International Arbitration*, London: Oxford University Press;
26. Selivon, N. et al. (2017). *Mezhdunarodnyj kommerceskij arbitraz: vyzovy sovremennosti*. Kiev: Juridiceskij mir;
27. Susler, O. (2013a). The English Approach to Compétence-Compétence, *Pepperdine Law Review*, LJ 13, 427, 415-432;

28. Susler, O. (2013b). Jurisdiction of Arbitration Tribunals in France. *Vindobona journal of International Commercial Law and Arbitration*, 16, 1-24;
29. Susler, O. (2015). Closing the Gap: The Quest for Consistency in Competence-Competence in the U.S. *Arbitration International*, 19, 121-146.
30. Usenko, J. (1974). Vopros o kompetenciji kompetenciji arbitraza v resenijah zapodnogermanskih sudov. Moskva: Sovetskij ezegodnik mezdunarodnogo prava;

Teismų praktika

31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-566/2001;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681/2002;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-201/2008;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010;
38. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2010;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2012;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-181/2013;
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013;

43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450-469/2015;
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-684/2016;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-365-969/2016;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-686/2017;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-34-219/2017;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugpjūčio 9 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1S-183-307/2018;
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-488-469/2018;
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-216-916/2019;
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-2551075/2019;
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019;
54. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-149/2008;
55. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-360/2012;
56. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1955-221/2012;
57. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-469/2014;
58. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-128-370/2017;

59. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2018 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-283/2013;
60. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2018 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-976-823/2018;
61. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1185-370/2018;
62. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-501-381/2019;
63. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. spalio 31 d. teismų praktikos dėl komercinio arbitražo apžvalga;
64. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1366-864/2020;

Kiti šaltiniai

65. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985). The United Nations Commission on International Trade Law (1985);
66. International Chamber of Commerce Arbitration Rules (2021). International Chamber of Commerce, 2021;
67. Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis> [žiūrėta 2020-11-14];
68. Tarptautinių žodžių žodynas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://tzz.lt/k/kompetencija/> [žiūrėta 2020-11-14];
69. Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamentas (2014). Nuolatinė arbitražo institucija „Vilniaus komercinio arbitražo teismas“, 2014;
70. Visuotinė lietuvių enciklopedija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/doktrina/> [žiūrėta 2020-11-14].

SANTRAUKA

Kompetencijos kompetencijos doktrinos turinys Lietuvos teismų praktikoje

Diana Liubina

Magistro darbe analizuojamas fundamentalios tarptautinio arbitražo doktrinos – kompetencijos kompetencijos doktrinos turinys. Ši doktrina yra be galo reikšminga arbitražo procesui, kadangi ne tik padidina arbitražinio nagrinėjimo proceso efektyvumą, bet ir daro patį arbitražinį nagrinėjimą įmanomu. Jeigu nebūtų šios doktrinos ir susiklostytų situacija, jog arbitražo teismas priimtų sprendimą, kuriame konstatuotų, jog tarp šalių nebuvo sudarytas galiojantis arbitražinis susitarimas, tai reikštų, jog arbitražo teismas apskritai neturėjo įgaliojimų spręsti dėl savo kompetencijos, nes šalys jam tokių įgaliojimų nesuteikė. Darbe buvo prieita prie išvados, jog pati doktrina susideda iš dviejų esminių elementų – pozityviojo aspekto ir negatyviojo aspekto. Praktikoje daugiausia problemų kelia negatyvusis kompetencijos kompetencijos doktrinos aspektas, kadangi klausimas kas pirmas turi nustatyti arbitražinio susitarimo egzistavimą ir galiojimą, vis dar lieka diskutiniu. Negatyvusis doktrinos aspektas labiausiai pasireiškia situacijose, kai šalis priešingai sudarytam arbitražiniam susitarimui teikia ieškinį valstybės teismui ir tuomet kyla klausimų, į kuriuos įstatymas nepateikia konkrečių atsakymų. Nagrinėjant Lietuvos teismų praktiką darbe bandoma atsakyti į klausimus ar teismas privalo nukreipti šalis į arbitražą, ar teismas gali vertinti arbitražinio susitarimo galiojimo, taikymo klausimus ir koku „gyliu“ teismas gali atlikti tokius vertinimus.

Darbe taip pat analizuojama kompetencijos kompetencijos doktrinos sąvoka, šaltiniai, kuriuose ji įtvirtinta, visi esminiai klausimai, kuriuos apima ši doktrina – arbitražinio susitarimo galiojimas, arbitražinio susitarimo taikymo ribos, arbitruotinumai bei arbitražinio susitarimo aiškinimas. Siekiant įvertinti nacionalinio įstatyminio reguliavimo ir teismų praktikos kokybę, darbe taip pat analizuojama kaip ši doktrina bei jos turinys suprantami skirtingose bendrosios teisės ir kontinentinės teisės valstybėse.

SUMMARY

Competence-Competence Doctrine Content in the Practice of Lithuanian Courts

Diana Liubina

The content of the fundamental principle of international arbitration - competence competence principle is analyzed in the master's thesis. This principle is extremely important for the arbitration process, as it not only increases the efficiency of the arbitration process, but also makes the arbitration process possible. In the absence of that doctrine, if the arbitral tribunal were rendered that no valid arbitration agreement had been concluded between the parties, that would mean that the arbitral tribunal had no jurisdiction to rule on its jurisdiction at all, since the parties did not give him such jurisdiction. It was come to the conclusion, that the principle consists of two essential elements - the positive aspect and the negative aspect. In practice the negative aspect of competence competence principle causes the most problems, because the question of who must first determine the existence and validity of an arbitration agreement still remains a matter of debate. The negative aspect of the doctrine is most pronounced in situations where a party brings an action before a state court contrary to an arbitration agreement, and then arise questions to which the law does not provide answers. Examining the practice of Lithuanian courts, in the master's thesis is tried to answer the questions whether the court must refer the parties to arbitration court, whether the court can evaluate the validity and application of the arbitration agreement and at what „depth“ the court can make such evaluations.

In the master's thesis is also analyzed the concept of the competence competence principle, the sources in which it is enshrined, all the essential issues covered by this principle - the validity of the arbitration agreement, the limits of application of the arbitration agreement, arbitrability and interpretation of the arbitration agreement. In order to evaluate the quality of national legislation and case law, in the master's thesis is also analyzed how this doctrine and its content are understood in different common law and continental law states.